

Anketa hodnotící oddlužovací akci Milostivé léto

Z obsahu 2. čísla:

Recenzované články

Jednotné inkasní místo pro Česko
Jaroslav Vostatek

Determinanty životní spokojenosti a materiálních životních podmínek v prvním roce pandemie covidu-19
Sylva Höhne

Regionálny sociálny dialóg na Slovensku – stav a vývoj z pohľadu jeho aktérov
Monika Čambáliková – Monika Uhlerová

Poznatky z výzkumu

První rok koronavirové pandemie a cena práce
Jan Vlach

Anketa

Zhodnocení první etapy oddlužovací akce Milostivé léto

Knihy, které nezestárly

Sociolog *Jan Keller* připomíná knihu Philippa d'Iribarna „Logika cti“

Recenze

Ekonom *Jan Bittner* hodnotí publikaci „Naše budoucnost je lokální“
Ekonom *Jan Mertl* recenzuje knihu „Covid-19: Velký reset“

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Editorial	1	Anketa	
Recenzované články		Zhodnocení oddlužovací akce Milostivé léto	27
Jednotné inkasní místo pro Česko	2	<i>Pavla Aschermannová, Antonín Blažek, Radek Hábl, Ida Kaiserová, Stanislav Křeček, Robin Maialeh, Adam Rakovský, Martin Slaný, Linda Sokačová, Michal Šoltés, Martin Štika, Pavel Tintěra, Lucie Trlifajová, Alena Zieglerová</i>	
<i>Jaroslav Vostatek</i>			
Determinanty životní spokojenosti a materiálních životních podmínek v prvním roce pandemie covidu-19	9	Knihy, které nezestárly	
<i>Sylva Höhne</i>		Logika cti	33
Regionální sociální dialóg na Slovensku – stav a vývoj z pohľadu jeho aktérov	15	<i>Jan Keller</i>	
<i>Čambáliková Monika – Uhlerová Monika</i>		Recenze	
Poznatky z výzkumu		Recenze publikace „Naše budoucnost je lokální“	34
První rok koronavirové pandemie a cena práce	20	<i>Jan Bittner</i>	
<i>Jan Vlach</i>		Recenze knihy „Covid-19: Velký reset“	35
		<i>Jan Mertl</i>	

Editorial	1	Survey	
Reviewed articles		Evaluation of the „Compassionate Summer“ debt relief scheme	27
The joint collection of Czech tax and social security contributions	2	<i>Pavla Aschermannová, Antonín Blažek, Radek Hábl, Ida Kaiserová, Stanislav Křeček, Robin Maialeh, Adam Rakovský, Martin Slaný, Linda Sokačová, Michal Šoltés, Martin Štika, Pavel Tintěra, Lucie Trlifajová, Alena Zieglerová</i>	
<i>Jaroslav Vostatek</i>			
Life satisfaction and material living condition determinants in the first year of the coronavirus pandemic	9	Books that haven't aged	
<i>Sylva Höhne</i>		The logic of honour	33
Regional social dialogue in Slovakia – the current situation and its development from the point of view of the various actors	15	<i>Jan Keller</i>	
<i>Monika Čambáliková – Monika Uhlerová</i>		Book reviews	
Findings from practice		Review of the publication „Local is Our Future“	34
The first year of the coronavirus pandemic and the cost of labour	20	<i>Jan Bittner</i>	
<i>Jan Vlach</i>		Review of the book „Covid-19: The Great Reset“	35
		<i>Jan Mertl</i>	

For abstracts of the non-reviewed articles see the 3rd page of the cover.

Časopis je indexován v databázi **ERIH PLUS** (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences) a je zařazen Radou pro výzkum, vývoj a inovace do **Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR**. FÓRUM sociální politiky je zařazeno i do elektronické databáze **CEEOL (Central and Eastern European Online Library)** – platformy globálně zpřístupňující společenskovední a humanitněvědní publikace ze střední, východní a jihovýchodní Evropy.

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí. V první, tvořené rubrikou Recenzované články, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet články do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: petr.safarik@vupsv.cz.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění úvod, současný stav poznání, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 30 tisíc znaků včetně mezer v editoru MS Word musí vedle vlastního textu obsahovat 10–15řádkový abstrakt a klíčová slova, obojí v češtině a v angličtině. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory. Redakce provádí jazykovou úpravu textu. Více viz: <https://www.vupsv.cz/casopis>

FÓRUM

sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

2/2022

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12
170 00 Praha 7 – Holešovice
IČO 45773009

Facebook: <https://www.facebook.com/vupsv>
LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/vupsv>
Twitter: <https://twitter.com/vyzkumny>

Šéfredaktor: PhDr. Petr Šafařík
kontakt: petr.safarik@vupsv.cz
tel. +420 211 152 722, mob. +420 777 529 070

Tisk: Vydavatelství KUFR, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:

Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost
SEND Předplatné spol. s r.o., Ve Žlíbku 1800/77, 193 00 Praha 9
e-mail: send@send.cz
tel. – 225 985 225, 777 333 370

Prodej za hotové:

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7 – Holešovice
Prosíme o ohlášení se předem e-mailem (redakce@vupsv.cz)
nebo telefonicky (211 152 711).

Cena jednotlivého čísla: 60 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 20. 4. 2022

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© Výzkumný ústav práce sociálních věcí, v. v. i., Praha 2022

Redakční rada:

Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (předseda - MU)
Doc. Adina Barbulescu, PhD (West University of Timisoara)
Prof. Dr. habil. Lutz Bellmann (Institute for Employment
Research Nuremberg)
Ing. Vlastimil Beran, Ph.D. (VÚPSV)
Ivana Dobrotić, PhD (University of Zagreb)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Doc. JUDr. Iva Fischerová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Mgr. Daniel Gerbery, Ph.D. (Institút pre výskum práce a rodiny)
Prof. Jason Heyes (Sheffield University)
Dr. Valentina Hlebec (University of Ljubljana)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)
Wim Van Lancker, PhD (KU Leuven)
Mgr. Jana Palonciová, Ph.D. (VÚPSV)
Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (Slezská univerzita v Opavě)
Oksana Mikhaylovna Shubat, PhD (Ural Federal University)
Prof. dr hab. Marek Szczepeński (Poznan University of Technology)
Dorottya Szikra, PhD. habil. (Center for Social Sciences,
Budapest; Central European University, Vienna)
Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (VŠFS)
Konstantinos N. Zafeiris, PhD (Democritus University of Thrace)

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

s prodlužujícími se dny a rostoucími teplotami se zvětšuje také optimismus ohledně ústupu koronavirové pandemie. Snad Vás nerozladíme tím, že se i v tomto vydání Fóra sociální politiky zabýváme rovněž důsledky onoho závažného fenoménu.

Žijeme v neobyčejně křehké době, což můžeme doložit i ve vztahu k našemu časopisu: v jeho únorovém čísle jsme přinesli obsáhlou anketu o předpokládaných sociálních a sociálně-ekonomických dopadech Zelené dohody pro Evropu. Několik dní poté začala ruská agrese proti Ukrajině a následně také sankce a s těmito událostmi související jak nové vlny zdražování, tak úvahy o zásadních změnách energetické politiky. Pro jedny komentátory byl válkou na Ukrajině zničen také „Green Deal“, pro druhé se mu sankcemi dostalo nečekaně silného impulsu. Jaké sociální, sociálně-ekonomické a sociálně politické důsledky to bude mít, se určitě dočtete v příštích vydáních našeho časopisu.

První recenzovaný článek nynějšího, dubnového, čísla FSP se zabývá možnostmi zavedení jednotného inkasního místa v Česku. Snaží se ukázat cestu k dosažení výrazných úspor inkasních nákladů a administrativní zátěže zaměstnavatelů a OSVČ v horizontu jednoho roku. Podle autora lze všechny pojistné platby zaměstnavatelů co nejdříve plně integrovat do jednoduchého příspěvku na sociální zabezpečení i proto, že se v českém sociálním zabezpečení výrazně potlačuje pojistný princip ekvivalence.

Druhý recenzovaný příspěvek analyzuje vliv, který měla koronavirová pandemie na současnou materiální životní úroveň a životní spokojenost české populace. Ke zjištění patří, že mezi prosincem 2020 a dubnem 2021 klesla životní spokojenost a duševní pohoda české populace, zvláště mladých lidí do 30 let. Nepříznivě se v životní spokojenosti projevilo také zhoršení příjmové úrovně. Životní pohodu rodin s dětmi do 15 let snižovalo obtížnější slaďování pracovních a rodinných závazků v souvislosti se zajištěním péče o děti a s jejich distančním vzděláváním.

Třetí recenzovaná stať dubnového vydání FSP se zabývá stavem a vývojem regionálního sociálního dialogu na Slovensku. Autorky konstatují značné nedostatky: nízkou úroveň občanské participace, slabost regionálních struktur sociálního partnerství a postupující omezování pozic takových aktérů, jako jsou odbory a slovenští zaměstnavatelé.

Věříme, že čtenáře Fóra sociální politiky zaujme i článek o tom, jaký dopad měla koronavirová pandemie v roce 2020 na vývoj ceny práce, netto výdělek a výdaje na spotřebu v nových tržních ekonomikách EU. Česká republika ze srovnání nevyhází dobře: zaostávání výdělků za vývojem v unijních emerging markets vedlo podle autora k relativnímu chudnutí českých zaměstnanců: tradiční česká politika levné práce, restriktivní hospodářská politika v minulé krizi a manévry s měnovým kurzem přivedly konvergenční proces ČR ke stagnaci. Podle autora dopady koronavirové pandemie pouze potvrdily dlouhodobý trend.

Úvodem zmíněná nepředvídatelnost událostí ve vztahu k naší anketě o takzvaném Green Dealu z únorového čísla FSP nás neodradila od uspořádání ankety nové, tentokrát hodnotící oddlužovací akci Milostivé léto a uvádějící problematiku exekucí do širších souvislostí.

Co přinese příští – červnové – číslo Fóra sociální politiky? Jeden z recenzovaných článků se bude zabývat pracovními podmínkami a zkušenostmi s propouštěním a odchodem do důchodu žen a mužů 50+ v sektoru peněžnictví. Další recenzovaná stať pojedná z mikroekonomického hlediska o solidaritě a ekvivalenci v důchodovém systému osob samostatně výdělečně činných v komparaci s výměrou řádného starobního důchodu zaměstnanců.

Rubrika „Knihy, které nezestály“ bude aktualizovat velmi vlivnou studii francouzského sociologa Roberta Castela „Proměny sociální otázky: Kronika námezdní práce“. Půjde zejména o fenomén dekonverze, tedy o situaci, kdy ve společnosti chybějí pracovní místa spojená s dobrým ohodnocením a společenským uznáním.

Od ohlášení pravidelného vhledu do předních zahraničních sociálněvědných prací můžeme snadno přejít k informaci, že je redakční rada Fóra sociální politiky nově rozšířena o další čtyři zahraniční odborníky a odbornice. Jména najdete vlevo od tohoto sloupku.

S přáním inspirativního čtení

Petr Šafařík
šéfredaktor

Jednotné inkasní místo pro Česko

Jaroslav Vostatek

Abstrakt

Příspěvek nastiňuje zavedení jednotného inkasního místa v Česku, a to jen s minimem souvisejících reforem. Ukazuje cestu k dosažení výrazných úspor inkasních nákladů a administrativní zátěže zaměstnavatelů a OSVČ v horizontu jednoho roku. Takto by bylo možné ukončit inkaso zdravotního pojištění sedmi zdravotními pojišťovnami, které je dnes plně přerozdělováno podle úhradové vyhlášky ministerstva zdravotnictví. Česká správa sociálního zabezpečení by mohla bezodkladně převzít i inkaso pojištění za pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za pracovní úrazy a nemoci z povolání, které je již tři desetiletí odváděno dvěma soukromými pojišťovnami do státního rozpočtu. Všechny pojistné platby zaměstnavatelů lze co nejdříve plně integrovat do jednoduchého příspěvku na sociální zabezpečení i proto, že se v českém sociálním zabezpečení výrazně potlačuje pojistný princip ekvivalence. Dvojitý „pojistné“ platby zaměstnanců lze začlenit do daně z příjmů ze závislé činnosti, přitom navíc může odpadnout (zbytečná) druhá sazba daně. Toto vše by mohlo být realizováno bez významných redistribučních dopadů; největší změnou by v tomto směru bylo zrušení plateb zdravotního pojištění „osobami bez zdanitelných příjmů“ (polovina z nich toto pojištění stejně neplatí). Analogicky lze realizovat i první etapu zavedení jednotného inkasního místa OSVČ. V další etapě realizace jednotného inkasního místa by pak bylo (mohlo by být) inkaso příspěvku na sociální zabezpečení převedeno na finanční správu.

Klíčová slova: daň z příjmů; příspěvky na sociální zabezpečení; zdravotní pojištění; pojištění odpovědnosti za pracovní úrazy a nemoci z povolání; inkaso daní a pojištění

Abstract

The paper addresses the introduction of the joint collection of tax and social security contributions with a minimum of related reforms. It illustrates an approach towards achieving significant savings in both collection costs and the administrative burden on employers and self-employed persons within a period of one year. Thus, it would be possible to end the collection of health insurance premiums by seven health insurance companies, which are currently fully redistributed according to the so-called reimbursement decree issued by the Ministry of Health. The Czech Social Security Administration could also immediately take over the collection of employer liability insurance for work injuries and professional diseases premiums, which have been paid into the state budget by two private insurance companies for the past three decades. All employer insurance payments could be fully integrated into one simple social security contribution, partly since the insurance principle of equivalence is significantly suppressed in the Czech social security system. The double „insurance“ payments of employees could be included in income tax from dependent activities, while, in addition, the (superfluous) second tax rate could be eliminated. All this could be achieved without the occurrence of significant redistributive effects; the most significant change in this respect would comprise the abolition of health insurance premiums for „persons without taxable income“ (half of whom do not pay this insurance premium anyway). Similarly, the first phase of the joint collection of the income tax and the social security contribution for the self-employed shall be realized. The second stage of the introduction of the joint collection system might then involve the transference of the collection of social security contributions to the tax administration system.

Keywords: income tax; social security contributions; health insurance; liability insurance for work injuries and professional diseases; tax and insurance premium collection

Úvod

Vláda Petra Fialy si ve svém programovém prohlášení předsevzala mj. zavést „jednotné inkasní místo“ (Vláda, 2022). Není to žádné novum; ambiciózní záměr zavést jedno inkasní místo pro příspěvky na sociální zabezpečení a daň z příjmů měla česká vláda už před více než 10 lety. Již v roce 2008 vláda schválila Program Projektu vytvoření jednoho inkasního místa pro příjmy veřejných rozpočtů. „Projekt JIM předpokládá vytvoření jednoho výběrního místa pro daně, clo a pojistné na sociální a zdravotní pojištění. Po stránce institucionální by měl být JIM vytvořen na bázi orgánů dnešní daňové správy (územ-

ních finančních orgánů). Podrobnější podobu projektu obsahuje materiál 'Koncepte vytvoření jednoho inkasního místa pro příjmy veřejných rozpočtů (JIM)', který vzala na vědomí vláda usnesením č. 377 ze dne 24. května 2010. Realizace JIM by podle něj měla proběhnout v několika časových fázích, přičemž cílového stavu kompletního vytvoření JIM by mělo být dosaženo v roce 2014. Dne 17. srpna 2010 schválila porada vedení MF zadávací dokumentaci veřejné zakázky 'Zpracování Studie proveditelnosti Jednoho inkasního místa pro příjmy veřejných rozpočtů (dále jen 'JIM') a Implementačního plánu JIM'. Na základě výsledků Studie proveditelnosti by měl být předložen věcný záměr, resp.

návrh kompetenčního zákona budoucí soustavy orgánů JIM. Po věcné stránce Projekt JIM mimo jiné předpokládá:

- reorganizaci daňové správy jako jednotné organizace v čele s ředitelstvím s celostátní působností podřízeným MF (již bude realizováno od 1. ledna 2011 zákonem č. 199/2010 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 531/1990 Sb., o územních finančních orgánech, ve znění pozdějších předpisů),
- radikální snížení počtu finančních úřadů, resp. zrušení finančních ředitelství a přechod na dvoustupňovou soustavu daňové správy,
- převod kompetencí k výběru pojištění na sociální a zdravotní pojištění z České

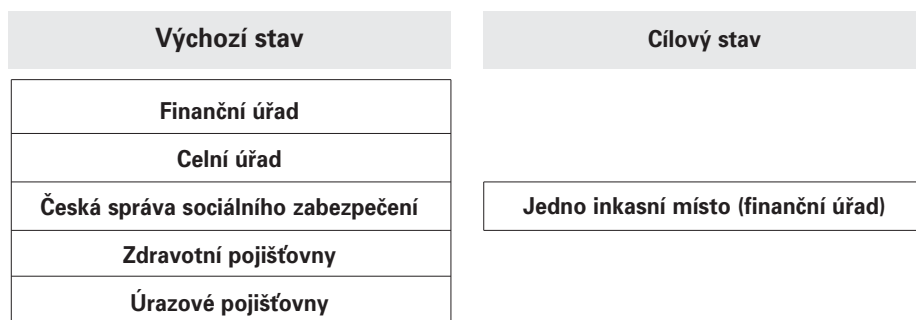
správy sociálního zabezpečení, resp. zdravotních pojišťoven na JIM (stávající výdajové kompetence ČSSZ a zdravotních pojišťoven by jim měly zůstat zachovány),

- převod fiskálních kompetencí celních orgánů na JIM (zejména výkon správy spotřebních daní)“ (MF ČR, 2010).

Projekt JIM byl definován v roce 2008; zahrnoval především popis výchozího a cílového stavu – viz obrázek 1. Úrazovými pojišťovnami se zde rozumí příjemci úhrad zákonného pojištění od zaměstnavatelů (podle vyhlášky č. 125/1993 Sb., kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání). Obrázek 2 rozvádí obsah cílového uspořádání JIM.

Jak uvádí NKÚ, „s meziresortním řízením a spoluprací na projektech neměly v roce 2008 MF, GŘC a ČSSZ dostatečné zkušenosti, a tak bylo pro projektové řízení zásadní nastavení pravomocí a odpovědností. V období 2008–2013 spolupracovala na integraci příjmů veřejných rozpočtů v ČR prostřednictvím několika misí Světová banka (2008), která na začátku přípravy projektu upozornila na rizika, například: politické oddělení k integraci příjmů veřejných rozpočtů může slábnout, zapojené organizace nemusí dostatečně spolupracovat a změna právních a institucionálních rámců může být politicky obtížná. Z důvodu malých zkušeností s meziresortním řízením dále Světová banka doporučila české vládě vytvoření speciálního úřadu výhradně pro řízení Projektu JIM, aby došlo k zajištění jasné odpovědnosti za výsledky. Toto doporučení vláda a MF neakceptovaly“ (NKÚ, 2015).

Obrázek 1: Výchozí a cílový stav inkasa daní a příspěvků na sociální zabezpečení v roce 2008

Pramen: NKÚ (2015)

Nečasova vláda (trojkoalice ODS, TOP 09 a Věci veřejných) se soustředila, na návrh ministra financí Kalouska, na provedení širší daňové reformy, která vyústila do zákona č. 458/2011 Sb., o změně zákonů v souvislosti se zřízením jednoho inkasního místa a dalších změnách daňových a pojistných zákonů. U zaměstnanců zákon rušil zdanění tzv. superhrubé mzdy, mělo se přejít na zdanění hrubé mzdy se sazbou 19 %; ze stejného základu se mělo vybírat (až na několik výjimek) i pojistné na sociální a zdravotní pojištění. Zaměstnanecké pojistné na sociální zabezpečení mělo zůstat na sazbě 6,5 %, zaměstnanecké pojistné na zdravotní pojištění se zvyšovalo ze 4,5 % na 6,5 %. Celkově zaměstnanec platil daň a pojistné na úrovni 31,1 % hrubé mzdy, nově měl platit 32 %. Zaměstnavatelská pojistná byla zákonem transformována na „odvod z úhrnu mezd na veřejná pojištění a státní politiku zaměstnanosti“, který zahrnoval důchodové pojistné 21,5 %, nemo-

censké pojistné 2,3 %, úrazové pojistné 0,4 %, zdravotní pojistné 7 % a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti 1,2 % (vše ze stejného základu jako výše). Celkové sazby důchodového pojistného (28 %) i zdravotního pojistného (13,5 %) tak zůstávaly beze změny. Beze změny zůstávala i sazba srážkové daně z příjmů fyzických osob (15 %).

Účinnost zákona č. 458/2011 Sb. vláda navrhovala od roku 2013, nakonec byla účinnost posunuta o dva roky. Důvodem byly boje vyvolané zájmovými skupinami a výměny vlád: v roce 2008 byl premiérem Topolánek, následoval Fischer, Nečas (2010–2013), Rusnok (necelý rok) a Sobotka (2014–2017) s ministrem financí Babišem. V říjnu 2014 byl zákon č. 458/2011 prakticky zrušen; příslušný návrh včetně důvodové zprávy předložilo ministerstvo financí v květnu 2014. Výstižně k tomu tehdy poznamenal prezident Asociace malých a středních podniků Havlíček: „Jednotné inkasní místo je [...] neoddiskutovatelnou

Obrázek 2: Charakteristiky budoucího cílového uspořádání JIM

Pramen: Deloitte Advisory (2011)

'paní Colombovou' českého podnikatelského prostředí. Každá vláda o něm mluví, všichni vědí, že se to nestane, takže jeho náhlé zavedení by mohlo znamenat i určité zklamání z konce oblíbeného seriálu" (ČTK, 2015).

„Záměr sloučit daňovou a celní správu a výběr daní, cel a pojistného, který v roce 2006 schválila vláda, neměl v zemích Evropské unie svým rozsahem srovnání. Například v roce 2006 Bulharsko sloučilo pouze výběr daní a pojistného, v roce 2012 Slovensko integrovalo daňovou a celní správu bez pojistného. Při správě veřejných financí jsou kromě správců administrativně zatěžovány i daňové subjekty. [...] u středně velké společnosti [...] Zatímco doba nutná pro splnění daňových povinností v 22 zemích, které integrovaly výběrčí funkce, činila v roce 2014 průměrně 184 hodin, tak v České republice to bylo 405 hodin. Ke zlepšení pozice ČR mělo pomoci i vytvoření JIM" (NKÚ, 2015).

Babišova vláda (2017–2021) slíbila realizovat projekt MOJE (MOderní a JEdnoduché) daně s cílem zjednodušit správu daní a daňový systém: „Spustíme internetový daňový portál, který zajistí ucelený přehled o daňové historii poplatníka, umožní podání při správě daní a bude nabízet 'předvyplněná daňová přiznání' [...] Prosdíme návrh nové koncepční zákonné úpravy daní z příjmů, která nově upraví zdaňování a systém pojistných odvodů z těchto příjmů s cílem zjednodušit daně a eliminovat daňové distorce. Proces rekodifikace příjmových daní zakončíme přípravou integrovaného systému správy daní a pojistných odvodů, který umožní placení těchto zákonných povinností na jednom místě" (Babiš a kol. (2018). Ani jeden z těchto slibů nebyl splněn.

Ministerstvo financí v roce 2019 rozpracovalo podnět vicepremiéra Havlíčka na volitelný systém „paušální daně" pro OSVČ spravovaný finanční správou v resortu ministerstva financí v roli jednoho inkasního místa. OSVČ s ročním příjmem do 1 mil. Kč, které podají oznámení o vstupu do „paušálního režimu daně" z příjmů, administrují a hradí od roku 2021 jednou měsíční platbou nejen paušální daň z příjmů 100 Kč, ale i zdravotní pojistné v minimální výši platné pro všechny OSVČ a minimální sociální pojistné pro OSVČ zvýšené o 15 %. V roce 2022 činí minimální zdravotní pojistné OSVČ 2 627 Kč, paušální sociální pojistné 3 267 Kč; celková výše paušální měsíční zálohy tak činí 5 994 Kč. Z této částky si finanční správa ponechává sto korun, paušální sociální pojistné přeposílá České správě sociálního zabezpečení a minimální zdravotní pojistné pak zdravotní pojišťovně podle volby pojištěnce. Systém „paušální daně" není určen pro většinu OSVČ, v roce 2021 do „paušálního režimu daně" vstoupilo asi 70 000 OSVČ. „Paušalisté" ušetří administrativní náklady (stát naopak), ne-

mají však možnost využít daňových odpočtů a slev na dani (včetně daňového zvýhodnění na dítě). Zavedení tohoto subsystému tak má význam především politický, demonstruje zejména platnost poučky „když se chce, tak všechno jde".

Inkaso daně z příjmů fyzických osob a příspěvků na sociální zabezpečení

Již české zkušenosti s „jedním inkasním místem" ukazují, že tuto problematiku nelze úspěšně řešit v rámci celkové daňové reformy. Rozhodně bylo chybou uvažovat o zapojení celních úřadů, které spravují i spotřební daně. Stejně tak je chybné případné spojení s problematikou daně z přidané hodnoty či daně z příjmů společností. Z těchto důvodů je účelné se soustředit na zdanění příjmů zaměstnanců a OSVČ a na příspěvky na sociální zabezpečení. Mezinárodní trend je zde přitom více než jasný: přechod řady zemí k jednotnému inkasu těchto dvou zásadních skupin veřejných příjmů.

Systémy zdanění osobních příjmů a systémy sociálního pojištění vznikly ve většině zemí odděleně, a to se všim všudy, nejen pokud jde o inkaso příjmů. Druhou skutečností je přechod řady zemí na společné inkasní místo těchto veřejných příjmů, který může být spojen i s dalšími integračními procesy v této oblasti. To se v České republice vědělo již při startu Projektu JIM. Ostatně v roce 2006 byla zpracována podrobná studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, na niž se podílelo i pět specialistů katedry veřejných financí VŠE (Vlach a kol., 2008). V souladu s tehdejšími politickým zadáním tato studie analyzovala mj. problematiku

sjednocení vyměřovacích základů. V dnešní době integrační procesy ve světě pokračují, přitom lze pozorovat odlišné přístupy k této problematice v různých zemích. Problematicke inkasa a správy se věnují mj. i Mezinárodní měnový fond a Světová banka. Tabulka 1 uvádí příklady modelů inkasa daně z osobních příjmů a příspěvků na sociální zabezpečení; rozlišuje se přitom paralelní inkaso a integrované inkaso. S výjimkou USA a Kanady uvedené země s integrovaným inkasem k němu přešly od paralelního inkasa. V těchto dvou státech se praktikuje jednotné inkasní místo již od vzniku systémů sociálního zabezpečení před 2. světovou válkou (Orhniál, 2021).

Systémy daně z osobních příjmů a příspěvků na sociální zabezpečení vznikaly v naprosté většině odděleně, což je dáno již tím, že jejich základní účel je principiálně zcela odlišný. Výchozí účel daně z příjmů je ryze fiskální, kdežto pojistné sociálního pojištění je navázáno na koncepci, úlohu sociálního pojištění. Což se, mimo jiné, projevuje i v tom, že zdanění osobních příjmů je typicky progresivní, zatímco sociální pojistné má proporcionální sazbu a zpravidla se uplatňuje výdělkový strop, takže pojistné je vlastně regresivní, což Friedman (1962) využil k tomu, aby označil americké příspěvky na sociální zabezpečení za asociální daň a návazně navrhol privatizaci veřejných penzí.

Soukromé systémy sociálního zabezpečení mají „samozřejmě" své systémy odděleného inkasa pojistného (a vůbec správy). Totéž v zásadě platí o zaměstnaneckých systémech sociálního zabezpečení a také o typických jednotlivých institucích sociálního pojištění, jak je známe např. z české (a československé) historie. Doby se však v posledních desetiletích dosti

Tabulka 1: Příklady modelů inkasa daně z osobních příjmů a příspěvků na sociální zabezpečení

Paralelní inkaso	Integrované inkaso	Plánovaný přechod
Rakousko	Argentina	Ázerbájdžán
Belgie	Brazílie	Čína
Chile	Kanada	Indonésie
Chorvatsko	Maďarsko	Slovensko
Francie	Irsko	Turecko
Německo	Kazachstán	
Řecko	Kyrgyzstán	
Indie	Rumunsko	
Japonsko	Rusko	
Mexiko	Švédsko	
Mongolsko	Velká Británie	
Jižní Korea	USA	

Pramen: Orhniál (2021)

změnily, včetně placení. K obsáhlým změnám došlo v postkomunistických zemích, včetně (většinou neúspěšných) privatizací části sociálního zabezpečení a také v oblasti integrace inkasa daně z osobních příjmů a příspěvků na sociální zabezpečení. Barrant a kol. (2004) se zaměřili na zkušenosti postkomunistických zemí střední a východní Evropy; při integraci inkasa se zde často ukázalo, že jak instituce sociálního zabezpečení, tak i daňové správy potřebují významnou modernizaci. Naproti tomu např. ve Švédsku byl projekt integrace inkasa obzvlášť efektivní, protože se mohl soustředit jen na vlastní integraci inkasa daně z osobních příjmů a příspěvků na sociální zabezpečení. Barrant a kol. (2004) si položili otázku, proč přetrvávají duplicitní systémy inkasa, a odpovídají na ni: „v několika případech (Francie, Německo) je systém inkasa příspěvků považován za relativně efektivní a podporuje relativně funkční penzijní systém. V mnoha případech je přetrvávání duplicitního inkasa dáno setrvačností nebo odmítáním reality. Vedení institucí sociálního zabezpečení často preferuje paralelní systémy inkasa.“

Vcelku se tak problém zavedení jednoho inkasního místa jeví v obecné rovině jako jasný: je nutno analyzovat a reformovat tak, aby se zohlednil systém sociálního zabezpečení v dané zemi (včetně politické průchodnosti reformem) a aby se zvýšila jeho efektivnost včetně nákladů na inkaso.

Jednotné inkasní místo a financování českého sociálního zabezpečení

Česká daňová struktura se – podle metodiky OECD – výrazně odlišuje od průměru zemí OECD u tří fiskálních příjmů: máme velmi nízké zdanění osobních příjmů a zdanění majetku, a naopak vysoký podíl příspěvků na sociální zabezpečení – viz obrázek 3. V souvislosti s potřebou zavedení jednotného inkasního místa není účelné spojení s celkovou daňovou reformou, ostatně žádný ucelený návrh daňové reformy není „na stole“. Zdanění superhrubé mzdy bylo od roku 2021 zrušeno, v daňovém mixu se to projeví snížením podílu daně z osobních příjmů. Vláda (2022) si předsevzala snížit „sociální pojištění na straně zaměstnavatelů o 2 procentní body, za předpokladu konsolidovaných a dlouhodobě udržitelných veřejných financí“; z toho nevyplývá nutnost spojit toto snížení s JIM. Otázkou však je racionalita příspěvků na sociální zabezpečení.

České příspěvky na sociální zabezpečení mají od první poloviny 90. let trojí základní podobu:

- Pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti s celkovou dnešní sazbou 31,3 % z hrubé mzdy, sestávající ze tří složek:

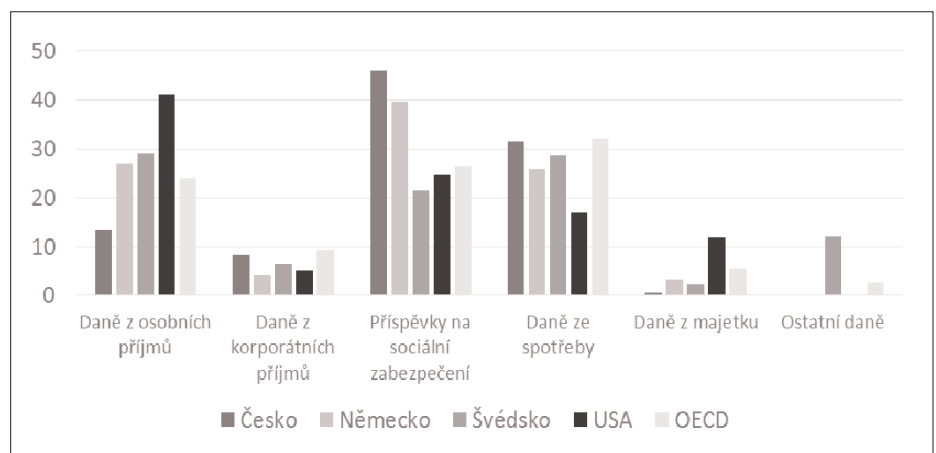
- Pojistné na důchodové pojištění s celkovou sazbou 28 %, z toho zaměstnavatel platí 21,5 % a zaměstnanec 6,5 %. OSVČ platí pojistné se sazbou 28 % z volitelného vyměřovacího základu, nejméně však z jedné čtvrtiny průměrné mzdy.
 - Pojistné na nemocenské pojištění, které platí zaměstnavatel: 2,1 % (OSVČ dobrovolně).
 - Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, který uhrazuje zaměstnavatel a OSVČ: 1,2 % (vyměřovací základ OSVČ je shodný s volitelným základem u pojistného na důchodové pojištění).
 - Pojistné na všeobecné zdravotní pojištění se sazbou 13,5 % (zaměstnavatel 9 %, zaměstnanec 4,5 %), které také platí stát za tzv. státní pojištěnce (vyměřovacím základem je od 1. 1. 2022 účelově určená částka 14 570 Kč měsíčně): pojistné z této částky je 1 967 Kč měsíčně. OSVČ hradí pojistné s toutéž sazbou, leč z poloviny zisku (přebytku příjmů nad výdaji), přičemž pro živnostníky na plný úvazek („hlavní činnost“) je stanovena i minimální výše zdravotního pojistného na úrovni poloviny průměrné mzdy zaměstnance, což letos představuje 2 627 Kč měsíčně. „Osoby bez zdanitelných příjmů“, které stát nezařadil mezi státní pojištěnce, mají platit paušální pojistné ve výši 13,5 % z minimální mzdy (letos 2 187 Kč měsíčně).
 - Pojistné zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání: již historický sazebník pojistného (od roku 1993) obsahuje 7 sazeb: 2,8 ‰, 4,2 ‰, 5,6 ‰, 7 ‰, 8,4 ‰, 10,5 ‰ a 50,4 ‰. Pojistné za toto „soukromé“ pojištění platí zaměstnavatel.
- Již samotný stručný přehled pojistného naznačuje, že české příspěvky na sociální

zabezpečení nemají ucelenou koncepci: konstrukce pojistného na důchodové pojištění a příspěvků na státní politiku zaměstnanosti budí dojem pojistného systému se specifiky pro OSVČ (dobrovolné nemocenské pojištění a volitelný rozsah důchodového pojištění a příspěvků na státní politiku zaměstnanosti). Pojistné na zdravotní pojištění má naproti tomu již na první pohled tvar nespravedlivé zdravotní daně. Uvedené zákonné odpovědnostní pojistné by se zase nejlépe hodilo do povinného soukromého pojištění. Optimální by přitom bylo, kdyby celý český systém sociálního zabezpečení vycházel z jednoho sociálního modelu (welfare regime). Pro poradenství OECD je v tomto ohledu charakteristické, že se samotnou koncepcí českého sociálního zabezpečení vůbec nezabývá – jen na základě daňového mixu usuzuje, že se příspěvků na sociální zabezpečení mají snížit. Je to jednoduchým odrazem skutečnosti, že pojistné zařadili mezi daně – a předpokládají, že mohou (celkovou) sazbou příspěvků na sociální zabezpečení manipulovat podle všeobecných úvah tzv. teorie optimálního zdanění. My zde ale považujeme za nezbytné nejprve analyzovat oprávněnost samotné existence příspěvků na jednotlivá odvětví sociálního zabezpečení.

Inkaso zdravotní daně

Zdravotní pojistné vzniklo při daňové reformě 1993; svou roli zde sehrál nejen historický model nemocenských pokladen v českých zemích, ale i snahy o aspoň částečnou privatizaci zdravotního pojištění, popř. o zavedení konkurence mezi neziskovými zdravotními pojišťovnami. Již s předstihem před daňovou reformou vzniklo 15 těchto pojišťoven, v roce 1996 jich bylo již 27. Pak nastoupil integrační proces: dnes v ČR existuje 7 zdravotních pojišťoven, z toho 3 státní. Proběhly jak pokusy o jejich

Obrázek 3: Daňové mixy v roce 2020: Česko, Německo, Švédsko, USA a průměr OECD (v %)

Pramen: Bunn (2022)

privatizaci (podle nizozemského vzoru, který se mezitím fakticky vrátil od trhu zdravotního pojištění k „polder systému“), tak snahy o zavedení zdravotního spojení podle singapurského vzoru. Důsledkem nákladové exploze po zavedení tržních metod úhrady zdravotních služeb zdravotními pojišťovnami byla zásadní změna státní politiky, jež vyústila v zavedení tzv. úhradové vyhlášky ministerstva zdravotnictví, která každoročně stanoví všechny základní finanční parametry poskytování zdravotní péče. „Česko má systém veřejného zdravotního pojištění s významnou regulační funkcí ministerstva zdravotnictví. Sedm kvaziveřejných zdravotních pojišťoven nakupuje péči a s poskytovateli zdravotních služeb každoročně sjednává její ceny a objemy. Obyvatelstvo má k dispozici široký rozsah hrazených zdravotních služeb, z má přístupu k velkému počtu nemocnic, z nichž většinu vlastní stát (27 %) nebo kraje a obce (45 %). Zdravotní pojišťovny mohou svým pojištěncům nabízet doplňkové služby v oblasti prevence (např. vitamíny či dobrovolná očkování)“ (OECD/European Observatory on Health Systems and Policies, 2019).

OECD uvádí: „český zdravotní systém poskytuje prakticky všeobecné pokrytí, přičemž stát hradí pojistné za téměř 60 % celé populace (takzvaní 'státní pojištěnci'). Tato skupina je z velké části ekonomicky neaktivní a zahrnuje děti, studenty, rodiče na rodičovské dovolené, důchodce, nezaměstnané, vězně a žadatele o azyl. Příspěvky, které takto hradí stát, jsou financovány prostřednictvím všeobecných daní, avšak tvoří pouze čtvrtinu všech příjmů veřejného zdravotního pojištění“ (OECD/European Observatory on Health Systems and Policies, 2017). K ocitovanému textu dodejme ještě nadpis, se kterým již nelze souhlasit: „Stát hradí pojistné za ekonomicky neaktivní jedince v zájmu zajištění všeobecné dostupnosti zdravotní péče.“ Proč stát takzvaně hradí pojistné (jen) za ekonomicky neaktivní jedince, když může hradit „pojistné“ za všechny – z obecných daní? Když už nic jiného, tak by stát sám mohl vybírat (do státního rozpočtu) „zdravotní pojistné“ a zdravotním pojišťovněm z něho platit to, co dnes dostávají z tzv. stoprocentního přerozdělování zdravotního pojistného. Systémové, odborné řešení je v tomto ohledu velmi prosté, naráží ovšem na zájmy dotčených byrokratů – odpůrců jednoho inkasního místa. O podobné řešení se v roce 2018 pokusilo ministerstvo financí: v pracovní skupině (společně s ministerstvem zdravotnictví) navrhovalo zrušit pojistné za (dnešní) státní pojištěnce a patřičně zvýšit sazbu zdravotního pojistného placeného zaměstnanci, a to na úkor daně z příjmů fyzických osob. Pokus byl marný po zásahu lobby zdravotních pojišťoven, které považují platby za státní pojištěnce, o nichž rozho-

duje vláda (nikoliv zákon), za pohodlný nástroj zvyšování výdajů na zdravotnictví. Ve finále se od pracovního návrhu ministerstva financí distancovali i ministr Vojtěch (Cikrt, 2019) a premiér Babiš.

Placení pojistného „osobami bez zdanitelných příjmů“ (OBZP) zřetelně dokumentuje, že zdravotní pojistné je nespravedlivou daní. Ostatně asi polovina poplatníků této (nespravedlivé) daně toto pojistné neplatí – a musí být od nich vymáháno i za cenu vysokých nákladů s tím spojených (i tak je velmi často nedobytelné). Při reformě zdravotního pojistného, resp. co nejdříve, by pojistné OBZP mělo být zrušeno. Stejně nesystémové (resp. nesmyslné) je i pojistné za státní pojištěnce, bez ohledu na jeho výši – ledaže by stát platil „pojistné“ (fakticky dotaci) za veškeré obyvatelstvo. K tomu všemu je stejně absurdní i inkaso pojistného jednotlivými zdravotními pojišťovnami, jeho (de facto) odvod do společného, svěřenského fondu (formálně jen „zvláštní účet veřejného zdravotního pojištění“ u Všeobecné zdravotní pojišťovny) a následně (de facto) převod do jednotlivých pojišťoven, u nichž jsou registrováni jednotliví „pojištěnci“. Tyto komplikované a zbytečné operace a odvody budou zrušeny (nejpozději) s realizací jednotného inkasního místa. Tento závěr vychází z dnešního (základního) sociálního modelu zdravotní péče v ČR; ve financování je podstatná úloha úhradové vyhlášky. Pokud by měla být realizována (původně víceméně předpokládaná) privatizace systému zdravotního pojištění, pak ovšem jednotné inkasní místo zde nepřichází v úvahu; extrémním příkladem tohoto druhu je financování zdravotní péče v USA. V České republice jde aktuálně „jen“ o to, čím dnešní inkaso zdravotního pojistného nahradit. Přitom bychom se mohli zbavit i „svěřenského“ fondu.

Důchody a důchodové pojistné

Veřejné penze jsou v ČR financovány ze státního rozpočtu a pojistné důchodového pojištění je běžným příjmem státního rozpočtu. Je zvykem porovnávat veřejné výdaje na penze s vybraným důchodovým pojistným; ministerstvo financí navíc orientačně vypočítává správní náklady na fungování tohoto systému a všechny tyto údaje vcházejí do „saldy důchodového systému“. Vytváří se tak dojem, že „důchodový účet“ a jeho saldo mají samostatný význam pro fungování veřejných penzí. Ve skutečnosti má jistý teoretický význam pouze „zvláštní účet rezervy důchodového pojištění“, kam se převádí případně roční kladné saldo důchodového systému od roku 2018. Prostředky tohoto účtu lze použít pouze na výdaje na dávky důchodového pojištění a na převody zpět do státního rozpočtu na úhradu záporného rozdílu těchto příjmů a výdajů. Praktický význam

tohoto zvláštního účtu je ovšem nulový, protože nijak neomezuje výdaje na důchody; ani nebylo nijak naznačeno, že by se např. záporné saldo důchodového systému mělo promítat do sazby pojistného na důchodové pojištění. Programové prohlášení Babišovy vlády slibovalo: „Chceme důchodovou reformu. Chceme konkrétní kroky bez zdlouhavých a neplodných diskusí. Podstatou bude oddělení důchodového účtu od státního rozpočtu a stanovení jasných finančních vztahů mezi tímto účtem a státním rozpočtem, případně dalšími zdroji příjmů pro tento účet“ (Babiš a kol., 2018). Na zasedání Komise pro spravedlivé důchody se nikdo nepokusil vysvětlit tyto záměry a vytvoření důchodového fondu či úřadu bylo odmítnuto. Fond sociálního důchodového pojištění má dnes ve světě význam pouze v případech, když systém má rezervy, např. z dob minulých. Vytváření fondu kupř. pro výplatu rovného státního důchodu nemá žádný systémový význam. Moderní systémy sociálního důchodového pojištění např. v Rakousku a Německu jsou dotovány ze státního rozpočtu v rozsahu zhruba 23 % všech příjmů těchto systémů; takto stát financuje zejména péči o malé děti (v Česku jde o „náhradní dobu pojištění“).

Ekonomicky racionální sazba pojistného sociálního důchodového pojištění je dána mírou ekvivalence v tomto systému. Zde je základní problém českého důchodového pojištění: nově přiznávané starobní důchody jsou zhruba ze 70 % důchody rovnými a jen ze 30 % důchody závislými na výdělku. Rozhodující příčinou není „základní výměra“ důchodů, ale procentní výměra důchodu, při jejímž výpočtu se výdělky nad první redukční hranici na úrovni 44 % celostátní průměrné mzdy (PM) zohledňují pouze z 26 %. Českou zvláštností je také to, že tuto „redukcí“ lze poměrně snadno odstranit, aniž by se principiálně změnily důchody přiznávané z vyměřovacího základu převyšujícího 44 % PM. Řešením je zvýšení základní výměry starobního důchodu na 32 % PM a snížení koeficientu zhodnocujícího rok pojištění z 1,5 na 0,39 % (Vostatek, 2020). „Míru progresivity“ (nivelizace) českých starobních důchodů tak můžeme jednoduše promítnout do racionální výše sazby pojistného: pojistné by se mělo snížit z 28 % na řádově 8 %. Rovný důchod by měl být financován z obecných daní, nikoliv příspěvkem na sociální zabezpečení.

Jedno inkasní místo pro jeden příspěvek na sociální zabezpečení

V českém nemocenském pojištění je nejvýznamnější dávkou nemocenské; jde o typickou pojistnou dávku, její váha však (po reformě v roce 2018) poklesla na 59 % v roce 2020. Zvýšila se úloha ošetřovného

(21 %), poklesla úloha peněžitě pomoci v mateřství (z 37 % v roce 2012 na 19 % v roce 2020). [Poznamenejme, že před rokem 1989 byly hlavní dávkou nemocenského pojištění univerzální přídatky na děti.] Rodičovský příspěvek je zcela dominantní dávkou (81 %) tzv. státní sociální podpory; výdaje na tento příspěvek (39 mld. Kč) jsou vyšší než výdaje na nemocenskou (33 mld. Kč). Po navrhované integraci rodičovského příspěvku do peněžitě pomoci v mateřství (Vostatek, 2021) bychom tak nemocenské pojištění mohli přejmenovat na rodinné a nemocenské pojištění. Nás zde však zajímá hlavně potřebná výše nemocenského pojistného – a ta (2,1 %) je již dnes nedostatečná, měla by být zvýšena minimálně na 3,4 %. Pokud by měla pokrýt i dnešní rodičovský příspěvek, tak by pojistné mělo být aspoň 5,8 %; do sazby pojistného bychom měli započítat i správné náklady. Samotné zvýšení sazby pojistného nemocenského pojištění je snadno realizovatelné při realizaci jednotného inkasního místa.

Dílčím systémem českého sociálního zabezpečení je „zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání“. Lze je charakterizovat jako univerzální systém sociálního úrazového připojištění. Úrazové dávky jsou uhrazovány fakticky ze státního rozpočtu v režimu průběžného financování s tím, že správa systému včetně výběru pojistného je outsourcována do dvou soukromých pojišťoven (Kooperativa, Generali Česká) za poplatků, který aktuálně činí 4 % z vybraného pojistného za toto pojištění. Předepsané pojistné za toto pojištění v roce 2017 bylo podle České asociace pojišťoven 7,6 mld. Kč, náklady na pojistná plnění byly vykázány ve výši 4,8 mld. Kč; z toho vyplývá přebytek pro státní rozpočet 2,5 mld. Kč. Podle ministerstva financí nelze toto pojištění charakterizovat jako soukromé pojištění a jeho hlavním nedostatkem je jeho provádění dvěma soukromými pojišťovnami (MF ČR, 2018). Systém vyžaduje reformu (Vostatek, 2019). Pro nás je zde podstatné to, že pojistné zákonného pojištění pracovních úrazů a nemocí z povolání lze bez výhrad a odkladů začlenit do příspěvků na sociální zabezpečení (včetně inkasa). Průměrná sazba pojistného je 0,45 %; k pokrytí pojistných plnění a režie tohoto sociálního úrazového pojištění postačuje (průměrná) sazba pojistného 0,3 %. Dnešních 7 položek sazebníku pojistného lze tak snadno nahradit jednotnou sazbou, ta se používá např. na Slovensku (0,8 %) či v Rakousku (1,2 %). Dávkový systém lze případně začlenit do systému nemocenského a důchodového pojištění; takto tomu bylo podle zákona o národním pojištění z roku 1948, nemůže to ovšem být důvodem pro odklad začlenění úrazového pojistného do režimu jednotného inkasního místa.

Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti lze začlenit do jednotného inkasního místa, byť v této složce sociálního zabezpečení není silná vazba mezi příspěvkem a dávkami, a tudíž zde přichází v úvahu i širší financování: zdaněním též kapitálových příjmů, majetku nebo spotřeby (Brys a kol., 2016). Sazba příspěvku na státní politiku zaměstnanosti činí 1,2 %. V krizových podmínkách let 2020 a 2021 byla tato sazba nedostatečná: výdajům na státní politiku zaměstnanosti v roce 2020 by odpovídala sazba 2,8 %. Z této skutečnosti nevyplývá potřeba změny sazby příspěvku na státní politiku zaměstnanosti obecně, natož pak při startu jednotného inkasního místa.

Z uvedených charakteristik příspěvků na sociální zabezpečení však vyplývá účelnost odstranění výdělkových stropů při výpočtu celého pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. A také účelnost podstatného zjednodušení názvu všech těchto veřejných příjmů. Obecně vzato se přimlouváme za přechod na označení „sociální pojistné“ pro jeho krátkost, případně „příspěvek na sociální zabezpečení“. Z analýzy také vyplývá účelnost sloučení všech příspěvků placených zaměstnavateli, zaměstnanci i OSVČ do jedné platby co nejdříve, pokud možno již od roku 2023. Pokud se ihned zahájí práce na jednotném inkasním místě, tak je lze v zásadě realizovat již od roku 2023 s tím, že vyúčtování roku 2022 proběhne podle dosavadních pravidel.

V zájmu dosažení vysokých úspor spojených s přechodem na jednotné inkasní místo již od roku 2023 doporučujeme realizovat přechod na odvod jednoho příspěvku zaměstnavatele na sociální zabezpečení (třeba i pod označením pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pokud to usnadní zavedení jednotného inkasního místa od příštího roku) s jedinou sazbou 34,1 % z jednotného vyměřovacího základu, která pokryje i dosavadní pojistné za zabezpečení po pracovních úrazech a nemocích z povolání. V zájmu realizace od příštího roku je účelné dočasně ponechat inkaso jednotného/sdruženého sociálního pojistného v České správě sociálního zabezpečení.

Zaměstnanecké pojistné dnes v ČR sestává z důchodového pojistného (6,5 %) a ze zdravotního pojistného (4,5 %). Toto obojí pojistné, v celkové výši 11 %, je zbytečné a lze je integrovat do daně z příjmů fyzických osob. V základní variantě dojde při přechodu na jednotné inkasní místo ke zvýšení základní sazby daně z 15 % na 26 %. Druhou sazbou daně z příjmů fyzických osob lze při této reformě zrušit, protože je nesystémová (progresivitu daně dostatečně zajišťuje/zajistí základní sleva na dani na poplatníka). Dodatečným argumentem je i to, že druhá sazba se uplatňuje jen pro

poplatníky s mimořádně vysokými příjmy (čtyřnásobek průměrné mzdy) a navíc u dosavadního důchodového pojistného se uplatňuje výdělkový strop při výpočtu pojistného, a to také ve výši čtyřnásobku průměrné mzdy. Obecně vyjádřeno: než mít (až provokativně) velmi vysoký výdělkový strop, je lepší nemít žádný; tím spíše to platí také pro výdělkový strop u pojistného placeného zaměstnavateli. Pro jistotu výslovně upozorňujeme, že sazba srážkové daně z příjmů při této reformě může zůstat na úrovni 15 % (na druhé straně např. v Rakousku činí tato sazba 27,5 %, což vcelku odpovídá západnímu průměru). Naším „vyšším principem“ je zde politická průchodnost jednotného inkasního místa.

Při zde navrhované první (a rozhodující) fázi zavedení jednotného inkasního místa by tak došlo ke snížení celkových příspěvků na sociální zabezpečení „jen“ o 11 % ze základu daně z příjmů fyzických osob. Celé toto snížení by „padlo“ na pokrytí potřebného zrušení dnešního zdravotního pojistného (se sazbou 13,5 %); „zbývající“ 2,5 % můžeme přidat k dnešnímu nemocenskému pojistnému, jehož sazba pojistného se tím zvýší na 4,6 % – to by pokrylo dnešní schodek v nemocenském pojištění. Další prostor pro snížení budoucí celkové sazby příspěvku na sociální zabezpečení je dán vysokou mírou nivelizace českých důchodů, to však v této fázi můžeme pominout, protože při (nebo po) důchodové reformě může dojít k posílení zásluhovosti starobních důchodů. Vyšší potřebná (celková) sazba příspěvku na sociální zabezpečení vyplyne (by vplynula) ze zavedení zdanění klíčových dávek sociálního zabezpečení; to ovšem nemusíme řešit v blízkém horizontu. I z těchto hledisek je zřejmé, že i budoucí příspěvek na sociální zabezpečení (jako celek) by plnil fiskální funkci nad rámec modelového sociálního pojištění.

Jednotné inkasní místo OSVČ

Jednotné inkasní místo pro daň z příjmů a příspěvek na sociální zabezpečení bude zahrnovat i osoby samostatně výdělečně činné. Ani zde nebudeme řešit všechny možné budoucí reformy této citlivé problematiky. Ostatně jde jen o to, jak vysoká má být sazba příspěvku na sociální zabezpečení pro OSVČ – o kolik procentních bodů má být nižší než příspěvek zaměstnavatele na sociální zabezpečení. S tím, že lze doporučit odpočet tohoto příspěvku od základu daně z příjmů. Pro účely zavedení jednotného inkasního místa postačí (politicko-ekonomické) rozhodnutí o výši těchto parametrů; v tom by neměl být problém. To platí i pro dnešní dobrovolné nemocenské pojištění OSVČ, které nezapadá do systému sociálního zabezpečení již proto, že poskytuje také rodinné dávky, které by – obecně vzato – měly být poskytovány

všem pojištěncům či dokonce všem občanům. Plánované rodičovství by nemělo být významným důvodem pro dobrovolnou účast v nemocenském pojištění OSVČ.

OSVČ, které se rozhodly pro „paušální režim daně“, mají již dnes jedno inkasní místo, a to dokonce v jeho budoucí, finální variantě, kdy by tuto úlohu měla vykonávat finanční/daňová správa. Mechanické promítnutí zde doporučeného jednotného inkasního místa je jednoduché: důchodové pojistné by se ponechalo ve stávající podobě a daň z příjmů (v symbolické výši 100 Kč) by se zvýšila o dosavadní zdravotní pojistné (v roce 2022 by to bylo celkem 2 727 Kč měsíčně). To dokonce vypadá logičtěji (daň 100 Kč působí jako poplatek za servis přeposílání pojistného), a hlavně je to jednodušší. Takže to je jedna varianta začlenění do našeho jednotného inkasního místa. Doporučujeme však i zrušení paušálního režimu daně z příjmů (a příspěvku na sociální zabezpečení), protože jeho provedení je nespravedlivé: hlavně není nárok na slevu na dani nejen na poplatníka, ale ani na děti. Není náhodou, že v zahraničí zjevně nic podobného neexistuje. Nová česká „paušální daň“ je směřována na úzkou skupinu OSVČ s nadprůměrnými příjmy; většinu živnostníků se nevyplatí. Tato „paušální daň“ je dokladem toho, že samotný JIM ještě nemusí znamenat výraznou kvalitativní změnu.

Závěry

Český daňový mix je nevyvážený především proto, že příspěvky na sociální zabezpečení jsou velmi vysoké, a to na úkor daně z příjmů fyzických osob. Přesun významného daňového břemene z příspěvků na sociální zabezpečení na daň z příjmů ze závislé činnosti je poměrně snadný a vysoce efektivní, protože veškeré zaměstnavatelské pojistné lze začlenit do daně z příjmů ze závislé činnosti, resp. do daně z příjmů fyzických osob, a ponechat pouze příspěvky na sociální zabezpečení placené zaměstnavateli a OSVČ.

I po této daňové reformě bude/může u příspěvků převažovat jejich daňová podstata nad pojistnými prvky, což nám usnadňuje zásadní racionalizaci dosavadního pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, pojistného na všeobecné zdravotní pojištění a pojistného zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání, vše již v rámci první (a vlastně základní) etapy realizace jednotného inkasního místa. Sloučením všech uvedených pojistných (vč. příspěvku na státní politiku zaměstnanosti) by vznikl jednotný příspěvek zaměstnavatele na sociální zabezpečení (či nové „sociální pojistné“), čímž by se také podstatně snížila administrativní zátěž (středních) podniků, resp. zaměstnavatelů vůbec.

K největší racionalizaci by došlo v oblasti dosavadního zdravotního pojistného, které je zbytečnou komplikací v podmínkách jednotného státního řízení financování sektoru na bázi tzv. úhradové vyhlášky ministerstva zdravotnictví. Zdravotní pojistné by se tak stalo, stejně jako ostatní zmíněná pojistná a příspěvky, nedílnou součástí inkasa nové daně z příjmů fyzických osob a nového sociálního pojistného placeného zaměstnavateli a OSVČ. Integrované zdravotní pojistné by odstranilo i dosavadní platby státu za státní pojištění a zdravotní pojistné placené osobami bez zdanitelných příjmů.

Nynější společné inkaso dvou pojistných a symbolické daně z příjmů OSVČ („poplatník v paušálním režimu“) je jen nadstavbou nad třemi odvody, nikoliv důsledným jednotným inkasním místem; pod tímto „šidítkem“ se skrývá nástroj pro daňovou optimalizaci pro úzkou skupinu OSVČ s nadprůměrnými příjmy. Zvýšený komfort pro menší část OSVČ je spojen s vyššími inkasními náklady finanční správy. Proto doporučujeme zrušení tzv. paušální daně.

Výsledkem projektované poměrně rychlé reformy by bylo jedno inkasní místo pro pracovní příjmy zaměstnanců (daň z příjmů ze závislé činnosti s rovnou sazbou 26 %) a další inkasní místo pro zaměstnavatele (příspěvek na sociální zabezpečení se sazbou 34,1 %) a OSVČ. Celkem by tedy zbyla pouze dvě inkasní místa: pro příjmy zaměstnanců a OSVČ. S časovým odstupem by bylo možno sjednotit je do „jednotného inkasního místa“.

Literatura

- Babiš, A. a kol. (2018). Programové prohlášení vlády České republiky. <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/Programove-prohlaseni-vlady-cerven-2018.pdf>
- Barrand, P., Ross, S., Harrison, G. (2004). Integrating a Unified Revenue Administration for Tax and Social Contribution Collections: Experiences of Central and Eastern European Countries. IMF Working Paper 04/237, Washington: International Monetary Fund
- Brys a kol. (2016). Tax Design for Inclusive Economic Growth. OECD Taxation Working Papers, No. 26. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5j1v74ggk0g7-en>
- Bunn, D. (2022). Sources of Government Revenue in the OECD. Washington: Tax Foundation. <https://taxfoundation.org/oecd-tax-revenue-2022/>
- Cikrt, T. (2019). Musím bojovat za svůj rezort, reaguje Adam Vojtěch na bouři, kterou vyvolal návrh ministerstva financí zrušit platby za státní pojištění. Zdravotnický deník, 4. 3. 2019.
- ČTK (2015). TOP 09 navrhuje zavedení Jednoho kontrolního místa podnikání. https://www.blesek.cz/clanek/zpravy-live-ekonomika/303539/top-09-navrhuje-zavedeni-jednoho-kontrolniho-mista-podnikani.html?utm_source=blesek.cz&utm_medium=copy
- Deloitte Advisory (2011). Studie proveditelnosti Jednoho inkasního místa pro příjmy veřejných rozpočtů (JIM). Praha: Ministerstvo financí ČR. https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Dane_Studie_Studie-proveditelnosti-Jednoho-inkasniho-

- mista-pro-prijmy-verejnych-rozpoctu.pdf
- Friedman, M. (1962). Capitalism and Freedom. Chicago: University of Chicago Press.
- MF ČR (2010). Harmonogram a základní teze Projektů jednoho inkasního místa pro příjmy veřejných rozpočtů (Projekt JIM). Informace pro ministra. https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/JIM_Harmonogram_2010-10_Harmonogram-a-zakladni-teze-Projektu-jednoho-inkasniho-mista-pro-prijmy-verejnych-rozpoctu-Projekt-JIM.pdf
- MF ČR (2018). Zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo z nemoci z povolání. <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/pojistovnictvi/zakonne-pojisteni-odpovednosti-zamestnav>
- NKÚ (2015). Kontrolní závěr z kontrolní akce 15/17: Peněžní prostředky vynakládané na opatření související se zjednodušením výběru a správy daní a pojistného, zejména na Projekt vytvoření jednoho inkasního místa pro příjmy veřejných rozpočtů. Praha, NKÚ.
- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies (2017). Česko: zdravotní profil země 2017. State of Health in the EU. Paris: OECD Publishing, Brussels: European Observatory on Health Systems and Policies. <https://doi.org/10.1787/9789264285125-cs>
- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies (2019). Česko: zdravotní profil země 2019. State of Health in the EU. Paris: OECD Publishing, Brussels: European Observatory on Health Systems and Policies. <https://doi.org/10.1787/6e557457-cs>
- Orhniat, T. (2021). Integrating the Collection of Social Insurance Contributions and Personal Income Taxes. Technical Notes and Manuals 21/01. Washington: International Monetary Fund. <https://www.amazon.com.au/Integrating-Collection-Insurance-Contributions-Technical-ebook/dp/B09QMLF7SL?asin=B09QMLF7SL&revisionId=e2f8250e&format=1&depth=1>
- Světová banka (2008). Česká republika. Zpráva o integrované správě příjmů. Část II: hodnocení plánu sjednocení výběru příspěvků na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění v rámci jednotné správy příjmů. https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/JIM_c-0001_2008_Svetova-banka-Zprava-o-integrované-sprave-prijmu-cast-II-Hodnoceni-vladniho-planu-na-sloucení-danove-a-celni-spravy.pdf
- Vláda (2022). Programové prohlášení vlády České republiky. Praha. <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>
- Vlach, J. a kol. (2008). Možnosti sloučení výběru a vymáhání pojistného na sociální zabezpečení s výběrem a vymáháním daně z příjmu fyzických osob a s výběrem a vymáháním pojistného na všeobecné zdravotní pojištění. Praha, VÚPSV, 2008. https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_264.pdf
- Vostatek J. (2019). Sociální úrazové modely a české pojištění odpovědnosti za pracovní úrazy a nemoci z povolání. FÓRUM sociální politiky, 2019, č. 6.
- Vostatek, J. (2020). Český důchodový (ne)systém vyžaduje zásadní reformu. FÓRUM sociální politiky, 2020, č. 1.
- Vostatek, J. (2021). Česká rodinná politika: Quo vadis? FÓRUM sociální politiky, 2021, č. 3.

Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (jaroslav.vostatek@vsfs.cz) vyučuje zejména sociální politiku a veřejnou ekonomii na katedře financí Fakulty ekonomických studií Vysoké školy finanční a správní (Department of Finance, Faculty of Economic Studies of the University of Finance and Administration), Estonská 500, 101 00 Praha 10, Česká republika.

Determinanty životní spokojenosti a materiálních životních podmínek v prvním roce pandemie covidu-19¹

Sylva Höhne

Abstrakt

Článek se zabývá současnou materiální životní úrovní a životní spokojeností české populace a vlivem, který na ně měla koronavirová pandemie. Analýza využívá data pilotní studie výzkumu Současná česká rodina, který je součástí mezinárodního výzkumného programu Generations and Gender Programme. Materiální životní podmínky a celková životní spokojenost jsou spolu úzce provázány. Jsou přitom determinovány i dalšími faktory, především ekonomickým a sociálním zázemím, fyzickým a psychickým zdravím. Pandemie covidu-19 a související protiepidemická opatření značně (negativně) ovlivnila životy občanů ČR po materiální i nemateriální stránce. Mezi prosincem 2020 a dubnem 2021 klesla životní spokojenost a duševní pohoda populace ČR, zvláště pak mladých lidí do 30 let. Nepříznivě se v životní spokojenosti projevilo také zhoršení příjmové úrovně. Životní pohodu rodin s dětmi do 15 let snižovalo obtížnější sladování pracovních a rodinných závazků v souvislosti se zajištěním péče o děti a s distančním vzděláváním dětí.

Klíčová slova: materiální životní podmínky, životní spokojenost, pandemie covid-19, kvantitativní výzkum, Česká republika

Abstract

The article addresses the current material standard of living and life satisfaction of the Czech population and the impact of the coronavirus pandemic. The analysis employs data from a pilot study of the Generations and Gender Survey, which forms part of the international Generations and Gender Programme research agenda. Material living conditions and overall life satisfaction are closely related. The analysis also considered other factors, especially economic and social conditions and physical and mental health. The Covid-19 pandemic and the related anti-epidemic regulations significantly (negatively) affected the lives of Czech citizens both materially and non-materially. Between December 2020 and April 2021, the life satisfaction and mental well-being of the Czech population, especially young people under 30, declined. The deterioration of the income level also exerted an adverse effect on the level of life satisfaction. The well-being of families with children under the age of 15 was reduced by more difficult work-life balance obligations with respect to the provision of childcare and the distance education of children.

Keywords: material living conditions, life satisfaction, Covid-19 pandemic, quantitative research, Czech Republic

Úvod

Sociálně-ekonomické podmínky života se v České republice v posledních 20 letech v souhrnu vzato spíše zlepšovaly. Ekonomika zaznamenala nejprve poměrně úspěšné období růstu (2004–2008), který byl spojen se vstupem země do Evropské unie. Následně sice čelila důsledkům globální finanční krize (2009) a dále ekonomické recese v souvislosti s úspornými opatřeními vládního sektoru (2012–2013), v dalších letech byl však patrný návrat ke konjunkturu doprovázené růstem zaměstnanosti a nominálních i reálných mezd (od roku 2015). Dlouhodobé zlepšování celkové finanční a materiální úrovně domácností je zřejmé jak z každoročního zvyšování příjmů domácností, tak ze subjektivně vnímané větší dostatečnosti příjmů na nutné i méně zbytečné výdaje domácností (ČSÚ, 2022; CVVM, 2021a, 2021b). Výzkumy dokládají také rostoucí spokojenost se životem vyjadřovanou občany ČR, především pak od roku 2013 po ekonomické recesi (CVVM, 2020a; OECD, 2020; Eurostat, 2019).

V březnu 2020 byli v České republice potvrzeni první nemocní s covidem-19. Přetrvávání pandemie do dnešních dní, její prohlubování v různých vlnách a také související protiepidemická opatření znamenaly poměrně značný zásah do ekonomiky

a osobního, rodinného i pracovního života českých občanů. K tomu se od podzimu roku 2021 přidala rostoucí inflace a energetická krize vyznačující se vzestupem cen energií. Zaměříme-li se na důsledky pandemie pro život jedinců a rodin, pak je možné sledovat nejen její dopady na finanční zajištění domácnosti (příjmovou situaci, pracovní postavení apod.), ale také na duševní pohodu a spokojenost.² Rozdílně se přitom pandemie dotýkala mužů a žen, bezdětných a rodičů s dětmi, mladších a starších generací, výdělečně činných a ekonomicky neaktivních důchodců či pracujících v různých odvětvích atd. (srov. např. PAQ Research, nedat.; Eurofound, 2020; Menzel, Miotto, 2020).

Jednotlivé oblasti života jedinců (práce, rodina, finance, zdraví, vztahy, osobní zájmy, duševní pohoda aj.) jsou velmi úzce provázány. Radost a uspokojení z jedné sféry se může synergicky přelévat do dalších oblastí, nebo naopak může být v jistém kontrastu s nespokojeností či nedostatkem v jiné sféře. V širším pojetí se můžeme soustředit na vztah materiálních životních podmínek na straně jedné a duševní rovnováhy či životní spokojenosti na straně druhé. Cílem tohoto článku je postihnout determinanty materiální životní úrovně a životní spokojenosti a dále specifikovat, zda pandemie vedla k jejich proměně. Současně je

cílem ověřit hypotézu, zda jsou materiální podmínky závislé pouze na sociálně-ekonomických charakteristikách a zda je s lepší materiální úrovní spojena i větší životní spokojenost. Třetí hypotézu představuje negativní dopad pandemie na tyto dvě sféry. Pro jejich ověření bude využita vícenásobná lineární regrese.

Materiální podmínky a životní spokojenost

Materiální životní podmínky domácností lze pojmát z různých úhlů pohledu. Například z hlediska aktuální příjmové situace a zhodnocení míry obtížnosti vycházení s měsíčními příjmy, která tak nepřímo zohledňuje i výdaje domácnosti; podle hodnoty majetku a vnímání, nakolik se domácnost cítí být bohatá či chudá; podle míry úspor a zadlužení nebo s ohledem na finanční dostupnost různých materiálních či nematériálních statků. Z těchto běžně užívaných ukazatelů lze konstruovat i další indikátory, např. míru příjmové chudoby (tj. podíl osob žijících v domácnostech s příjmem nižším než zvolená hranice chudoby) či materiální deprivace, která za materiálně deprivované považuje osoby, jež uvedly nedostatek či neuspokojivou situaci u několika specifických položek (viz níže). Při podrobném popisu životní úrovně domácností je

vhodná jejich kombinace, neboť každý z ukazatelů vypovídá o mírně odlišných skutečnostech, vzájemně se přitom částečně prolínají (více viz Večerník, Mysíková, 2015). Finanční a materiální úroveň domácností do značné míry závisí na její socio-demografické struktuře. Patrné jsou rozdíly v příjmové úrovni podle úplnosti rodiny, příp. typu partnerského soužití, počtu a věku dětí, počtu výdělečně činných osob atd. (ČSÚ, 2022; Sirovátka a kol., 2015).

Spojitosť finančního zajištění s životní spokojeností se zabývala řada sociologických i sociálně-psychologických studií (např. Hamplová, 2004, 2015; Večerník, 2016; Mlčoch, 2007; Slezáčková, 2010; Gauth, 2021; FitzRoy, Nolan, 2022; Gilbert, 2009). Životní spokojenost přitom bývá pojímána souhrnně jako celková spokojenost s životem, často je však různě zužována či naopak rozšiřována o pocity štěstí, subjektivní blahobyt, kvalitu života apod. Autoři takto zaměřených studií ve svých analýzách mnohdy narážejí na tzv. Easterlinův paradox. Tento ekonom ze svých výzkumů odvodil, že i když jsou bohatší lidé v průměru spokojenější než ti chudší, neplatí stejný poměr pro srovnání mezi ekonomicky bohatšími a chudšími zeměmi a spokojenost lidí se nezvyšuje úměrně s růstem příjmu (Easterlin, 1974). Jeho závěry byly později různě revidovány (blíže viz Salačová, 2015; Večerník, 2016; Mlčoch, 2007). Vliv ekonomických faktorů (práce, příjmů aj.) na životní spokojenost nicméně zůstává zřejmý, podstatné jsou ale i další faktory, socio-demografické či zdravotní. Spokojenost klesá se zvyšujícím se věkem, vyšší bývá spíše u vysokoškoláků, u lidí žijících v partnerství, převážně pak sezdananém (Hamplová, 2004, 2015; OECD, 2020). Jak dále uvádí Hamplová (2015), přítomnost dítěte v domácnosti přispívá k vyšší životní spokojenosti více u žen než u mužů, nicméně jen u žen žijících v partnerském svazku. V průměru spíše nepatrné odlišnosti ve spokojenosti mezi muži a ženami pak nabývají na významu spolu s dalšími charakteristikami (vzděláním, partnerstvím apod.). Důležitou roli má také určité sociální zázemí a fyzický i psychický zdravotní stav.

Prozatímní dopady pandemie covidu-19 na život jedinců a rodin jsou nepopiratelné a dotýkají se jak jejich materiálních podmínek, tak duševního zdraví a společenského života. Na datech projektu Život během pandemie lze pozorovat například výrazné změny v pracovní činnosti osob (omezení pracovní aktivity, využívání práce z domova), v jejich příjmové úrovni (snížení příjmů, potíže se splácením půjček), sociálních aktivitách (omezení osobních kontaktů, společenských a volnočasových aktivit) nebo psychické pohodě (častější příznaky deprese, úzkosti) (PAQ Research, nedat.). Výsledky šetření CVVM (2020b) pak dokládají pokles spokojenosti ve všech sledovaných oblastech života v průběhu pandemie, kdy byl nejvyšší propad zaznamenán u spokojenosti s duchovním nebo náboženským životem a následně s pocitem bezpečí. Ži-

votní spokojenost rostla s výší vzdělání, s lepším zdravím i lepší životní úrovní. Z hlediska věku však byla patrná nejníže celková spokojenost u mladých lidí ve věku 18–24 let a naopak nejvyšší u 65letých a starších respondentů. S věkem přitom spokojenost nerostla lineárně. V dílčích oblastech života pak byli mladí lidé oproti ostatním věkovým skupinám nejméně spokojeni se svými osobními vztahy, s tím, co se jim v životě daří dosahovat, a s jistotou budoucnosti. Zajímavý je také pohled, který ve své studii zabývající se vlivem vládních protiepidemických restrikcí na životní spokojenost přinesli Clark a Lepinteur (2021). Poukazují na to, že přísnější vládní opatření snižují životní spokojenost obyvatel, zvláště žen, osob s nižší stabilitou na trhu práce, ale i lépe příjmově zajištěných lidí.

Data a metodologie

Pro analýzu současné materiální životní úrovně a životní spokojenosti české populace byla využita data pilotní studie výzkumu Současná česká rodina, který je součástí mezinárodního výzkumného programu Generations and Gender Programme.³ V rámci tohoto šetření bylo v prosinci 2020 a následně opět v dubnu 2021 dotázáno na 1 200 mužů a žen ve věku 18 až 69 let, kteří s ohledem na věk a pohlaví reprezentují dospělou populaci ČR (Kreidl a kol., 2021a, 2021b). Do následující analýzy tak bylo zahrnuto 1 187 respondentů. Dubnové šetření, založené na kratším dotazníku převážně hodnotícím vliv pandemie, mělo doplňkový charakter k hlavnímu prosincovému výzkumu. Zatímco prosincová vlna sběru probíhala v době určitého „zklidnění“ pandemie a rozvolnění protiepidemických opatření, dubnový výzkum následoval po období relativně vysokých počtů osob nakažených nemocí covid-19 a striktním lockdownu omezujícím dokonce volný pohyb osob mezi okresy ČR.⁴

Jak již bylo uvedeno výše, materiální životní podmínky domácnosti lze pojímat z různých hledisek. Pro posouzení její dlouhodobější finanční úrovně zohledňující pokrytí základních životních potřeb či méně zbytných výdajů jsou vhodným indikátorem jednotlivé ukazatele materiální deprivace. Je přitom možné sledovat, jaké konkrétní položky si domácnost nemůže dovolit. Lze také vytvořit souhrnný ukazatel vyjadřující, kolik položek (z celkového nabízeného počtu) není pro domácnost finančně dosažitelných. Naše pozornost byla pro tuto analýzu zaměřena na to, zda si domácnost může dovolit zajistit či uspokojit vybrané materiální a sociální potřeby svých členů⁵: udržovat v bytě teplo podle přání; zaplatit si každý rok týdenní dovolenou mimo domov; vyměnit opotřebený nábytek; nahradit obnošené oblečení novým; jíst maso, drůbež nebo ryby (nebo vegetariánské alternativy) každý druhý den; vzít si přátele nebo příbuzné na oběd (večeři apod.) alespoň jednou měsíčně; čelit neočekávaným výdajům; použít auto/dodávku pro osobní potre-

bu; mít dva páry správně padnoucí obuvi; utratit každý týden určitou malou částku čistě pro sebe; mít pravidelné volnočasové aktivity; mít doma internet; citnout se během posledních 12 měsíců v situaci, kdy nebyli schopni zaplatit v termínu splátku hypotéky, nájem, poplatky spojené s bydlením nebo splátky ostatních půjček, úvěrů a leasingů (Cronbachovo alfa je 0,83).

Z dichotomických odpovědí typu ano–ne na těchto 13 otázek byla vytvořena nová spojitá proměnná nabývající hodnot 0 až 13, přičemž vyšší číslo indikuje horší materiální situaci, resp. větší materiální deprivaci domácnosti. Finančně nejméně dosažitelná je obnova bytového vybavení novým nábytkem, kterou si podle vlastních slov nemůže dovolit téměř každá čtvrtá domácnost. Přibližně pětina domácností nemá dostatek peněžních prostředků na neočekávané výdaje, na zaplacení týdenní dovolené a na to, aby mohla alespoň jednou do měsíce pozvat své blízké na oběd či večeři. Naopak k finančně relativně nejlépe dostupným položkám z tohoto seznamu se řadí přístup k internetu (který nemá necelé 1 %), pořízení padnoucí obuvi (2 %), nového oblečení (4 %) a uspokojivě vytápění bytu (4 %). V souhrnu jsou všechny uvedené položky finančně dostupné pro mírně nadpoloviční většinu domácností, na jednu nebo dvě nedosáhne 21 %, na tři nebo čtyři 11 %, na pět nebo šest 7 % a na sedm nebo osm 4 % domácností. Více položek si nemůže dovolit celkem 1 % domácností.⁶

Životní spokojenost je v datech výzkumu Současná česká rodina měřena pomocí jedenáctibodové stupnice, kde 0 znamená naprosto nespokojený/á se svým životem a 10 naprosto spokojený/á, tzn. čím vyšší hodnota, tím vyšší spokojenost. Průměrné hodnocení spokojenosti dosáhlo v prosinci 2020 7,4, přičemž modus i medián byl 8. Za zcela spokojené se pokládalo 11 % respondentů, druhou nejvyšší kategorii zvolilo dalších 18 %. Naproti tomu převažující nespokojenost vyjádřenou volbou bodů 0–4 na škále deklarovalo jen 6 % dotázaných, prostřední hodnotu (5) 10 %.

Pro hledání faktorů ovlivňujících materiální podmínky a životní pohodu byla využita vícenásobná lineární regrese. Lze ji vyjádřit prostřednictvím rovnice:

$$1) Y = b_0 + b_1 * X_1 + b_2 * X_2 + \dots + b_n * X_n,$$

kde závisle proměnnou (Y) představuje v prvním případě míra materiální deprivace, přičemž platí, že s vyšší hodnotou je spojena vyšší míra nepohody či deprivace. V druhém modelu je závisle proměnnou životní spokojenost, kdy se vyšší hodnota pojí s vyšší spokojeností. Konstanta b_0 specifikuje hodnotu závisle proměnné při hypoteticky nulových hodnotách zahrnutých vysvětlujících proměnných (X). Vliv každé nezávisle proměnné (X_1 až X_n) pak lze odhadovat pomocí regresních koeficientů b_1 až b_n . Jednotlivé faktory vstupovaly do modelu prostřednictvím metody enter. Předpoklady regresní analýzy byly splněny.⁷

Za vysvětlující faktory (X) byly zvoleny následující proměnné, přičemž ty kategorizované byly překódovány na dummy proměnné: *věk* respondenta jako spojitá proměnná, případně sledovaný zařazením do příslušné generace (1951–1960, 1961–1970, 1971–1980, 1981–1990 a 1991–2002 jako referenční), *pohlaví respondenta* (žena jako ref. kategorie), *soužití s partnerem* ve společné domácnosti („ne“ jako ref. kategorie), *přítomnost dítěte mladšího 15 let* v domácnosti („ne“ jako ref. kategorie), *ekonomická aktivita* respondenta (výdělečně činná osoba /zaměstnanec nebo OSVČ/ jako ref. kategorie) a *nejvyšší dokončené vzdělání* jako spojitá proměnná (podle základních kategorií ISCED⁹). Spojitou proměnnou je také míra *vycházení s příjmem* sledovaná prostřednictvím šestistupňové škály od velmi snadno po velmi obtížně a dále *subjektivní vnímání zdravotního stavu* s využitím pětistupňové škály od velmi dobrého po velmi špatný. Pro zjišťování vlivu bytové situace bylo bydlení ve vlastním bytě/domě referenční kategorií pro bydlení v nájmu a v jiné formě bytu (tj. bydlení zdarma v bytě rodičů, družstevní byt, jinak). Zařazeny byly rovněž *indikátory duševní pohody a sociálního zázemí*.

Pro sledování osamělosti či naopak určitého sociálního zázemí bylo využito šest výroků měřících míru osamělosti jedince podle konstruktu De Jong Gierveldovy škály (De Jong Gierveld, Van Tilburg, 2006). Cílem otázky bylo zjistit, do jaké míry se respondentů v poslední době týkaly následující okolnosti (ano–částečně–ne): (a) existuje mnoho lidí, na které se mohu v případě potíží obrátit; (b) zažívám pocit prázdnoty, marnosti; (c) chybí mi kontakt s lidmi; (d) znám mnoho lidí, kterým mohu naprosto důvěřovat; (e) často se cítím odmítaný/á; (f) znám dost lidí, kteří jsou mi blízcí. Osamělost je přitom možné brát v úvahu takto v souhrnu nebo ještě rozlišit dva její dílčí aspekty. Nová proměnná specifikující *ukazatel citové osamělosti* (emotional loneliness score) vzniklá započtením každé neutrální či kladné odpovědi na negativně formulované otázky (b, c, e) tak nabývá hodnot od 0 do 3. Na druhou stranu neutrální nebo záporné odpovědi na pozitivně položené otázky (a, d, f) daly vzniknout *ukazateli sociální osamělosti* (social loneliness score) s hodnotami obdobně od 0 do 3. Pro oba dílčí ukazatele i pro souhrnný indikátor osamělosti v životě (s hodnotami 0 až 6) pak platí, že čím vyšších hodnot nabývá, tím vyšší míru osamělosti jedinec pociťuje.

Dokreslit (aktuální) duševní pohodu dotázaných pomáhá ještě *ukazatel deprese*. Ten vychází z četnosti zažívaných pocitů (v uplynulém týdnu před vyplněním dotazníku) stylizovaných do pěti výroků: měl/a jsem pocit, že se nemohu zbavit sklíčenosti, ani s pomocí rodiny či přátel; měl/a jsem depresi; měl/a jsem pocit, že můj život je neúspěšný; měl/a jsem pocit strachu; byl/a jsem smutný. Nasčítáním jednotlivých odpovědí podle škály nikdy (1), někdy (2), často (3) a většinou nebo neustá-

le (4) vznikla nová proměnná nabývající hodnot od 5 do 20. S vyšším číslem se pak pojí vyšší míra deprese.

Dubnová vlna šetření Současná česká rodina umožnila zachytit změny ve vybraných oblastech života jedinců v souvislosti s pokračujícími pandemií i v jejich celkové životní spokojenosti. Průměrná (6,7) i mediánová (7) hodnota spokojenosti na škále 0 až 10 přitom naznačila poměrně nemalé snížení životní pohody ve srovnání s prosincem 2020 (7,4, resp. 8). V průměru nejméně spokojeni s životem byli v prosinci i dubnu mladí lidé do 30 let, průměrná míra spokojenosti navíc u nich v daném období nejvíce klesla (o 1 stupeň). Celkově až každý druhý respondent v dubnu zvolil nižší míru spokojenosti než v prosinci, naproti tomu „jen“ každý pátý se na jaře cítil spokojenější než před pěti měsíci a každý třetí vyjádřil stejnou míru spokojenosti v obou vlnách šetření.

Základní socio-demografické proměnné (pohlaví, věk, vzdělání respondenta a přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti) byly shodné za prosincové i dubnové šetření. V nezměněné podobě byla v analýze použita také forma bydlení, u níž sice nemáme zachyceny případné změny, ale současně za dobu pěti měsíců výraznější zvrát neocčekáváme. Podobně je tomu v případě míry sociální a citové osamělosti, která byla zjišťována pouze v prosincovém šetření a která vyjadřuje spíše dlouhodobější sociální zázemí. Naproti tomu míra deprese může citlivěji reagovat na případné změny v psychickém rozpoložení jedince. Data výzkumu Současná česká rodina přitom díky zahrnutí příslušných otázek v obou vlnách šetření umožňují porovnat její výskyt a zá-

važnost s ohledem na různé fáze vývoje pandemie. V ekonomickém postavení respondenta a v jeho partnerském soužití nastaly v uvedeném mezidobí určité změny, analýza tak reflektuje jejich aktuální stav. Stejně jako v případě subjektivně vnímaného zdraví, které dotázaní hodnotili dle své stávající situace v dubnu 2021. Míra vycházení s příjmem domácnosti byla sledována pouze v prosinci, stejně tak míra materiální deprivace. Jako možný ekonomický faktor ovlivňující životní pohodu v dubnu tak byla do analýzy zahrnuta pociťovaná změna finanční situace domácnosti v průběhu pandemie, a to na pětistupňové škále od výrazného zhoršení po výrazné zlepšení. Třetina dotázaných přitom vyjádřila určité zhoršení příjmové situace, necelá desetina zlepšení, ostatní změnu nezaznamenali. Do lineární regrese byla změna finanční situace přidána jako dummy proměnná, kdy referenční kategorií představovala „žádná změna v této oblasti“.

Výsledky analýzy

Úvodní deskriptivní analýza naznačovala vyšší materiální deprivaci u žen, u respondentů žijících bez partnera, s nižším dosaženým vzděláním, bez výdělečné činnosti a spíše u starších generací. Přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti se neukazovala býti diferencujícím prvkem. Do modelu lineární regrese proto byly nejprve zahrnuty tyto základní socio-demografické proměnné. Výsledky prokázaly jejich signifikantní vliv¹⁰ na míru materiální deprivace domácnosti, síla modelu však byla velmi slabá (adj. R²=0,09). Do modelu tedy byly přidány proměnné související s životní

Tabulka 1 Vliv vybraných faktorů na míru materiální deprivace domácnosti (prosinec 2020), vícenásobná lineární regrese

	Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty		
	B	S. E.	Beta	t	Sig.
Konstanta	-2,008	,305		-6,592	,000
Muž (ref. žena)	-,386	,100	-,088	-3,878	,000
Věk respondenta	,001	,004	,004	,181	,856
Vzdělání respondenta	-,078	,024	-,074	-3,279	,001
Žije s partnerem	-,385	,112	-,081	-3,441	,001
Žije s dítětem do 15 let	,066	,110	,015	,603	,547
Ekon. status (ref. zaměstnanec, OSVČ)	,217	,109	,046	1,992	,047
Vycházení s příjmem	,981	,043	,542	22,766	,000
Bydlení (ref. vlastnické)					
nájemní byt	,303	,128	,055	2,378	,018
jiná forma bytu	-,009	,160	-,001	-,058	,954
Subjektivní zdraví	,346	,063	,137	5,464	,000
Sociální osamělost	,094	,043	,049	2,202	,028

Pozn.: závisle proměnná – materiální deprivace, metoda Enter, adj. R²=0,44, signifikance modelu je 0,000.
Zdroj: Současná česká rodina

úrovni domácnosti (vycházení s příjmy, bytová situace) a také „měkké“ charakteristiky, které by mohly zohlednit zařazení určitých sociálních aspektů v souhrnném indikátoru materiální deprivace (hodnocení zdraví, sociální osamělost). Rozšíření modelu přineslo vyšší míru vysvětlené variability, kdy zařazené nezávislé proměnné objasňují 44 % rozptylu materiální deprivace (tabulka 1).

Největší vliv na míru materiální deprivace má (při kontrole vlivu dalších proměnných) vycházení domácnosti s měsíčním příjmem, kdy větší obtíže při hospodaření s rodinným rozpočtem přináší vyšší materiální strádání. Složitější příjmová situace tak znesnadňuje nejen nakládání s běžným měsíčním příjmem, ale ztěžuje také uspokojování potřeb dlouhodobějšího charakteru. Horší materiální zajištění domácnosti je dále indikováno problematickejšími zdravotními stavem jejího představitele i jeho určitou sociální izolovaností. Chybějící sociální zázemí (blízcí lidé, na které se mohou obrátit o pomoc, kterým mohou důvěřovat) tak ztěžuje uspokojování materiálních (a sociálních) potřeb prezentovaných v indikátoru materiální deprivace. Relativně horší materiální zázemí představované bydlením v nájmu oproti vlastnickému bydlení rovněž negativně přispívá k vyšší míře materiální deprivace. Zde se pravděpodobně nepřímo promítá relativně vyšší zatížení domácnosti náklady na bydlení vykazované v nájemním bydlení ve srovnání s bydlením ve vlastním bytě. Ekonomická neaktivita, resp. chybějící výdělečná činnost je dalším významným faktorem zvyšujícím materiální deprivaci.

Socio-demografické charakteristiky respondenta ukazují na vyšší materiální deprivaci u žen v porovnání s muži. Vyšší vzdělání, zpravidla doprovázené lepší finanční situací jedince, podle očekávání snižuje materiální nedostatečnost domácnosti. Pozitivně působí také přítomnost partnera v domácnosti. Při kontrole působení ostatních proměnných na materiální deprivaci se neprokázal statisticky významný vliv výchovy předškolního nebo školou povinného dítěte v domácnosti. Roli nehrálo ani stáří respondenta, ať už sledované generačně či kontinuálně.

Základní socio-demografické charakteristiky respondenta byly využity i pro prvotní hledání významných faktorů ovlivňujících pocit životní spokojenosti. S výjimkou pohlaví vykázaly všechny zahrnuté proměnné „čistý“ signifikantní vliv na životní pohodu. Ta byla vyšší se zvyšujícím se věkem jedince¹¹, s vyšším stupněm jeho vzdělání, u dotázaných žijících v partnerství, s dítětem mladším 15 let v domácnosti a výdělečně činných. Procento vysvětlené variability životní spokojenosti však bylo zanedbatelné (adj. $R^2=0,04$). Přidáním finančních/materiálních aspektů do modelu a také těch zdravotních a sociálně-emočních se míra vysvětlené variability modelu zvýšila na 44 % (tabulka 2).

Nejvýznamnějším prediktorem životní spokojenosti se v prosinci 2020 ukázal být aktuální, subjektivně vnímaný zdravotní stav a citová deprivace. Čím hůře hodnotili dotázaní své zdraví a čím častěji zažívali pocit prázdnoty, cítili se odmítnaní nebo jim chyběl kontakt s lidmi, tím nižší byla jejich

životní pohoda. Významně na míru životní spokojenosti (při kontrole vlivu ostatních proměnných) působil rovněž pocit určité sociální izolace. Ti, již okolo sebe nemají lidi, kteří jsou jim blízcí, kterým mohou důvěřovat nebo na které se mohou kdykoliv obrátit, jsou ve svém životě mnohem méně spokojeni. Životní spokojenost byla snižována aktuálně (tzn. v prosinci 2020) vyšší četností výskytu depresivních nálad, pocitů životního neúspěchu, smutku, strachu či sklíčenosti. Z ekonomických faktorů¹² hrála roli míra materiální deprivace: čím byla vyšší, tím nižší byla životní pohoda. Přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti, po očistění od vlivu ostatních proměnných, již statisticky významně nenavýšovala životní spokojenost dospělých. Ani s rostoucím věkem respondenta či podle jeho věkových skupin se, při kontrole vlivu ostatních proměnných, životní uspokojení neměnilo. K životní spokojenosti zato významně přispívalo partnerské soužití.

Přetrvávání pandemie, vysoké počty nakažených v prvních měsících roku 2021 a doprovodná restriktivní opatření vlády, jež vyústila v březnové uzavření okresů a s tím spojené výrazné omezení volného pohybu osob, se do života občanů ČR promítlo velmi negativně. Na 84 % dotázaných se v dubnu 2021 domnívalo, že nálada ve společnosti se v souvislosti s pandemií od konce roku 2020 rozhodně (43 %) nebo spíše (41 %) zhoršila, zlepšení zaznamenalo jen necelých 5 % respondentů. A jak už bylo zmíněno výše, v průměru nižší byla i celková životní spokojenost dotázaných.

Zdravotní stav zůstal také v dubnu 2021 podstatným faktorem ovlivňujícím životní uspokojení, které se s lepším zdravím zvyšovalo, resp. s horším zdravím snižovalo (tabulka 3). Rovněž partnerství neztratilo při hodnocení životní spokojenosti svůj význam a ještě jej posílilo, neboť soužití s partnerem setrvává (při kontrole vlivu ostatních proměnných) jako stabilní pilíř životní spokojenosti. Svůj vliv na spokojenost v životě si zachovala také psychická pohoda, a to jak ta momentální vyžděná prostřednictvím míry deprese, tak ta trvalejší prezentovaná emoční a sociální osamělostí, kdy s vyšší citovou (a sociální) deprivací spokojenost s životem klesala, a naopak. Změna finanční situace domácnosti se do životní spokojenosti v dubnu 2021 nepromítla rovnoměrně. Statisticky významný vliv se prokázal pouze u pocíťovaného zhoršení finanční situace domácnosti, které vedlo k poklesu životní pohody jejího představitele. Podle dílčí analýzy přítomného zhoršení finanční úrovně domácnosti v důsledku pandemie vnímali častěji osoby samostatně výdělečně činné a nezaměstnaní (ve srovnání se zaměstnanci) a dále lidé se základním vzděláním oproti vysokoškolařům.¹³

Pohlaví, věk, vzdělání a ekonomická aktivita respondenta neměly při kontrole zahrnutých proměnných žádný vliv na životní spokojenost. Ve srovnání s prosincovou vlnou se ale v té dubnové zařadila mezi

Tabulka 2 Vliv vybraných faktorů na životní spokojenost (prosinec 2020), vícenásobná lineární regrese

	Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty		Sig.
	B	S. E.	Beta	t	
Konstanta	11,130	,299		37,270	,000
Muž (ref. žena)	-,097	,090	-,026	-1,077	,282
Věk respondenta	,006	,004	,038	1,415	,157
Vzdělání respondenta	-,031	,021	-,034	-1,449	,148
Žije s partnerem	,224	,100	,055	2,242	,025
Žije s dítětem do 15 let	,021	,098	,006	,214	,830
Ekon. status (ref. zaměstnanec, OSVČ)	,046	,097	,011	,473	,636
Bydlení (ref. vlastnické)					
nájemní byt	-,190	,113	-,040	-1,676	,094
jiná forma bytu	-,020	,142	-,003	-,142	,887
Materiální deprivace	-,061	,022	-,071	-2,736	,006
Subjektivní zdraví	-,466	,059	-,214	-7,860	,000
Citová osamělost	-,342	,051	-,187	-6,763	,000
Sociální osamělost	-,134	,038	-,082	-3,484	,001
Míra deprese	-,252	,020	-,371	-12,816	,000

Pozn.: závisle proměnná – životní spokojenost, metoda Enter, adj. $R^2=0,44$, signifikance modelu je 0,000.

Zdroj: *Současná česká rodina*

významné faktory přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti. Navzdory očekávání byl však tento vliv negativní, neboť snižoval životní spokojenost. Připomeňme, že dubnový sběr dat následoval po tvrdém březnovém lockdownu společnosti, kdy mj. došlo k uzavření škol i předškolních zařízení. Zátěž spojená s péčí o děti či s distanční výukou se tak mohla negativně promítnout do pocíťované životní pohody.

Závěr

Pilotní data výzkumu Současná česká rodina potvrdila, že materiální podmínky a životní spokojenost jsou spolu pozitivně korelovány (s lepší materiální úrovní je spojena vyšší životní spokojenost), přičemž jsou ovlivňovány i dalšími charakteristikami. Materiální podmínky domácnosti sledované prostřednictvím míry materiální deprivace jsou determinovány především ekonomickými faktory, významný vliv však má také socio-demografické složení domácnosti a dostupnost sociálního zázemí. Rovněž pro celkovou životní spokojenost je podstatné určité materiální zajištění, větší váhu ovšem mají psycho-sociální okolnosti. Do životní spokojenosti se kladně promítá zejména duševní pohoda, citové a sociální zázemí reprezentované jednak existencí blízkých osob, na které je možné se spolehnout, jednak absencí depresivních pocitů. Významný prediktorem v obou oblastech je zdravotní stav. Věk dotázaných nebyl sám o sobě (tj. při kontrole vlivu ostatních zahrnutých proměnných) významným činitelem, který by ovlivňoval míru materiální deprivace a životní spokojenosti, jako tomu bylo v jiných zemích (např. Gaut, 2021).

Prohlubování pandemie v prvních měsících roku 2021 a doprovodná vládní opatření, která vyvrcholila tzv. tvrdým lockdownem v březnu, negativně ovlivnily životy občanů ČR po materiální i nemateriální stránce. Podle dat výzkumu Současná česká rodina vnímal každý třetí dotázaný zhoršení finanční situace v důsledku pandemie, téměř každý druhý (44 %) zhoršení v oblasti pracovních podmínek či každý čtvrtý snížení kvality partnerského vztahu. Propad ve finanční úrovni přitom významně snižoval životní spokojenost. Vzhledem k poměrně nemalým obavám, jaké respondenti vyjadřovali směrem k očekávanému budoucímu vývoji jejich finanční situace, pracovních podmínek, rodinných vztahů apod., je žádoucí tyto nepříznivé dopady alespoň zmírňovat vhodně nastavenými opatřeními a podporou. V souladu s těmito výsledky, které podtrhují i závěry Clarka a Lepinteura (2021), je třeba citlivě zvažovat, jaké dopady mohou mít přímé vládní zásahy do života ekonomických subjektů i rodin. Na příkladu rodin s dětmi do 15 let lze doložit statisticky významné snížení životní spokojenosti v dubnu 2021 ve srovnání s prosincem 2020, do čehož se zřejmě promítlo obtížnější slaďování pracovních a rodinných závazků jak v případech péče o předškolní děti, tak v souvislosti s di-

Tabulka 3 Vliv vybraných faktorů na životní spokojenost (duben 2021), vícenásobná lineární regrese

	Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty	t	Sig.
	B	S. E.	Beta		
Konstanta	10,460	,338		30,972	,000
Muž (ref. žena)	-,080	,104	-,018	-,772	,440
Věk respondenta	,008	,005	,049	1,808	,071
Vzdělání respondenta	-,017	,024	-,017	-,716	,474
Žije s partnerem (duben)	,492	,115	,106	4,288	,000
Žije s dítětem do 15 let	-,220	,111	-,050	-1,974	,049
Ekon. status (duben) (ref. zaměstnanec, OSVČ)	-,078	,113	-,017	-,687	,492
Fin. situace (ref. bez změny) zhoršení	-,453	,110	-,099	-4,102	,000
zlepšení	,121	,173	,017	,702	,483
Bydlení (ref. vlastnické) nájemní byt	-,008	,130	-,001	-,059	,953
jiná forma bytu	-,049	,163	-,007	-,303	,762
Subjektivní zdraví (duben)	-,474	,067	-,192	-7,125	,000
Citová osamělost	-,225	,055	-,108	-4,115	,000
Sociální osamělost	-,143	,044	-,076	-3,242	,001
Míra deprese (duben)	-,278	,019	-,407	-14,727	,000

Pozn.: závisle proměnná – životní spokojenost, metoda Enter, adj. $R^2=0,40$, signifikance modelu je 0,000.

Zdroj: Současná česká rodina

stančním vzděláváním dětí v rámci plošného a poměrně dlouho trvajícího uzavření školských zařízení. S tím velmi pravděpodobně souvisí i vyšší výskyt příznaků deprese a úzkosti u žen s dětmi do 18 let (PAQ Research, nedat.). V souvislosti s přetrvávajícím nastavením genderové dělby rolí při péči o děti (Šťastná, 2021) by tak další uzavírání škol, ale i přísná opatření zasahující hlavně odvětví s vyšší zaměstnaností žen mohla ještě více oslabovat jejich pracovní postavení (srov. Menzel, Miotto, 2020). Posílena by tak měla být jak opatření podporující rovnost žen a mužů, tak opatření usnadňující slaďování pracovních a rodinných závazků.

Osobní spokojenost a psychická pohoda jsou významnými činiteli v hodnocení celkové životní spokojenosti. Přestože regresní analýza faktorů působících na životní uspokojení neprokázala rozdíly dle věku či věkových kategorií, je třeba upozornit na možné nesnáze nejmladší věkové skupiny dvaceti-letých (srov. CVVM, 2020b; PAQ Research, nedat.). Mladí lidé vykazují v generačním srovnání v pilotních datech výzkumu Současná česká rodina častější citovou osamělost, vyšší míru deprese a nejnižší životní spokojenost. Mezi oběma vlnami sběru dat navíc u mladých lidí míra deprese vzrostla nejvíce a životní spokojenost se naopak nejvíce propadla. Pomocí vyrovnat se se změnami životního stylu v důsledku pandemie by jim mohlo jak jejich sociální zázemí, které měli z pohledu sociální osamělosti

(v prosinci 2020) oproti starším generacím nejlepší, tak odborná psychologická pomoc. Podpora odborných psychologických pracovníků a zvyšování jejich dostupnosti by tak měla být nedílnou součástí v rámci řešení důsledků pandemie.

Nezahrnutí stejných otázek zjišťujících míru citové a sociální osamělosti v dubnovém šetření znemožňuje postihnout možné změny v této sféře. Nicméně zhoršení míry deprese i celkové životní spokojenosti, které ukázala v horizontu pěti měsíců pilotní data výzkumu Současná česká rodina, mohou být varovným signálem před možnými dlouhodobými negativními dopady pandemie na duševní zdraví.

- 1 Tento text vznikl v rámci projektu Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky (reg. č. TL03000338), který je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.
- 2 Blíže viz např. ČSÚ (https://www.czso.cz/csu/czso/hmu_cr), MPSV (<https://www.mpsv.cz/web/cz/statisticke-publicace-a-vybrane-statisticke-udaje-z-oblasti-prace-a-socialnich-veci>), CVVM (<https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/>), PAQ Research (<https://zivotbehempandemie.cz/projekt/>), NUDZ (<https://www.nudz.cz/media/tiskove-zpravy/>), VÚPSV (<https://www.vupsv.cz/tematicke-okruhy/covid-19/>), IDEA anti-COVID-19 (<https://idea.cerge-ei.cz/anti-covid-19/o-iniciative>).
- 3 Blíže k projektu a výzkumu viz <https://ggp-cz.fss.muni.cz/o-projektu>.
- 4 Denní přehled počtu osob s nově prokázaným onemocněním covid-19: https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19?utm_source=general&utm_

Regionálny sociálny dialóg na Slovensku – stav a vývoj z pohľadu jeho aktérov¹

Čambáliková Monika – Uhlerová Monika

Abstrakt

Článok sa zaoberá stavom a vývojom regionálneho sociálneho dialógu na Slovensku. Výskum sme vykonali prostredníctvom dotazníkového prieskumu a pološtandardizovaných rozhovorov s aktérmi a aktérkami regionálneho sociálneho dialógu. Získané dáta z výskumu v roku 2020 sme porovnávali s výsledkami analogického prieskumu z roku 1999. Výsledky poukazujú na pretrvávanie bariér, ktoré bránia jeho efektívnejšiemu fungovaniu: nízku úroveň občianskej participácie na miestnej a regionálnej úrovni; slabosť regionálnych štruktúr sociálneho partnerstva; oslabovanie pozície sociálnych partnerov (najmä odborov a domácich zamestnávateľov) a ich štruktúr v regiónoch; nejasné definovanie obsahu, aktérov, kompetencií, povinností, vzťahov, modelu výstavby a fungovania, financovania a manažovania regionálneho sociálneho dialógu a jeho vzťahu k centrálnej úrovni sociálneho dialógu; ako aj absenciu politickej vôle (vrátane volených predstaviteľov samosprávnych krajov). Na druhej strane regionálny sociálny dialóg poskytuje sociálnym partnerom na Slovensku možnosť participácie na tvorbe a naplnení rôznych stratégií, rozvojových programov a projektov regionálneho rozvoja, ako aj príležitosť vyjadriť sa a obhajovať záujmy sociálnych skupín, ktoré reprezentujú.

Kľúčová slova: Regionálny sociálny dialóg, dominantné témy a priority, možnosti a bariéry rozvoja, aktéri a aktérky sociálneho dialógu na Slovensku

Abstract

The article examines the current situation and development of regional social dialogue in Slovakia via a questionnaire survey and semi-standardised interviews with the various relevant actors. We compared data obtained from research conducted in 2020 with the results of a similar survey conducted in 1999. The research results point to the persistence of barriers that prevent the more effective functioning of regional social dialogue: a low level of civic participation at the local and regional levels; the weakness of regional social partnership structures; the weakening of the position of the various social partners (especially the trade unions and domestic employers) and their structures at the regional level; the unclear definition of the content, actors, competencies, responsibilities, relationships, model of construction and functioning, financing and management of regional social dialogue and its linkage to the central social dialogue level; as well as the absence of political will (including on the part of elected representatives of the various self-governing regions). On the other hand, regional social dialogue provides social partners in Slovakia with the opportunity to participate in the creation and implementation of various strategies, development programmes and regional development projects, as well as the opportunity to express and defend the interests of the social groups they represent.

Keywords: Regional social dialogue, dominant topics and priorities, potential for and barriers to development, social dialogue actors in Slovakia

Úvod

Regionálny sociálny dialóg je jedným z novodobých trendov v sociálnom dialógu a „staronovou“ agendou sociálnych partnerov. V rámci neho sa sociálny dialóg presúva z celoštátnej na regionálnu alebo lokálnu úroveň, ktorá častokrát omnoho lepšie reflektuje reálny stav aj požiadavky sociálnych partnerov priamo v ohnisku vzniku rôznych ekonomických a sociálnych problémov, čím umožňuje flexibilnejšie reagovať na meniace sa či zmenené podmienky v porovnaní so sociálnym dialógom na centrálnej úrovni. Práve na tejto úrovni má sociálny dialóg potenciál výrazne prispievať k regionálnemu rozvoju, k znižovaniu regionálnych disparít a zároveň tiež k demokratizácii spoločnosti posilnením participácie samotných občanov a ich záujmových združení. Regionálny sociálny dialóg možno chápať aj ako súčasť trendu rozvoja inštitútov priamej a deliberatívnej demokracie, ako jeden z inovatívnych modelov participatívneho vládnutia, ako aj formy aktívneho občianstva.

Cieľom sociálneho partnerstva a sociálneho dialógu na regionálnej úrovni by mala byť valorizácia miestnych potenciálov prostredníctvom spolupráce medzi aktérmi súkromného, verejného a mimovládneho sektora za účelom podpory hospodárskeho a sociálneho rozvoja dotknutého regiónu. Práve vďaka širokej škále socioekonomických problémov, ktoré ovplyvňujú miestne obyvateľstvo, a rozdielnym prírodným, kultúrnym, sociálnym, ekonomickým vstupom v rámci jednotlivých regiónov, sa konkrétny obsah, aktéri, ciele a témy regionálnych sociálnych partnerstiev môžu odlišovať. Ale filozofia a dôvody ich etablovania sú vo všeobecnosti rovnaké – a rovnako viedli aj k snahám o etablovanie regionálnych sociálnych partnerstiev, ktoré boli na Slovensku zaznamenané najmä v 90. rokoch dvadsiateho storočia. Kritický pohľad na dnešný stav nás však núti ku konštatovaniu, že v súčasnosti je sociálny dialóg v regiónoch Slovenska vedený v značne obmedzenej podobe s limitovaným okruhom aktérov a v mnohých prípadoch vzbudzuje pochybnosť, či

ide o naplnenie podstaty a cieľov regionálneho sociálneho dialógu tak, ako sme ich naznačili vyššie.

Z uvedeného vychádza aj primárny cieľ predkladaného článku, a to charakterizovať súčasný stav a vývoj regionálneho sociálneho dialógu v podmienkach Slovenska, a to najmä očami jeho aktérov a aktérok. Meritórnym zámerom a výskumným cieľom empirického skúmania bolo tiež zistiť, aký model regionálneho sociálneho dialógu sa etabluje na súčasnom Slovensku.

Modely regionálneho sociálneho dialógu

Vo všeobecnosti môžeme hovoriť o troch modeloch z pohľadu zainteresovanosti a participácie aktérov regionálneho sociálneho dialógu a partnerstva, vychádzajúc zo základných modelov záujmovej politiky – pluralizmu (Ainsworth, 2002; Cigler – Loomis, 2002; Valterová, 2009) a korporativizmu (Kenworthy, 2000; Ost, 2000) – a v nadväznosti na celoštátnu úroveň (Kunc, 2008).

1) Model regionálneho korporativizmu – uvedený model počíta s participáciou tzv. tradičných sociálnych partnerov (štát, odbory, zamestnávateľia) na regionálnej úrovni a ich prepojenosťou na centrálnu úroveň (tripartitu). Svojou výstavbou je zrkadlením národnej tripartity za účasti identických sociálnych partnerov (ich regionálnych zástupcov). Mohli by sme ho nazvať aj regionálnou tripartitou. Výhodou tohto modelu je účasť stabilných partnerov so skúsenosťou a tradíciou, ktorí naplňajú kritérium reprezentatívnosti (tak ako je definované v Zákone o trojstranných konzultáciách) pre účasť v národnej tripartite (Hospodárska a sociálna rada SR – HSR SR), a preto by ich zastúpenie a účasť na tvorbe politik v regióne nemalo byť spochybňované. Ďalej takto nastavený model vytvára oveľa jednoduchšiu previazanosť regionálnych tripartít s národnou tripartitou a tak informácií v oboch smeroch.

2) Model regionálneho pluralizmu – predpokladá zainteresovanie a účasť viacerých strán, možno ho nazvať multilaterálnym sociálnym dialógom, a tým sa odlišuje od „tradičného“ sociálneho partnerstva, ktoré spočíva v tripartitných alebo bipartitných rokovaniach „tradičných“ sociálnych partnerov, teda zástupcov zamestnancov, zamestnávateľov a prípadne vlády na podnikovej, odvetvovej alebo celonárodnej úrovni. Predpokladá participáciu širšieho spektra relevantných „hráčov“ regionálneho významu, a to z verejného sektora², súkromného sektora (formálneho a neformálneho, resp. organizovaného či neorganizovaného)³, vzdelávacích inštitúcií a univerzít, občianskych združení, organizácií zamestnancov, organizácií zamestnávateľov, finančných inštitúcií, mimovládnych organizácií a organizácií tretieho sektora, dobrovoľníckych organizácií, špecifických skupín a asociácií⁴, miestnych médií. Ide o kombináciu aktérov sociálneho a občianskeho dialógu, vychádzajúc zo základných predpokladov konceptu občianstva a občianskej participácie, kde by regionálny sociálny dialóg predstavoval jednu z (inštitucionalizovaných) foriem realizácie tohto konceptu (Bútorová, Gyrafášová, 2010; Čambálíková, 2008, s. 49 a nasl.).

3) Zmiešaný model – stojí na tzv. tradičných sociálnych partneroch, ktorí môžu ad hoc prizývať na rokovanie a spolurozhodovanie aj ďalších relevantných aktérov občianskej spoločnosti.

Výskum a výskumné metódy

Empirický prieskum *Výskum regionálneho sociálneho dialógu na Slovensku – súčasný stav a vývoj z pohľadu jeho aktérov 2020* nadväzoval na analogický dotazníkový prieskum Počiatky a súčasný stav fungovania regionálneho sociálneho dialógu v Slovenskej republike z roku 1999. V záujme možnej komparácie sme do značnej miery zachovali v kľúčových ukazovateľoch obsahovú štruktúru pôvodného pološtandardizo-

vaného dotazníka z roku 1999, ktorý sa stal základom osnovy pološtruktúrovaného dotazníka a následného rozhovoru, ktorý sme viedli so súčasnými aktérmi a aktérkami regionálneho sociálneho dialógu. Vzhľadom na to, že empirický výskum prebiehal v období pandémie koronavírusu, rozhovory sme uskutočňovali online. V mesiacoch október a november 2020 sme realizovali desať rozhovorov a v období december 2020 – január 2021 ďalších osem. Výskumnú vzorku teda tvorilo spolu 18 účastníkov a účastníčok regionálneho sociálneho dialógu z krajov (resp. vyšších územných celkov – VÚC): Bratislavský, Banskobystrický, Košický, Trenčiansky, Trnavský a Žilinský. Zo súčasných 8-mich VÚC Slovenskej republiky teda na tomto prieskume participovalo šesť z nich.

V každom skúmanom vyššom územnom celku boli vo výskumnej vzorke zapojení traja respondenti a tvorili ju najmä zástupcovia zamestnancov (v každom kraji dvaja odborári). Tretím respondentom bol vo väčšine VÚC zástupca/zástupkyňa štátnej správy (najčastejšie z Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny) alebo z tretieho sektora (napr. v Banskobystrickom kraji). Napriek vynaloženému úsiliu sa nám nepodarilo do výskumnej vzorky včleniť zástupcov zamestnávateľov. Dovoľme si v tejto súvislosti vysloviť domnienku, že miera ich (ne)ochoty participovať na tomto výskume odzrkadľuje mieru ich (ne)ochoty aktívne participovať na sociálnom dialógu v ich regióne.

Takmer polovica na výskume participujúcich respondentov a respondentiek mala v rámci regionálneho sociálneho dialógu dlhoročnú (viac ako 10-ročnú) kontinuálnu osobnú skúsenosť. Iba dvaja respondenti tu pôsobili menej ako 5 rokov.

Respondenti zastupujúci v regionálnom sociálnom dialógu odbory tu spravidla – aj podľa ich vyjadrení – reprezentujú svoje odborové zväzy, konkrétne napr. Odborové združenie železničiarov, Integrovaný odborový zväz, Odborový zväz pracovníkov školstva a vedy na Slovensku či najpočetnejšie zastúpený Odborový zväz KOVO.

Tažiskovými témami skúmania a komparácie boli názory respondentov na realizované a (z pohľadu respondentov) žiaduce aktivity a priority v rámci regionálneho sociálneho dialógu, hodnotenie jeho súčasného stavu a tendencií vývoja, identifikácia jeho silných a slabých stránok, prekážok jeho optimálneho fungovania a odporúčania na ich prekonanie. V centre záujmu boli aj otázky týkajúce sa praktického fungovania, organizovania činnosti, administrácie, personálneho a finančného zabezpečenia sociálneho dialógu v skúmaných regiónoch.

Základné výskumné zistenia a komparácia 1999 a 2020

Ako vyplýva z doterajších výskumných zistení (napr. z výsledkov výskumu na podporu rozvoja regionálneho sociálneho dialógu projektu PHARE SR 9519/31/02 *Trh práce – priemyselné vzťahy* realizovaného v rokoch 1998 – 1999)⁵, už vo svojich počiatkoch regi-

onálny sociálny dialóg v jednotlivých vyšších územných celkoch (VÚC) Slovenska fungoval diferencovane.

Rozdiely spočívali nielen v samotnom rozdielnom formálnom (ne)konštituovaní a (ne)inštitucionalizácii regionálnych štruktúr sociálneho dialógu, ale diferencie boli zjavné tiež z hľadiska (ne)zapojenia a miery aktivity jednotlivých jeho formálnych aktérov, ako aj z pohľadu neformálnych iniciatív sociálnych partnerov.

Kým v čase realizácie prieskumov v roku 1999 neboli ešte štruktúry regionálneho sociálneho dialógu formálne etablované v Bratislavskom, Trnavskom, Nitrianskom a Trenčianskom kraji, v súčasnosti existuje regionálny sociálny dialóg aj v týchto krajoch, resp. vyšších územných celkoch (VÚC).

Stálym sociálnym partnerom, s ktorým naši respondenti a respondentky v rámci regiónov pravidelne spolupracujú, sú predovšetkým Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR) a vo väčšine krajov sú to tiež zástupcovia krajskej samosprávy, okresných úradov, zamestnávateľských zväzov (Asociácie zamestnávateľských zväzov a združení SR – AZZZ SR, Republikovej únie zamestnávateľov – RÚZ), odborov školstva pri samosprávnych krajoch a zriaďovateľov škôl, ako aj Združenia miest a obcí Slovenska. Častá je však aj spolupráca s ad hoc sociálnymi partnermi, viažuca sa na konkrétne aktivity či jednotlivé projekty. Medzi takýchto partnerov najčastejšie patrí Slovenská obchodná a priemyselná komora a rôzne občianske združenia a komunitné iniciatívy.

Frekvencia a forma zasadnutí regionálnej tripartity

Dlhodobou najčastejšou formou stretávania sa regionálnych sociálnych partnerov je ad hoc stretávanie sa „podľa potreby“. Časová frekvencia týchto nepravidelných stretnutí sa rôzni, respondenti a respondentky udávajú škálu od štvrtročných intervalov (Košice, Trnava), cez 2 – 3-krát ročne (Bratislava) až po menej časté termíny zasadnutí. Zriedkavejšie je pravidelné stretávanie sa, a aj to bolo narušené pandemickou situáciou v období realizácie výskumu.

O miere formálnej (ne)dobudovanosti štruktúr regionálneho sociálneho dialógu vypovedá aj absencia vlastných priestorov. Aktéri a aktérky regionálneho sociálneho dialógu na Slovensku spravidla nemajú stálu zasadaciu miestnosť. Niekedy sa stretávajú „operatívne na Integrovanom OZ alebo u železničiarov v KD“ (Bratislava); no zväčša sa ich stretnutia konajú na stabilnom mieste – a to najmä v priestoroch Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny (napr. Trenčín, Trnava), v zasadačke VÚC (napr. Košice) alebo v kanceláriách predsedu Krajskej regionálnej rady – to vtedy, ak predseda je zároveň funkcionárom odborov, ktorý má k dispozícii vlastné priestory odborov.

Vlastnými finančnými prostriedkami regionálny sociálny dialóg podľa vyjadrení našich respondentov a respondentiek nedisponuje, odborárom a odborárkam v jeho štruktúrach

prispieva finančne Konfederácia odborových zväzov SR (KOZ SR) zo svojich zdrojov.

Dominantné témy, priority a ťažiská činnosti

V rokoch 1998 – 1999 sa aktéri a aktérky regionálneho sociálneho dialógu prioritne zameriavali na *riešenie problémov nezamestnanosti, hospodársky rozvoj a riešenie sociálnych problémov*. S veľkým odstupom (sporadicky) bola nimi ako prioritou *spomenutá problematika školstva, rozvoj dopravy, problematika národnostných menšín či zdravotníctvo*. V súčasnom prieskume sme zaznamenali výraznú zmenu týchto priorít. Podľa názoru súčasných aktérov a aktérok sociálneho dialógu by sa mal regionálny sociálny dialóg zamerať na prvom mieste na *regionálny rozvoj* (na koncepcie a stratégie rozvoja regiónu, aktivizáciu súčasných možností, zdrojov, výber projektov pre rozvoj regiónu). V porovnaní s rokom 1999 sa najviac zmenilo vnímanie dôležitosti školstva, zdravotníctva a dopravy. Kým v roku 1999 im bol pripisovaný marginálny význam, dnes sú vnímané ako priority. *Školstvo* (efektívnosť školského systému v nadväznosti na súčasné a budúce potreby praxe a trhu práce, kvalita vzdelávania, vytváranie učebných odborov, perspektíva odborného školstva) sa stalo druhou najdôležitejšou prioritou súčasných aktérov a aktérok sociálneho dialógu. Na 3. miesto (ako prioritu zhodne označila polovica respondentov a respondentiek) sa dostalo *zdravotníctvo* (zabezpečenie, dostupnosť a kvalita zdravotnej starostlivosti) a *doprava* (dochádzka do zamestnania, rozvoj dopravy a cestnej siete, prímestská doprava). Predchádzajúcu dôležitosť si uchovála iba problematika zamestnanosti (znižovanie nezamestnanosti, rozvoj efektívnych odvetví s využitím kvalifikovanej práce, vzťah investícií a zamestnanosti, vytváranie optimálnych podmienok pre prácu a podnikanie). Túto oblasť stále považuje polovica skúmaných participantov a participantiek regionálneho sociálneho dialógu za takú, na ktorú by mali v rámci regionálneho sociálneho dialógu prioritne zameriavať svoju pozornosť.

Traja z respondentov považujú za oblasť, na ktorú by sa mali v rámci regionálneho sociálneho dialógu zamerať, aj rozvoj cestovného ruchu či riešenie verejnoprospešných prác s jeden za prioritu pokladá tiež riešenie problémov agropotravinárskeho komplexu (vrátane poľnohospodárstva a vidieka).

Hodnotenie regionálneho sociálneho dialógu jeho aktérmi a aktérkami

V rokoch 1998 – 1999 nikto zo skúmaných aktérov a aktérok neuviedol, že by regionálny sociálny dialóg považoval za nefunkčný. Výskum v roku 2020 však priniesol odlišné, oveľa kritickejšie hodnotenia. Súčasnú podobu a stav regionálneho sociálneho dialógu, na ktorom participuje, až polovica opýtaných považuje za nefunkčnú. A naopak,

nikto z nich nehodnotí túto činnosť ako pravidelnú a cieľavedomú, prinášajúcu konkrétne riešenia a výsledky. V súlade s týmito kritickými náhľadmi potom takmer všetci z jeho súčasných účastníkov a účastníčok celkovo ohodnotili súčasný stav regionálneho sociálneho dialógu na Slovensku ako *„veľmi problematický“*.

V roku 2020 respondenti a respondentky oveľa kritickejšie hodnotia nielen aktuálny stav, ale aj celkový trend vývoja regionálneho sociálneho dialógu na Slovensku. Kým v roku 1999 sa viac ako polovica opýtaných domnievala, že v jeho vývoji vo všeobecnosti dochádza k zlepšeniu, dnes tento vývoj ako zlepšujúci sa nehodnotí nikto zo zúčastnených respondentov a respondentiek. Naopak, takmer všetci dnes hodnotia tento vývoj negatívne – väčšina takýto názor formuluje miernejšie, že *„nedošlo k zlepšeniu“*, ďalšia takmer tretina však priamo konštatuje, že *„došlo k zhoršeniu.“*

Polovica skúmaných aktérov a aktérok regionálneho sociálneho dialógu ho – napriek uvedeným kritickým hodnoteniam jeho súčasného stavu a vývoja – však stále považuje za perspektívny a potrebný.

Prekážky rozvoja regionálneho sociálneho dialógu

Pri identifikácii najväznejších prekážok pre rozvoj sociálneho dialógu na Slovensku sa ako najvýraznejší rozdiel pri komparácii rokov 1999 a 2020 ukázalo hodnotenie položky *„nedostatok finančných zdrojov pre realizáciu výsledkov regionálneho sociálneho dialógu, rozvojových aktivít a projektov“*. Kým v roku 1999 práve nedostatok týchto financií bol označený za najvýznamnejšiu prekážku, dnes to takto neuviedol nik zo zúčastnených.

So zmenou objektívnych podmienok (vrátane územnej a finančnej decentralizácie) zrejme súvisí aj pokles subjektívneho vnímania dôležitosti podpory zo strany centrálnych orgánov. Rovnako už nie je natoľko akútne vnímaná potreba všeobecnej informovanosti o regionálnom sociálnom dialógu a jeho propagácie, pretože tento inštitút je už na súčasnom Slovensku známy. To však nevylučuje to, že jeho aktéri a aktérky by – podľa ich vyjadrení – uvítali viac metodických informácií o možnostiach využívania a rozvíjania regionálneho sociálneho dialógu.

Avšak nepochopenie významu dialógu a spolupráce miestnych sociálnych partnerov, ako aj nedostatok ich iniciatív a ochoty koordinovať svoje aktivity v záujme rozvoja celého regiónu sú zrejme dnes oprávnené vnímané ako faktory veľkej a rastúcej dôležitosti a ich absencia ako primárna prekážka rozvoja a prínosu sociálneho dialógu v regiónoch.

Stále je za dôležitú prekážku jeho rozvoja považovaná tiež nedostatčná právomoc miestnych orgánov a chýbajúca legislatívna podpora.

Odporúčania pre zlepšenie regionálneho sociálneho dialógu

Pri identifikácii toho, čo by mohlo sociálnym partnerom pomôcť pri rozvoji regionál-

neho sociálneho dialógu, respondenti a respondentky uviedli prioritne efektívny *„spôsob zapojenia sociálnych partnerov do projektov regionálneho rozvoja a ich motiváciu k vzájomnej spolupráci“*. Za dôležité považujú v tomto kontexte aj propagáciu príkladov dobrej praxe, konkrétne *„výsledkov a úspechov, ktoré boli dosiahnuté v regiónoch za prispenia sociálneho dialógu“*.

Smerom k centrálnej (národnej), ako aj krajskej úrovni boli vznesené odporúčania (resp. vyjadrená potreba) najmä *legislatívne a inštitucionálne upraviť rámec pre rozvoj RSD a stanoviť kompetencie a rozhodovacie právomoci*. Konkrétne respondenti a respondentky prioritne odporúčali najmä *„legislatívne upraviť rámec sociálneho dialógu na regionálnej úrovni“* a *vypracovať „právne predpisy o jeho kompetenciách“*. Požadavky ako preniesť rozhodovacie právomoci a kompetencie na nižšie územné a samosprávne celky a prijatie zákonov smerujúcich k posilneniu právomocí regionálnych orgánov štátnej správy odzrkadľovali tiež vtedajší stav a trend decentralizácie a reformy verejnej správy. Za primárne potrebnú pre rozvoj RSD respondenti prirodzene považovali aj formálnu inštitucionalizáciu regionálnych štruktúr (etablovanie sa krajských/regionálnych tripartít), stanovenie ich kompetencií, identifikáciu aktérov regionálneho sociálneho dialógu a určenie ich práv a povinností. Až s výrazným odstupom za týmito vtedy pocítovanými prekážkami rozvoja RSD uviedli respondenti ako bariéru jeho rozvoja tiež finančné záležitosti – navrhovali *„vytvoriť možnosti finančných zdrojov“* a *„doriešiť rozhodovacie právomoci krajských úradov práce v rámci financií“*.

Nás súčasný prieskum potvrdil, že aktéri a aktérky regionálneho sociálneho dialógu sa aj dnes – rovnako ako v roku 1999 – domnievajú, že rozvoju regionálneho sociálneho dialógu na Slovensku by pomohlo *legislatívne a inštitucionálne upravenie rámca pre jeho rozvoj a stanovenie kompetencií a rozhodovacích právomocí*. V súlade s tým sa stále rovnako intenzívne domáhajú jeho *„vhodnejšej legislatívnej úpravy“*. Nadpolovičná väčšina z nich ako možný nástroj pomoci rozvoja RSD odporúča *organizovať dialógy všetkých sociálnych partnerov k objasneniu možností, ktoré regionálny sociálny dialóg priniesie*; a takmer polovica sa domnieva, že rozvoju slovenského regionálneho sociálneho dialógu by pomohlo, ak by sa výsledky činnosti regionálnych tripartít prezentovali pred verejnosťou.

Regionálny sociálny dialóg – prínos pre odbory a rola odborov

Zo spontánnych vyjadrení odborárov a odborárok pôsobiacich v štruktúrach a aktivitách regionálneho sociálneho dialógu vyplýva, že všeobecný prínos tohto dialógu je v ich chápaní súladný, ba do veľkej miery prekrývajúci sa s jeho prínosom pre odbory. Vo všeobecnosti, ako aj vo vzťahu k odborom predovšetkým oceňujú, že regionálny sociálny dialóg umožňuje vzájomnú infor-

movanosť a koordináciu činnosti. Na regionálnej úrovni pozitívne hodnotia najmä možnosť participácie (napr. na tvorbe stratégie rozvoja vzdelávania, programov zamestnanosti či rozvoja dopravy a zdravotníctva v kraji), ako aj možnosť vyjadriť sa, argumentovať, obhajovať záujmy zamestnancov aj na týchto fórach. Vo vzťahu k odborom zdôrazňujú predovšetkým prínos pre koordináciu spoločného postupu pri odborových akciách, pri vzájomnom prenose informácií a skúseností, ako aj výmenu informácií medzi členmi regionálnych rád a odborovou centrárou.

Pokiaľ ide o samotné odbory ako tradičného sociálneho partnera a ich participáciu na regionálnom sociálnom dialógu, ich účasť na tejto forme dialógu má dva vzájomne sa prelínajúce aspekty, a to vnútornú politiku odborov a problematiku vnútornej štruktúry odborov. Rozsah odborových aktivít na regionálnej úrovni je daný nielen vplyvom a organizovanosťou odborov či už v centrálnej alebo regionálnej meradle, ale i ochotou sociálnych partnerov k vedeniu sociálneho dialógu a možnosťou pre jeho uplatnenie. Ako sme už spomenuli, v 90. rokoch na Slovensku tzv. tradiční sociálni partneri iniciovali v jednotlivých regiónoch založenie tzv. Krajských rád hospodárskeho a sociálneho partnerstva (KR HSD). Išlo o regionálnu podobu tripartity so zastúpením „tradičných“ sociálnych partnerov, teda krajských (regionálnych) rád KOZ SR, zástupcov miestnej štátnej správy a regionálnych orgánov Asociácie zamestnávateľských zväzov a združení (AZZZ) SR. Vtedajšie výskumné zistenia (Potratz, Čambáliková, Czírnia, 1999) potvrdili, že okrem vzájomného informovania sa o aktuálnych sociálno-ekonomických problémoch v konkrétnom kraji sa darilo sociálnym partnerom dosiahnuť viaceré konkrétne výsledky napr. v oblasti verejných služieb, školstva, infraštruktúry a dopravy, a to najmä vďaka odbornému pripomienkovaniu a spoločnému postupu sociálnych partnerov smerom k ústredným orgánom štátnej správy.

Po roku 2001, kedy sa uskutočnili prvé voľby do samosprávnych krajov, bolo ambíciou sociálnych partnerov rozšíriť zloženie regionálnych tripartít aj o zástupcov samospráv (a to najmä novovzniknutých krajských samospráv), no táto iniciatíva v mnohých prípadoch nebola úspešná. Príslušné analýzy (Mansfeldová, Kroupa, 2005; Uherová, 2012) tiež konštatujú, že k hlavným problémom a prekážkam rozvoja sociálneho dialógu na regionálnej úrovni patrila aj nedostatočná zrelosť a pripravenosť reprezentácie zamestnávateľských záujmov a združení zamestnávateľov na regionálnej úrovni. Ako konštatujú Mansfeldová a Kroupa (2005, s. 120 – 122), hlavným predpokladom fungujúceho sociálneho dialógu sú silné a viditeľné organizácie, čiže okrem zamestnávateľov a ich organizácií ochotných vyjednávať taktiež akcieschopné odbory s nevyhnutnou autoritou. Stále platí, že odbory pritom potrebujú priaznivé organizačné a aj materiálne a právne predpoklady nie len na celoštátnu

tátnej a odvetvovej úrovni, ale aj priamo v podniku, kde sa predovšetkým koncentrujú problémy nábora a poklesu členstva odborárov a vznik nových odborových organizácií. Limitujúcim faktorom odborovej činnosti a sociálneho dialógu vôbec sú samotné výsledky (alebo aj ich absencia) doterajšieho pôsobenia jeho aktérov, a to na všetkých úrovniach. Priebeh vyjednávania, význam a dosah vyjednaných dohôd podstatnou mierou ovplyvňujú autoritu odborov a ich reprezentáciu na všetkých úrovniach, regionálnu nevynímajúc.

V tomto kontexte je dôležitá aj zmienka o aktuálnom vzťahu medzi odborovou centrárou (Konfederáciou odborových zväzov – KOZ SR, Konfederácia) a jej regionálnymi štruktúrami, ktorými sú tzv. regionálne rady. Regionálne rady Konfederácie presadzujú záujmy a požiadavky odborových zväzov Konfederácie, ktoré majú v príslušnej regionálnej rade Konfederácie svojho zástupcu, a to tým, že koordinujú činnosť a presadzujú záujmy členských odborových zväzov v regióne, zastupujú odborárov v rozsahu delegovaných právomocí jednotlivých odborových zväzov Konfederácie vo vzťahu k štátnym orgánom, orgánom územnej samosprávy, zamestnávateľom, verejnoprávnym inštitúciám a k ďalším subjektom daného regiónu vo veciach, ktoré presahujú rámec odborovej organizácie alebo odborových organizácií združených v odborovom zväze a koordinujú aktivity Konfederácie v regiónoch. Regionálne rady Konfederácie nemajú právo zasahovať do vecí, ktoré patria do pôsobnosti členského odborového zväzu. KOZ SR na základe nominácií odborových zväzov⁶ do regionálnych štruktúr má zriadenú regionálnu radu v každom kraji Slovenska. Celkovo však do jednotlivých krajov svojich zástupcov delegovalo len sedem odborových zväzov z 25 členských odborových zväzov združených v KOZ SR. Regionálne rady KOZ SR teda existujú na základe dobrovoľného rozhodnutia odborových zväzov nominovať svojho zástupcu do regionálnych štruktúr KOZ SR a sú jej fakultatívnym orgánom.

Polícia a financovanie regionálnych rád sa vzhľadom na ich zedefinovanie v Stanovách KOZ SR inštitucionálne zmenila od roku 2012. Do daného roku boli regionálne rady KOZ SR riadnym a obligatónym orgánom (nie len koordinačným) KOZ SR a boli financované zo zdrojov Konfederácie. Možno konštatovať, že regionálne odborové štruktúry sa podieľajú na organizovaní a koordinácii rôznych odborárskych aktivít v regiónoch (vrátane protestných akcií). Avšak regionálne rady majú kľúčovú pozíciu pri prerokovávaní nominácií odborových zväzov svojich zástupcov do Výborov zamestnanosti ÚPSVaR SR⁷. Pôvodný a kľúčový zámer realizácie odborárskej (i sociálnej) politiky v regiónoch sa však aj vzhľadom na personálnu, obsahovú, inštitucionálnu a finančnú obmedzenosť zdrojov odborov stáva čoraz viac vyprázdnený.

Vo vzťahu k regionálnemu sociálnemu dialógu – a odborom osobitne – zohrávajú dôle-

žitú rolu tiež trendy súčasného organizovania sa, kde je badateľný všeobecný odklon od hierarchizovaných organizácií s masovou účasťou a príklon k individualizmu. Občianska pasivita sa na Slovensku prejavuje tak v trende klesajúcej občianskej politickej participácie, vrátane účasti vo voľbách (Kováčová, N., 2014, Kováčová N., Kováčová S., 2022), ale tiež v relatívne nízkej miere nepolitickej občianskej participácie v rámci záujmových združení a aktivít na regionálnej úrovni.

Diskusia a záver

Medzi „staronovú“ agendu sociálnych partnerov možno zaiste zaradiť aj etablovanie, inštitucionalizáciu a aktívny prístup relevantných aktérov k regionálnemu sociálnemu dialógu. I keď v 90. rokoch minulého storočia boli badateľné snahy o budovanie a rozvoj sociálnych partnerstiev v jednotlivých krajoch Slovenska za účasti tzv. tradičných sociálnych partnerov (čiže etablovanie korporativistického, prípadne zmiešaného modelu), tieto partnerstvá vo forme, akú predpokladá ideový, filozofický a tematický rámec týchto modelov, zatiaľ nefungujú.

Možný prínos regionálneho sociálneho dialógu na Slovensku je zatiaľ poznamenaný neexistenciou jasne definovanej a konsenzuálne prijímanej vízie budúceho charakteru spoločnosti a z nej odvodených koncepcií, vrátane koncepcií regionálneho rozvoja. Nejasné definovanie východísk a priorít, protirečivosť deklarovaných princípov sa premieňa do nekompatibilných nástrojov jednotlivých politík, do vertikálnej i horizontálnej nezosúladenosti aktivít a aktérov aj na regionálnej úrovni.

Jednou z prekážok efektívneho fungovania regionálneho sociálneho dialógu by podľa jeho aktérov a aktérok mohol byť aj nedostatočný legislatívny rámec, volajú teda po zákonnej úprave, ktorá by explicitne určovala a definovala sociálny dialóg na regionálnej úrovni, jeho aktérov, obsah, rozsah, záväznosť rozhodnutí a pod. (obdoba Zákona o trojstranných konzultáciách alebo jeho doplnenie o regionálnu úroveň). Domnievame sa však, že existencia legislatívneho rámca sama o sebe nemusí byť riešením. Ak sociálni partneri nebudú disponovať dostatočným organizačným, odborným a technickým zázemím, naplnenie legislatívneho rámca môže byť len formálne, a teda regionálny sociálny dialóg zostane neefektívny. Politická vôľa a konsenzus by mali byť prítomné u každého dotknutého aktéra, nie len vlády či samosprávy. Politická vôľa by sa mala transformovať na tlak zo strany relevantných aktérov (sociálnych partnerov) na politickú reprezentáciu v regióne a/alebo na centrálnej úrovni etablovať, legislatívne podporiť/ukotviť a rozvíjať regionálny sociálny dialóg. Tým by bol naplnený aj predpoklad budovania regionálnych sociálnych partnerstiev tzv. „zdola“, čo garantuje vyššiu mieru občianskej participácie a zainteresovanosti. Miestne orgány a samosprávy by však mali disponovať dostatočnými kompetenciami pre realizáciu a naplnenie cieľov

a obsahu regionálneho sociálneho dialógu. Na druhej strane sa však ukazuje, že pokiaľ nie je určitý zámer aj legislatívne a kompetenčne zafinancovaný, v podmienkach Slovenska len sťažka funguje. Príkladom je účasť zástupcov odborov vo Výboroch zamestnanosti pri ÚPSVaR v jednotlivých okresoch, čo je zakotvené v Zákone o službách zamestnanosti. Je to jediná formalizovaná obdoba akéhosi sociálneho dialógu v regiónoch, ktorá sa však viaže na povinnosť vyplývajúcu z platnej legislatívy a má len limitovaný obsah.

Nateraz na základe výsledkov výskumu a analýzy je potrebné konštatovať, že inštitucionalizovaná či formalizovaná podoba regionálneho sociálneho dialógu v podmienkach slovenských regiónov nefunguje ani v jednom z možných či predpokladaných modelov (regionálny korporativizmus, regionálny pluralizmus/na občianskej spoločnosti založený model, zmiešaný model). Stálym partnerom, s ktorým zástupcovia sociálnych partnerov v regióne pravidelne spolupracujú, sú predovšetkým ÚPSVaR (cez tzv. výbory zamestnanosti, čo vyplýva zo Zákona o službách zamestnanosti) a vo väčšine krajov sú to tiež zástupcovia krajskej samosprávy, okresných úradov, zamestnávateľských zväzov, odborov školstva pri samosprávnych krajoch a zriaďovateľov škôl, ako aj Združenia miest a obcí Slovenska. Častá je však aj spolupráca s ad hoc sociálnymi partnermi, viažuca sa na konkrétne aktivity či jednotlivé projekty. Medzi takýchto partnerov najčastejšie patrí Slovenská obchodná a priemyselná komora a rôzne občianske združenia a komunitné iniciatívy. Uvedené však nemožno považovať za regionálny sociálny dialóg realizujúci sa prostredníctvom konkrétnej inštitucionalizovanej platformy.

Na druhej strane regionálny sociálny dialóg pre jeho aktívnych aktérov (sociálnych partnerov) aj na Slovensku vytvára možnosť participácie na tvorbe a naplňaní rôznych stratégií, rozvojových programov a projektov, ako aj príležitostí vyjadriť sa, argumentovať, obhajovať záujmy sociálnych skupín, ktoré reprezentujú. V tomto kontexte sa v blízkej budúcnosti javí ako príležitosť pre sociálnych partnerov na Slovensku participovať v rámci mechanizmu riadenia tzv. Plánu spravodlivej transformácie⁸, ktorý aj na základe intervencie Európskej komisie predpokladá princíp partnerstva. Keďže dekarbonizácia a hospodárska transformácia povedú k priamym stratám pracovných miest a existuje oprávnený predpoklad, že budú mať závažné sociálno-ekonomické vplyvy v regiónoch SR, participácia relevantných aktérov a reprezentácií dotknutých sociálnych skupín na riadení tohto procesu bude nevyhnutná. Na regionálnej úrovni budú zriadené tematické pracovné komisie v podobe Rád partnerstva so zastúpením regionálnej a miestnej samosprávy, sociálnych partnerov a štátnej správy. Úlohou týchto Rád bude v rámci tzv. územného dialógu posudzovanie projektov na základe výziev vychádzajúcich z Plánu a Fondu spravodlivej transformácie. Z nášho pohľadu možno uvedenú iniciatívu vnímať ako oklieštený model regio-

nálneho sociálneho dialógu (najmä vo vzťahu k agende), môže byť však impulzom pre ďalší rozvoj a inštitucionalizáciu stabilného sociálneho dialógu v regiónoch.

Pre odbory je etablovanie regionálneho sociálneho dialógu jednou z možností, ako zintenzívniť a zefektívniť prenos informácií medzi centrárou (KOZ SR, odborové zväzy) a zástupcami zamestnancov v regiónoch, rozšíriť svoju agendu a pôsobnosť a posilniť svoju pozíciu priamo v regiónoch a nepriamo na centrálnej úrovni či na pracoviskách.

- 1 Výskum bol realizovaný v rámci hlavnej aktivity Posilnenie odborných a analytických kapacít sociálnych partnerov, budovanie infraštruktúry a komunikačnej platformy sociálneho dialógu a rozvoja sociálneho partnerstva na národnej a medzinárodnej úrovni v rámci podaktivity 1.1 Posilnenie kapacít sociálnych partnerov prostredníctvom analytickej činnosti Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu. ITMS projektu: 312031V749 a v rámci projektu VEGA 2/0152/19.
- 2 Miestne orgány štátnej správy, verejné rozpočtové organizácie, agentúry, miestne, krajské samosprávy a pod.
- 3 Podnikateľské firmy, charitatívne organizácie, neziskové organizácie a pod. Formálny súkromný sektor zahŕňa veľké nadnárodné a národné spoločnosti, ako aj stredné a malé podniky. Môžu byť organizované do asociácií či záujmových združení ako sú obchodné, priemyselné komory, ktoré aj v inštitucionalizovanom regionálnom sociálnom dialógu efektívnejšie reprezentujú záujmy podnikateľskej sféry. Neformálny alebo neorganizovaný sektor môže sice pokrývať asociácie malých podnikateľských subjektov, živnostníkov a pod., ale neprofítuje z väzieb, sietí a výmeny informácií s ďalšími podnikateľskými subjektami, ktoré operujú v tej istej oblasti.
- 4 Skupiny mladých, žien, hendikepovaných, etnické skupiny, marginalizované skupiny a pod.
- 5 Členmi projektového tímu boli Doris Beer, Wolfgang Potratz, Gerhard Bosch, Heribert Kohl (IAT Geisenkirchen), Ľudovít Czírta (Výskumný ústav práce, sociálnych vecí a rodiny), Monika Čambáliková (Sociologický ústav SAV), Vima Juričková (Ekonomický ústav SAV) a Pertti Koistinen (Univerzita Joensuu).
- 6 V zmysle Stanov KOZ SR má každý člen Konfederácie právo delegovať do regionálnej rady Konfederácie svojho zástupcu v prípade, že v danom regióne má aspoň jednu základnú organizáciu. Regionálne rady Konfederácie sú regionálnymi koordináčnymi orgánmi Konfederácie a môžu vniknúť z podnetu odborových zväzov, ktoré ich financujú.
- 7 Návrh na nomináciu zástupcu do Výboru zamestnanosti v príslušnom okrese podáva členský odborový zväz (v KOZ SR), návrh následne prerokuje príslušná regionálna rada s odporúčením schváliť alebo neschváliť nomináciu, čo následne formálne potvrdí Predstavenstvo (štatutárny orgán) KOZ SR s plným rešpektovaním odporúčania odborového zväzu a regionálnej rady.
- 8 Fond na spravodlivú transformáciu sa zameriava na regióny a odvetvia, ktoré sú najviac postihnuté vplyvmi transformácie z dôvodu ich závislosti od fosílnych palív vrátane uhlia alebo priemyselných procesov náročných na emisie skleníkových plynov a znečisťujúcich látok ovplyvňujúcich kvalitu ovzdušia. Plán spravodlivej transformácie územia (ďalej PST) vymedzuje konkrétne činnosti a opatrenia, ktoré je potrebné vykonať v súlade s Integrovaným národným energetickým a klimatickým plánom na dosiahnutie cieľov Európskej únie v oblasti energetiky a klímy do roku 2030 a dosiahnuť klimaticky neutrálne hospodárstvo do roku 2050. PST definuje výzvy a potreby najviac postihnutých oblastí aj z hľadiska rizík vyľudňovania. Slovensko sa rozhodlo zamerať podporu na Trenčiansky, Košický a Banskobystrický kraj. Tieto

regióny sú vo veľkej miere závislé od uhoľných odvetví alebo odvetví s vysokými emisiami skleníkových plynov a majú značný potenciál stimulovať proces zelenej transformácie na Slovensku a prispieť k dosiahnutiu jeho cieľov v oblasti klimatickej neutrality. PST pre SR bude implementovaný od roku 2021 do roku 2029 s možnosťou využitia 459 mil. eur.

Literatúra

- Ainsworth, S. H. (2002). *Analyzing Interest Groups. Group Influence on People and Policies*. New York: W. W. Norton & Company, 272.
- Bútorová, Z. – Gyarfašová, O. (2010). Občianska participácia: trendy, otázky, súvislosti. In *Sociológia*. Roč. 42, č. 5, 2010 s. 447 – 491.
- Cigler, A. J. – Loomis, B. A. (2002). *Interest Group Politics*. Washington, D. C.: CQ Press.
- Čambáliková, M. (2008). Sociálne partnerstvo: inštitúcia, stratégia, vízia. Vysoká škola v Sládkovičove.
- Čambáliková, M. – Uhlerová, M. (2021). *Regionálny sociálny dialóg*. Recenzenti: Ján Králik, Eleonóra Kováčová. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung.
- Čambáliková, M. – Uhlerová, M. (2021). Regionálny sociálny dialóg na Slovensku: stav, vývoj, perspektívy. In *Politické vedy: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy*, roč. 24, č. 3, s. 8 – 32.
- Kenworthy, L. 2000. *Quantitative Indicators of Corporatism: A Survey and Assessment*. Bologne: Max-Planck-Institute.
- Kováčová, N. (2014). *Politická participácia občanov v podmienkach SR*. Vysoká škola Danubius.
- Kováčová, N. – Kováčová, S. (2022). *Voličský hlas v reflexii zastupiteľskej demokracie v podmienkach SR*. Vysoká škola Danubius.
- Kunc, S. (2008). Zájmové skupiny jako politický aktér. In Mansfeldová, Z. – Kroupa, A. (eds.) *Proměny reprezentace zájmů vo vstupu do Evropské unie*. Praha: Slon, 79 – 95.
- Mansfeldová, Z. – Kroupa, A. (2005). *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: SLON, 2005.
- Ost, D. (2000). Ilusory Corporatism in Eastern Europe: Neoliberal Tripartism and Postcommunist Class Identities. In *Politics and Society*, roč. 28, č. 4, s. 503 – 530.
- Potratz, W. – Čambáliková, M. – Czírta, L. (eds.) 1999. *Regional Social Dialogue in SR*. Final Report, PHARE Labour Market Programme Industrial Relations SR 9519 WP1/2/3 Sub-Project 31/02 Social Partnership and Social Dialogue.
- Uhlerová, M. (2012) Sociálny dialóg a sociálne partnerstvo ako možné nástroje rozvoja regiónov In *Hradecké ekonomické dny 2012: ekonomický rozvoj a management regiónů, sborník recenzovaných příspěvků*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, s. 297 – 302.
- Valterová, A. (2009) Pluralismus a korporativismus: využitelnost klasických modelů zájmové politiky jako rámce pro empirický výzkum. In *Středoevropské politické studie*, Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, roč. 11, č. 4, s. 267 – 283.

Prof. PhDr. Monika Čambáliková, CSc.
(monika.cambalikova@savba.sk), samostatná vedecká pracovníčka Sociologického ústavu SAV, v. v. i. (Institute of Sociology of SAS), Kemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika. Zameriava sa na sociálny dialóg, občiansku spoločnosť a trh práce.

PhDr. Monika Uhlerová, PhD.
(uhlerova@kozsr.sk) je od roku 2016 viceprezidentkou Konfederácie odborových zväzov SR (Confederation of Trade Unions of the Slovak Republic), Odborárske námestie 3, 815 70 Bratislava, Slovenská republika, a podpredsedníčkou Hospodárskej a sociálnej rady SR (tripartity).

První rok koronavirové pandemie a cena práce

(Slovinci, Poláci, Estonci nebo Litevci si za svou mzdu koupili více než Češi)

Jan Vlach

Článek se zabývá tím, jaký dopad měla koronavirová pandemie v roce 2020 na vývoj ceny práce, netto výdělek a výdaje na spotřebu v nových tržních ekonomikách EU (Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko). Expanzivní fiskální a měnová politika umožnila v EU v prvním roce pandemie stabilizovat ekonomický potenciál při poklesu výkonu. Zaměstnanost v sektorech závislé a samostatně výděleční práce klesla minimálně. Autor konstatuje, že tradiční česká politika levné práce, restriktivní hospodářská politika v minulé krizi a manévry s měnovým kurzem přivedly konvergenční proces ke stagnaci. Česká ekonomika dosáhla oživení a následné konjunktury s ročním zpožděním oproti okolním státům – až v roce 2014. Růst české ceny práce se kvůli její rigiditě dostavil až od roku 2016. Zaostávání výdělků za vývojem v unijních emerging markets vedlo k relativnímu chudnutí českých zaměstnanců. Nástup koronavirové pandemie pouze potvrdil dlouhodobý trend.

Úvod

Sestupnou fází konjunktury v roce 2020 ukončila pandemie. Covid-19, který se bleskově rozšířil po celém světě, přinesl četné výrobní odstávky, ochromil služby a narušil běžný život společnosti. Výrobní a dodavatelsko-obchodní řetězce se narušily. Začaly se rýsovat problémy světové logistiky. Vlády a centrální banky přistoupily po zkušenostech s hlubokou hospodářskou krizí z let 2008 až 2014 k „pumpování“ peněz do ekonomiky. Široká škála kompenzačních programů a fiskálních opatření bránily bankrotům firem a směřovaly k udržení zaměstnanosti a koupěschopné poptávky. Měnová politika zvyšovala dostupnost peněz snižováním úrokových sazeb (mnohdy do záporu) a kvantitativním uvolňováním (např. ECB, FED). Uvedená opatření byla koncipována jako krátkodobá.

Nejen v národních hospodářstvích, ale i ve světové ekonomice se vytvořily základy nových vztahů a proporcí. S ohledem na dostupnost dat pro mezinárodní komparaci se článek omezí na první rok světové pandemie, na rok 2020. Pozornost bude věnovat změnám v trendech vývoje ceny práce,

Tabulka 1 Vývoj ceny práce, zaměstnanosti a ekonomického výkonu v EU 27 v roce 2020 v EUR

	Rok 2020/2019 přírůstek v %
HDP v b.c.	- 4,4
Produktivita práce	- 3,1
Zaměstnanost, domácí koncept	- 1,3
Hodinové náklady práce	2,9
z toho: mzdy a platy	3,4
Individuální spotřeba domácností	-7,8

Zdroj: Eurostat (a, b, c, d), leden 2022

Poznámka: Vlastní propočty

dopadům na netto výdělek a výdajům na spotřebu v rámci nových tržních ekonomik EU (Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko).

Evropský rámec

V pandemickém roce 2020 se propadl HDP v EU 27 ve stálých cenách roku 2010 o 5,9 %, v České republice o 5,8 %. Potenciál a struktura evropské ekonomiky v prvním roce pandemie v podstatě ještě neutrpěly. Opatření protipandemické hospodářské politiky se ukázala jako účinná. Systém kompenzací, levných peněz a kvantitativní uvolňování zabránily bankrotům a následným dopadům na trh práce. Ve srovnání s propadem ekonomického výkonu, ziskovosti a produktivity klesla zaměstnanost minimálně, a to při pokračujícím růstu ceny práce,¹ což umožnilo udržet koupěschopnou poptávku a zvolnit pád individuální spotřeby domácností (dále jen „spotřeba domácností“). Dopady se v jednotlivých zemích lišily v závislosti na hospodářské struktuře, rozsahu a intenzitě covidu-19 a zvoleném mixu opatření expanzivní fiskální a monetární politiky. Pro posouzení vztahu výkonu, ceny práce a spotřeby je vhodnější používat ukazatele v běžných cenách, viz blíže tabulku 1. Pokles zaměstnanosti se prakticky rovnoměrně rozložil mezi zaměstnance a sebezaměstnané. Celková zaměstnanost v EU klesla o 1,3 %, počet zaměstnanců se také snížil o 1,3 % a sebezaměstnaných o 1,2 %.² V Belgii, Řecku, Lucembursku, Nizozemsku, Rakousku, Lotyšsku, Maďarsku, Polsku, Slovinsku a na Maltě dokonce sektor OSVČ vykázal mírný růst. Otázkou zůstává, do jaké míry je tento pohyb poznamenán zdánlivou samostatnou výdělečnou činností, tj. v jakém rozsahu v nastalé situaci přenesli zaměstnavatelé svá rizika na zaměstnance. Mimo Polska a Řecka však šlo o prodloužení dlouhodobého růstového trendu.

Zaměstnavatelé očekávaly brzké ukončení protipandemických opatření a snažily se udržet své zaměstnance. Fiskální expanze

národních vlád pokrývala z velké části ztráty hospodářských subjektů a cíleně otevřela prostor pro udržení zaměstnanosti a tarifních dohod. Růst hodinových nákladů práce dle odhadu Eurostatu proto táhly mzdy a platy. Výdělkovou dynamiku částečně eliminovalo krácení mimomzdových plnění.

Nepříznivé covidové podmínky, omezení pohybu osob a patrně i obavy z budoucího vývoje našly svůj odraz ve výrazném propadu výdajů na konečnou spotřebu domácností. Postižené byly především služby (cestovní ruch a pohostinství), nižší nákupy se týkaly i zboží střednědobé a dlouhodobé spotřeby. V Evropě se realizovala v roce 2021 pouze část odložené spotřeby.

Česká republika a rozvíjející se trhy EU

Vývoj hospodářství v emerging markets EU se shodoval v základních parametrech s tradičními tržními ekonomikami. Tabulka 2

Tabulka 2 Meziroční dynamika HDP v EUR (ceny roku 2010) v letech 2018-2020 v %

	2018	2019	2020
EU 27	2,1	1,8	-5,9
Litva	4,0	4,6	-0,1
Polsko	5,4	4,7	-2,5
Estonsko	4,1	4,1	-3,0
Lotyšsko	4,0	2,5	-3,6
Rumunsko	4,5	4,2	-3,7
Slovinsko	4,4	3,3	-4,2
Slovensko	3,8	2,6	-4,4
Bulharsko	2,7	4,0	-4,4
Maďarsko	5,4	4,6	-4,7
ČR	3,2	3,0	-5,8
Chorvatsko	2,9	3,5	-8,1

Zdroj: Eurostat (a), leden 2022

Poznámka: Vlastní propočty. Státy jsou řazeny sestupně podle roku 2020

dokládá, že nejhlubší propad HDP v roce 2020 vykázalo Chorvatsko závislé na turistickém ruchu³. Druhý nejhlubší pokles náležel české ekonomice, ztratila přírůstek za předchozí dva roky. Analytici připisují vinu nadprůměrně vysokému podílu průmyslu (zhruba 30% podíl na HDP) a otevřenosti relativně menšího národního hospodářství, jehož vysoký export závisí na vysokém importu. Ve vysoké míře náleží českým podnikům v rámci produkčních řetězců postavení subdodavatele, místo finálního produktu vyváží pouze meziprodukt.

Vlády a centrální banky východního křídla EU také přistoupily k expanzivní politice. V zásadě lze konstatovat, že jejich postup a opatření byly v roce 2020 úspěšné, vč. ČR. Základní parametry sektoru práce obsahuje tabulka 3. Zachoval se ekonomický potenciál. Zaměstnanost prakticky stagnovala. Mimo Chorvatska rostla cena práce tažená výdělkovou konvergencí. Spolu se slovinskou, estonskou a slovenskou produktivitou práce stále patří česká k nejvyšším v rámci emerging markets EU. Relativně hluboký propad ekonomického výkonu, nákladů práce a spotřeby domácností v Chorvatsku odpovídal sledovaným parametrům ostatních středomořských zemí orientovaných na cestovní ruch.

Jak dokládá tabulka 4, mírný pokles zaměstnanosti se rozložil v souladu s dlouhodobými trendy, charakterem a cílováním kompenzačních opatření a ekonomickou silou domácích firem mezi zaměstnance a sebezaměstnané. Kompenzace umožnily ve většině zemí zabránit likvidaci živností a malých a středních podniků. Dopad na sektor samostatné výdělečné činnosti byl tak menší než na závislou pracovní činnost. Výjimkou bylo pouze Rumunsko, Litva a Slovensko. V mnoha případech, konkrétně v Lotyšsku, Maďarsku a Polsku, přešla část uvolněných zaměstnanců do sektoru sebezaměstnaných.

Česká zaměstnanost v roce 2020 procházela výraznými strukturálními změnami. Podle výběrového šetření pracovních sil táhl její celkový pokles zejména zpracovatelský průmysl se zhruba 5,5% poklesem. Proti němu stálo posilování stavebnictví, zejména samostatné výdělečné činnosti, informační a telekomunikační činnosti, vzdělávání, zdravotní a sociální péče. Relativně vysoký podíl OSVČ na zaměstnanosti, téměř 17 %, zůstal zachovaný. Sousední vyspělé země EU dlouhodobě ukazují kolem 9 % v SRN nebo kolem 12 % v Rakousku. V České republice jsou sebezaměstnaní více než v tradičních tržních ekonomikách aktivní v manuálních činnostech průmyslu a stavebnictví, zhruba z jedné třetiny. V pandemickém roce 2020 zaniklo o 5 251 méně živností a malých a středních podniků ve srovnání s předchozím rokem a pouze o 1 225 se zvýšil počet přerušeni činnosti (CRIF, 2022).

Hluboka pandemických dopadů uvádila i spotřebu domácností, resp. její odklad na budoucí léta. Již výše je uvedeno, že v Evropě poklesl nákup zboží dlouhodobé

Tabulka 3 Vývoj ceny práce, zaměstnanosti a ekonomického výkonu na rozvíjejících se trzích EU v roce 2020, roční přírůstek v % (běžné ceny)

	HDP v b.c.	Produktivita práce v b.c.	Zaměstnanost (domácí koncept)	Hodinové náklady práce	z toho: mzdy a platy	Spotřeba domácností
EU 27	-4,4	-3,1	-1,3	2,9	3,4	-7,8
Litva	1,3	2,9	-1,6	7,4	11,4	-1,3
Polsko	-1,9	-1,7	-0,1	2,8	2,3	-3,5
Slovensko	-2,1	-0,2	-1,9	7,2	9,8	-0,3
Rumunsko	-2,2	-0,5	-1,8	5,2	tajné	-3,9
Slovinsko	-3,1	-2,5	-0,6	4,7	5,0	-11
Estonsko	-3,2	-0,6	-2,1	1,5	2,0	-5,2
Lotyšsko	-3,7	-1,4	-2,3	6,1	5,1	-6,9
Bulharsko	-4,4	2,0	-2,3	8,3	8,0	-5,1
ČR	-4,6	-3,0	-1,7	4,4	6,1	-9,0
Maďarsko	-6,5	-5,6	-1,0	0,0	0,0	-8,9
Chorvatsko	-9,7	-8,6	-1,2	-2,7	-2,1	-17,1

Zdroj: Eurostat (a, b, c, d), leden 2022.

Poznámka: Vlastní propočty. Data jsou seřazena sestupně podle poklesu HDP

Tabulka 4 Dopad pandemie na vývoj počtu zaměstnanců a sebezaměstnaných v roce 2020 v % (domácí koncept)

	Dynamika v roce 2020 v %		
	Zaměstnaní	Zaměstnanci	OSVČ
EU 27	1,3	-1,3	-1,2
Bulharsko	-2,3	-2,8	-1,0
ČR	-1,7	-1,7	-1,2
Estonsko	-2,1	-2,1	-2,1
Chorvatsko	-1,2	-1,3	-0,7
Lotyšsko	-2,3	-3,6	7,4
Litva	-1,6	-1,3	-3,4
Maďarsko	-1,0	-1,3	3,4
Polsko	-0,1	-0,8	2,7
Rumunsko	-1,8	-1,0	-4,5
Slovinsko	-0,6	-0,9	0,6
Slovensko	-1,9	-1,9	-2,0

Zdroj: Eurostat (b) leden 2022

Poznámka: Vlastní propočty

a střednědobé spotřeby. Důvodem byla různá omezení a strach z budoucího vývoje. Data naznačují, že stejně jako ve středomořských státech také v případě chorvatského šestinového propadu svoji roli sehrál i nižší rozsah turistiky.

V důsledku tradičně nízké ceny práce patří jednotkové náklady práce⁴ v ČR dlouhodobě mezi nejnižší v rámci sledovaných zemí a EU, srov. blíže tabulku 5. Při otevřenosti české ekonomiky odcházejí do zahraničí doma vytvořené zdroje formou dividend, vnitřních korporátních cen nadnárodních společností a cenového podbízení na zahraničních trzích. Zahraniční partneři realizují zisk vytvořený v ČR mimo území republiky.

Zřetelně vystupuje problém hodnotových disparit české ekonomiky v relaci s EU po převedení na evropskou cenovou hladinu, tj. v porovnání přes standardy

kupní síly (PPS)⁵. Cena práce nekoresponduje s produktivitou práce, je silně podhodnocená. Paritní jednotkové náklady práce patří mezi nejnižší v Evropě. Stav v posledních 10 letech zakonzervovaly vláda svou restriktivní hospodářskou politikou v krizi a ČNB znehodnocením koruny na počátku konjunktury.

Zachování zaměstnanosti při poklesu ekonomického výkonu logicky vedlo v roce 2020 k růstu jednotkových nákladů práce v celé EU. V dynamicky konvergujících ekonomikách tento vývoj akcelerovaly růstové trendy ceny práce. Začátek pandemie nepřinesl do českých podmínek změnu.

Řecko, Kypr, a Portugalsko, státy s tradiční tržní ekonomikou s nižší produktivitou práce, vykazovaly v roce 2020 paritní jednotkové náklady práce kolem 45 %. Ani po 16 letech českého členství v EU se konvergenčnímu

Tabulka 5 Jednotkové náklady práce

	Národní cenová hladina			Evropská cenová hladina		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
EU 27	55,52	55,40	57,00	55,52	55,40	57,00
Slovinsko	61,46	62,63	66,47	51,51	52,45	55,40
Bulharsko	59,28	58,09	61,03	30,48	30,89	32,82
Lotyšsko	54,03	55,35	59,21	39,12	40,93	42,70
Estonsko	53,48	55,41	58,34	42,60	45,02	46,42
Chorvatsko	53,00	51,99	57,16	34,79	34,14	36,42
Litva	50,67	52,50	54,70	33,39	35,22	37,01
ČR	51,63	51,83	53,48	36,73	37,66	38,30
Rumunsko	50,49	50,37	53,09	26,73	26,73	28,14
Slovensko	48,17	49,44	51,32	36,99	38,92	40,47
Polsko	49,27	48,90	49,92	29,79	29,89	29,97
Maďarsko	45,55	44,96	44,95	29,35	29,48	28,35

Zdroj: Eurostat (a, b) leden 2020

Poznámka: Vlastní propočet. Data jsou seřazena sestupně podle JNP v národní cenové hladině v roce 2020

procesu nepodařilo dosáhnout na parametry a hodnotové proporce evropského trhu.

Průměrné výdělků v ČR a emerging markets EU

Eurostat ročně nesleduje vývoj národních průměrných mezd a platů ani jejich mediány. V intervalu 4 let národní statistické služby provádějí podrobná mzdové šetření. Poslední dostupná data jsou z roku 2018. Spolu s OECD každoročně sbírá a sdílí od členských států údaje o čistých mzdách a platech a zdanění podle příjmové situace rodin. Data jsou k dispozici v databázi Eurostatu v kapitole Population and social conditions v oddílu Labour market v části Earnings. Pro porovnání výdělkové úrovně je nejvhodnější zvolit mzdu, resp. plat svobodného, bezdětného zaměstnance, jehož výdělek dosahuje 100 % celostátního průměru. Tato úroveň se hodí pro srovnání ČR

s ostatními zeměmi. Na jiných pozicích se mohou uplatňovat upravené daňové sazby a vyplácet různé příplatky v závislosti na rodinné situaci. Následující srovnání vychází z úrovně EU 15, protože souhrnná data za Unii jsou k dispozici teprve od roku 2013.

Nízké jednotkové náklady práce svědčí o podhodnocené ceně práce v ČR vzhledem k dosahované produktivitě práce ve srovnání s evropským trhem. Zisk vykazuje vyšší podíl na přidané hodnotě, resp. HDP než v zavedených ekonomikách. České mzdy a platy se podílejí na náhradách zaměstnancům (ceně práce) více než třemi čtvrtinami. Z tabulky 6 vyplývá, že česká výdělková hladina v posledních 10 letech rostla po slovinské nejpomaleji z nových tržních ekonomik EU. V roce 2020 dokonce jako jediná klesla: o 1,4 %. Vývoj odráží nízký 46% podíl mezd sjednaný v kolektivní smlouvě (ČSÚ, 2021) a rozkolísaný měnový kurz.⁶

Prudkým mzdovým vývojem procházely Estonsko, Litva a od roku 2018 Rumunsko.

Slovinský trh byl již v době SFRJ propojený se světovým trhem, proto vykazuje relativně vyšší cenu práce. Chorvatsko, které mělo stejné výchozí podmínky, nese však následky válečných událostí.

Odměny za závislou práci jsou základní a největší složkou celkových příjmů domácností. V ČR se jejich podíl pohyboval v posledních 5 letech v průměru kolem 55 %, váha příjmů z podnikání dlouhodobě klesala z 21 % v roce 2011 na 17 % v roce 2020, důchody z vlastnictví sestoupily během 10 let o 1 p. b. na necelá 4 %. Pandemie přinesla zvýšení podílu sociálních příjmů o 2 p. b. proti roku 2019 na 18 %⁷. Pro konstituování životní úrovně domácností, jejichž vydání závisí na příjmech z ekonomické činnosti⁸, je důležité zdanění práce a cenová hladina.

Zdanění výdělků a jeho struktura je výsledkem historického vývoje, sociálního modelu a momentální hospodářské a sociální politiky. Rozvíjející se tržní ekonomiky EU uplatňují kontinentální model sociální politiky, který se zakládá na vysokém stupni solidarity. Výši zdanění určují sazby daně z příjmu a sociálního a zdravotního pojištění, popř. dalších zákonných odvodů (dále jen „sociální pojištění“), které vyplývají z objemu služeb poskytovaných ze solidárních rozpočtů. Z hlediska čistého výdělků je důležitá dělba zákonného odvodu na sociální pojištění mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem.

Tak jako ve vyspělých evropských ekonomikách, tak i ve většině sledovaných zemí v pandemickém roce 2020 pokračoval trend snižování daňové zátěže hrubého výdělků, viz tabulku 7. Rostoucí české průměrné zdanění je výsledkem konstrukce daně z příjmu; nominální daňová sazba se neměnila, při rostoucím výdělků klesal podíl základní slevy na poplatníka.

Nadměrné zdanění práce je zástupný a falešný problém údajně vysoké ceny práce. Česká práce se na nákladech podílí jednou pětinou, tj. výrazně méně, než je obvyklá jedna třetina v ostatní Evropě

Tabulka 6 Hrubé výdělků v EUR svobodného, bezdětného zaměstnance s výdělkem 100 % národního průměru a relace k průměru EU 15

	Hrubý měsíční výdělek v EUR					Relace k EU 15 v %			
	2011	2015	2019	2020	2020/2011 v %	2011	2015	2019	2020
EU 15	3077	3414	3535	3525	114,5	100,00	100,00	100,00	100,00
Slovinsko	1448	1508	1689	1755	121,2	47,05	44,15	47,77	49,77
Estonsko	864	1087	1401	1435	166,1	28,08	31,84	39,65	40,72
Litva	579	719	1286	1404	242,4	18,82	21,05	36,39	39,82
ČR	1001	979	1333	1314	131,3	32,52	28,69	37,71	37,26
Maďarsko	789	853	1177	1197	151,6	25,65	24,98	33,29	33,95
Polsko	783	919	1148	1161	148,2	25,45	26,91	32,47	32,93
Chorvatsko	:	956	1139	1144	:	:	28,00	32,21	32,46
Lotyšsko	636	799	1067	1138	178,9	20,67	23,40	30,19	32,28
Rumunsko	478	571	955	1122	234,5	15,55	16,72	27,02	31,83
Slovensko	828	915	1096	1118	135,1	26,89	26,80	31,01	31,72
Bulharsko	361	461	654	686	189,9	11,73	13,51	18,51	19,46

Zdroj: Eurostat (a, b) leden 2020

Poznámka: Vlastní propočet. Data jsou seřazena sestupně podle JNP v národní cenové hladině v roce 2020

Znaménko „:“ u Chorvatska označuje nedostupnost dat

Tabulka 7 Zdanění hrubého výdělku (svobodný, bezdětný, 100 % celostátního průměru) v %

	2011	2015	2019	2020
EU 15	30,54	30,48	30,07	29,52
Rumunsko	28,83	25,28	36,91	36,91
Litva	22,27	22,86	36,54	35,96
Slovinsko	33,41	33,33	34,38	33,99
Maďarsko	35,10	34,50	33,50	33,50
Chorvatsko	:	28,42	29,92	29,52
Lotyšsko	30,73	28,93	28,58	28,33
ČR	23,09	23,35	25,02	25,11
Polsko	24,61	24,94	25	24,13
Slovensko	23,04	23,27	24,17	23,60
Bulharsko	21,61	21,61	22,40	22,40
Estonsko	19,71	18,45	15,74	16,13

Zdroj: Eurostat (e), leden 2022

Poznámka: Vlastní úprava. Data jsou seřazena sestupně podle úrovně v roce 2020

Znaménko „:“ u Chorvatska označuje nedostupnost dat

Tabulka č. 8 Srovnatelné cenové hladiny koneční spotřeby domácností s EU 15 v %

	2011	2015	2019	2020	2020–2011 v p. b.
Slovinsko	78,4	74,1	78,1	78,4	0,0
Slovensko	59,4	57,8	72,1	74,1	14,7
Estonsko	62,9	64,0	74,0	74,0	11,1
Lotyšsko	61,3	59,6	66,7	66,9	5,6
ČR	64,5	54,2	62,6	63,1	-1,4
Chorvatsko	63,8	56,3	60,6	59,8	-4,0
Litva	54,6	51,9	58,1	59,8	5,2
Maďarsko	52,8	49,5	57,3	54,9	2,1
Polsko	50,3	47,5	51,7	50,9	0,6
Bulharsko	42,6	39,1	44,4	45,8	3,2
Rumunsko	44,6	43,8	45,7	44,8	0,2

Zdroj: Eurostat (f), březen 2022

Poznámka: Data jsou seřazena sestupně podle roku 2020

(mimo Slovenska, jehož hospodářský model se v podstatě od českého neliší). Snížení povinného sociálního pojištění zaměstnavateli přinese za této proporce minimální efekt na rozdíl od vysokého propadu veřejných rozpočtů. Např. v podmínkách roku 2019 snížení sazby odvodu na sociální pojištění o 1 p. b. by zvedlo hrubý zisk průměrného zaměstnavatele o 0,7 %, státní rozpočet by zaznamenal vyšší inkaso daně z příjmů zhruba 3 mld. Kč, výpadek v sektoru solidárních rozpočtů by se však pohyboval kolem 17 mld. Kč.

Redukce zdanění práce bude aktuální, až jednotkové náklady práce a cenová hladina dosáhnou parametrů obvyklých v tradičních tržních ekonomikách EU, jinak pouze konzervuje kanál nízkých nákladů práce pro odliv zisků do zahraničí a zhoršuje bilanci veřejných rozpočtů. Z tohoto pohledu bylo snížení sazby daně z příjmů fyzických osob o 5 p. b. a zvýšení daňové slevy na poplatníka nesystémové.⁹ Růst čírého výdělku musí být odvozen od růstu ceny práce.

Snížení daně z příjmů fyzických osob však neztlumilo v roce 2021 tlak na růst

mezd. Zaměstnavatelé nereagovali v minulých letech na stárnutí populace a úbytek pracovní síly. Nízké náklady práce nenutily k modernizaci, investicím a inovacím vyššího řádu. Jak ukázal pandemický rok 2020, česká politika levné práce vede nejen k technologickému zaostávání, ale i k zaostávání životní úrovně.

Vysoké zdanění práce na straně zaměstnavance v Litvě a v Rumunsku přinesly daňové reformy. Částečně kompenzují nízké sociální odvody na straně zaměstnavatele, v Litvě 2,5 %¹⁰ a v Rumunsku 2,25 %¹¹ výdělku (obvykle se zdanění na straně zaměstnavatele pohybuje kolem 30 % s výjimkou Slovinska s posledním zvýšením na 16 %). V obou zemích vyvolalo přenesení daňové zátěže práce ze zaměstnavatele na zaměstnance „pádívý“ růst výdělku. Průměrná roční inflace vykázala rok po reformách jednorázově vyšší úroveň (v roce 2017 v Litvě 3,7 %, v roce 2018 v Rumunsku 4,1 %). V roce 2020 se pohybovala již na srovnatelných úrovních s okolím, v Rumunsku 2,3 %, v Litvě 1,1 % (Eurostat /h/). Cenová konvergence se v Rumunsku neurých-

lila, ceny zůstaly hluboko pod průměrem EU. Litva spolu s pobaltskými sousedy postupuje cestou slaďování hodnotových relací s evropským trhem.

Cenové hladiny¹² v emerging markets EU rostly v minulých 10 letech rychleji v zemích, které se připojily k eurozóně. Tabulka 8 dokládá, že jsou v současnosti vyšší než v ekonomikách s národní měnou. Vzhledem k otevřenosti ekonomik a domácích trhů, které nepatří mezi největší, probíhal proces relativně rychle, zejména na Slovensku a v Estonsku. Slovinsko bylo napojeno na světové trhy ještě před připojením k EU, proto hladina nevykazuje při vysoké úrovni výraznější pohyb. Hospodářské problémy Chorvatska vedly ke ztrátě původní cenové srovnatelnosti s evropským trhem. Slaďování cenové úrovně a struktury s evropským trhem probíhá jako součást konvergenčního procesu, na jehož konci by mělo být vplynutí národních trhů do jednotného evropského s jednotnou měnou. Velké vnitřní trhy méně otevřených ekonomik, jako v Polsku a v Rumunsku, poznamenala po krizi z roku 2009 cenová stagnace. Česká nižší relace v roce 2020 ve srovnání s rokem 2011 odráží umělé znehodnocení kurzu koruny ze strany ČNB na konci roku 2013.

Ekonomiky s rozsáhlým soběstačným vnitřním trhem vykazují stabilní cenovou hladinu, mezi polovinou a dvěma třetinami úrovně EU. Nastavené proporce chrání domácí firmy. Konvergence k parametrům evropské ekonomiky se jeví do budoucna problematickou. Při rostoucí nutnosti zapojení se do mezinárodního obchodu bude nízká cena práce ve vzájemné korelaci s domácí cenovou úrovní rozšiřovat kanál odlivu zisků. Národní struktura výdajů na spotřebu domácností bude v rostoucí míře kolidovat s evropskými, resp. světovými standardy. Vývoj národní ekonomiky bude po vyčerpání vlastních rezerv a zdrojů zpomalovat.

Výše výdělku, cenová hladina a spotřeba domácností tvoří vzájemně propojený systém. Úroveň cen determinuje strukturu a kvalitu nabídky na domácím trhu. Z pohybu cenové hladiny a čistého výdělku vyplývá jeho kupní síla. Koupěschopná poptávka následně uvozuje kvantitu a kvalitu spotřeby. Mezinárodní komparace čistých výdělků pomocí přepočtu na euro na základě měnících se směnných kurzů národních měn je zavádějící. Objektivnější informace obsahuje porovnání pomocí standardů kupní síly, které stírají rozdíly v cenových hladinách mezi zeměmi EU, viz tabulku 9.

Z porovnání vyplývá, kolik spotřebních statků si za svoji čistou mzdu nebo plat může zaměstnanec pořídit. Ve sledovaných státech pokračoval v prvním roce pandemie růst čistých výdělků v přepočtu na PPS. Hrubý i čistý paritní výdělek klesl navzdory expanzivnímu fiskálu pouze v České republice.

Slovinci, Poláci, Estonci nebo Litevci si pořídili v prvním pandemickém roce za svůj výdělek více než Češi, jejich paritní produktivita práce byla přitom v roce 2020 pod úrovní

Tabulka 9 Čisté měsíční paritní výděly svobodných a bezdětných zaměstnanců s výdělkem ve výši 100 % národního průměru a relace k EU 15

	Netto měsíční výdělek v PPS					Relace k EU 15 v %			
	2011	2015	2019	2020	2020/2011 v %	2011	2015	2019	2020
<i>EU 15</i>	1940	2041	2194	2197	113,2	100,00	100,00	100,00	100,00
Polsko	1004	1197	1433	1484	147,8	51,73	58,62	65,30	67,54
Estonsko	935	1144	1384	1440	154,1	48,18	56,02	63,09	65,56
Slovinsko	1121	1168	1274	1338	119,4	57,76	57,24	58,09	60,91
Litva	689	864	1190	1303	189,1	35,51	42,33	54,24	59,31
ČR	1027	1123	1331	1300	126,6	52,93	55,02	60,66	59,20
Rumunsko	619	773	1091	1285	207,7	31,89	37,89	49,72	58,50
Chorvatsko	:	1009	1122	1161	:	0,00	49,42	51,12	52,84
Maďarsko	812	910	1172	1236	152,2	41,85	44,59	53,41	56,25
Lotyšsko	607	776	979	1066	175,6	31,28	38,02	44,62	48,52
Slovensko	893	994	963	967	108,3	46,04	48,67	43,87	44,04
Bulharsko	544	727	952	954	175,5	28,04	35,62	43,40	43,45

Zdroj: Eurostat (e), březen 2022

Poznámka: Vlastní úprava. Státy jsou řazeny sestupně podle roku 2020

Znaménko „:“ u Chorvatska označuje nedostupnost dat

české (zhruba o 4–7 %). Vysokou dynamiku vykázal v roce 2020 rumunský čistý paritní výdělek, který se k českému přiblížil na 98,8 % při 86% produktivitě.

Během minulé hospodářské krize česká výdělková hladina ztratila svoje prioritní postavení v rámci skupiny nových členských tržních ekonomik. Na rozdíl od ostatních zemí se cenová a mzdová konvergence české ekonomiky k EU prakticky zastavila, změnila se v konvergenci k méně vyspělým zemím EU. Vládní restrikce na konci krize zpomalily nástup konjunktury o rok a deformovaly konvergenční proces. Kupní sílu navíc oslabilo administrativní znehodnocení koruny.

V koronovém vyjádření český průměrný čistý výdělek rostl i v pandemickém roce 2020, nominálně o 3,1 %, reálně však klesl

o 0,1³. V eurovém vyjádření však klesl díky měkkému kurzu Kč o 1,6 % a po přepočtu na paritu o 2,7 % (Eurostat /e/).

Přibližování se parametrům evropského trhu v posledních 10 letech nejrychleji pokračovalo v Estonsku. Vysokou úroveň nominálního průměrného výděleku zde však eliminovala ještě vyšší cenová hladina. Rozdíl částečně vyrovnává zdanění na straně zaměstnance nízké ve srovnání s ostatními sledovanými státy. Estonský čistý výdělek v PPS překonal českou úroveň již v roce 2015.

Rozsáhlý vnitřní trh a soběstačná ekonomika uchránily Polsko již před výraznějšími dopady hospodářské krize z roku 2008. Při nízké cenové hladině a relativně plynulém hospodářském růstu si již od roku 2013 polský zaměstnanec za svoji čistou průměrnou

mzdu, resp. plat kupuje více než našinec. V roce 2020 čistý paritní čistý výdělek pokračoval na růstové trajektorii při poklesu cenové hladiny.

Po Rumunsku vykázala druhý nejrychlejší růst paritního čistého výděleku Litva. Prudký, avšak rovnoměrný vývoj paritních jednotkových nákladů práce svědčí o tom, že se Litva zařadila ke svým pobaltským sousedům, kteří přistoupili k harmonizaci cenových relací s evropskými, včetně ceny práce. Litevské výděly rostly v uplynulých 10 letech dynamicky a snižovaly svůj nepochopitelný k produktivitě. Nominální mzda vzrostla téměř 2,5krát. V roce 2019 daňové břemeno práce přešlo na zaměstnance. Netto výdělek jednorázově vzrostl o 38 % a pokračoval v pandemickém roce 2020 vyšším tempem 9,5 %.

Tabulka 10 Spotřeba domácností na osobu v PPS, relace k EU 27 v %

	Měsíční spotřeba na osobu v PPS					Relace k EU 15 v %			
	2011	2015	2019	2020	2020/2011 v %	2011	2015	2019	2020
<i>EU15</i>	1167	1222	1367	1259	107,8	100,00	100,00	100,00	100,00
Litva	659	1043	1276	1252	189,9	70,96	85,34	93,35	99,47
Polsko	850	943	1099	1104	129,8	72,84	77,17	80,41	87,69
Slovinsko	1027	1033	1220	1085	105,6	87,99	84,50	73,49	86,20
Rumunsko	614	733	1058	1030	167,9	52,57	59,97	77,39	81,85
ČR	890	969	1115	995	111,9	76,22	79,30	81,58	79,09
Chorvatsko	854	937	1145	978	114,5	73,17	76,64	83,76	77,68
Estonsko	723	882	1004	969	133,9	61,97	72,17	73,49	76,99
Lotyšsko	659	843	992	946	143,5	56,47	68,96	72,58	75,15
Maďarsko	730	781	937	920	126,0	62,53	63,87	68,58	73,06
Slovensko	850	927	933	909	107,0	72,81	75,82	68,28	72,23
Bulharsko	608	673	857	781	128,5	52,04	57,25	62,67	62,03

Zdroj: Eurostat (a, f, g, i), únor 2022

Poznámka: Vlastní propočty. Data jsou seřazena sestupně podle roku 2020

Podle dat Eurostatu nastoupilo Rumunsko v roce 2016 prudký hospodářský vývoj. Paritní produktivita práce se zvýšila během pěti let o více než třetinu. Daňová reforma, která prakticky zrušila zdanění práce zaměstnavateli a břemeno přenesla na zaměstnance, ještě více akcelerovala vývoj výdělků, které se za poslední pětiletí zdvojnásobily. Rozsáhlý soběstačný vnitřní trh umožnil, obdobně jako v Polsku, konzervovat cenovou hladinu, která dokonce meziročně klesla v roce 2020 o 0,9 p. b. Úroveň čistého paritního výdělku však vyletěla o téměř 18 %.

Slovenský čistý paritní výdělek se umístil v roce 2020 po sestupu, který začal v roce 2016, na předposledním místě v rámci EU. Vzestup cenové hladiny eliminovalo výdělková tempa, nejnižší v porovnání s ostatními sledovanými ekonomikami. Během posledních 10 let se zvedl hrubý výdělek v EUR o pouhých 35 % (nižší nárůst v EUR vykázala z postkomunistických zemí pouze ČR a Slovinsko). Čistý paritní dosáhl v roce 2020 pouze úroveň 108,3 % roku 2011, po Švédsku s 8,1 %, Francií s 6,2 %, Irsku s 4,7 % a Řecku s poklesem na 92,7 % páte nejnižší tempo v EU. Slovenské jednotkové náklady práce patří mezi nejnižší v EU, v roce 2020 byly mnohem nižší než v zemích s expandujícím výdělkem. Slovenská ekonomika konzervuje disproporci mezi produktivitou a podhodnocenou cenou práce a ztrácí tak potřebné zdroje pro rozvoj.

Pracovní příjem tvoří základ celkového průměrného příjmu jednotlivce jako zdroje spotřeby domácnosti, klíčové složky životní úrovně¹⁴. Jak dokládá tabulka 10, v České republice se vyvíjela v posledních deseti letech individuální spotřeba per capita v PPS v závislosti na čistém výdělkem nejméně (12 %) v okruhu emerging markets EU spolu se slovenskou (7 %) a slovinskou (6 %). Dynamickým růstem prošlo Pobaltí (od 34 % v Estonsku po 51 % v Litvě), Polsko (30 %) a Rumunsko (68 %).

Pandemie přinesla v prvním roce v EU pokles spotřebních vydání na osobu o 8 % v PPS. Jediné Polsko zaznamenalo růst o 0,4 %. Chorvatsko vykázalo ve skupině emerging markets EU nehlubší propad (-15 %), obdobně jako ostatní země jižního křídla EU orientované na turistický ruch. Následovaly jej Slovinsko a Česká republika (každá -11 %). V ostatních zemích se pokles pohyboval v intervalu od 9 do 2 %. Vývoj individuální spotřeby závisí vedle výše příjmu na struktuře spotřeby (např. podíl služeb, podíl zbytných a nezbytných statků), spotřebních návyků, sklonu k úsporám a schopnosti populace se vypořádat s mimořádnou situací. Rozdíl mezi propadem čistých příjmů a vydání na spotřebu tvoří odloženou kupní sílu. V ČR se v pandemickém roce výrazně zvýšila finanční kapacita domácností. V roce 2021 ji posílil růst výdělků s nižšími daňovými zatížením. Vysoká inflace pohltí úspory stejně jako v ostatní Evropě.

Závěr

Expanzivní fiskální a měnová politika umožnila v EU v prvním roce pandemie stabilizovat ekonomický potenciál a základní proporce při poklesu výkonu. Zaměstnanost v sektorech závislé a samostatně výděleční práce klesla minimálně. Vládní výdaje a centrální banky zaměstnavatelům umožnily dodržet své závazky z tarifních smluv. Nemoc covid-19 se nepodařilo zlikvidovat a opatření, která byla koncipována jako krátkodobá, pokračovala i v roce 2021 a částečně jsou uplatňována i v roce 2022.

Rozvíjející se trhy EU pokračovaly v prvním roce pandemie v konvergenčním procesu k proporcím evropského trhu. V podstatě se jim podařilo udržet zaměstnanost. Přes pokles HDP pokračovaly v jednotlivých zemích s různou intenzitou trendy růstu ceny práce, zejména mezd a platů, ve vyšším tempu než pohyb produktivity práce. Protipandemická omezení však nedovolila zrealizovat rostoucí příjmy domácností ve spotřebě.

Vyspělé Slovinsko po hluboké krizi z roku 2008 vykazuje pomalejší pohyb produktivity a ceny práce. Stále si však udržuje hodnotové proporce evropského trhu. Výdělky odpovídají – v rámci emerging markets EU – vysoké produktivitě.

Uspěšně v narovnávání cenových disproporcí mezi produktivitou a cenou práce postupovaly pobaltské země. Celý proces provází rychlá konvergence cenové hladiny k vyspělým tržním ekonomikám. Estonský čistý paritní výdělek již od roku 2015 převyšuje českou úroveň, litevský od roku 2020. Produktivita práce obou ekonomik je přitom o 4 – 5 % nižší než česká.

Rozsáhlý, relativně soběstačný vnitřní trh Polska umožňuje zachovat stabilitu cenové hladiny. Od roku 2013 tak nedosahuje kupní síla českého čistého výdělku v PPS polské úrovně při téměř stejné produktivitě. Obdobné podmínky v Rumunsku a vysoká výdělková dynamika spojená s reformou zdanění práce přiblížily paritní hodnotu netto odměny za práci rumunského zaměstnance v roce 2020 k české, rozdíl je 1,2 %. Produktivita práce je o jednu sedminu nižší.

Tradiční česká politika levné práce, měnový kurzem a restriktivní hospodářská politika v minulé krizi přivedly konvergenční proces ke stagnaci. Zdejší ekonomika dožala oživení a následnou konjunkturu ve srovnání s okolím s ročním zpožděním – až v roce 2014. Růst ceny práce se kvůli její rigiditě dostavil až od roku 2016. Zaostávání českých výdělků za vývojem v unijních emerging markets vedlo k relativnímu chudnutí českých zaměstnanců. Nástup pandemie pouze potvrdil nastoupený trend.

Vyšší spotřebu domácností na osobu vykazují země s vyšším čistým paritním výdělkem, tj. tradičně Slovinsko a nově Polsko, Estonsko a Litva. V roce 2020 se k nim připojilo dynamické Rumunsko.

Nízký podíl práce na vytvořené přidané hodnotě v ČR, zejména ve vztahu k ev-

ropským a světovým trhům, udržuje kanál, kterým vedle dividend mohou skrze vývozní a vnitřní korporátní ceny odcházet ze země vytvořené zdroje v řádu stovek miliard Kč, aby se realizovaly v zahraničí jako mimořádný zisk mateřských nadnárodních společností a obchodních partnerů.

Pracovní příjem tvoří základ celkového příjmu jednotlivce jako zdroje spotřeby, klíčové složky životní úrovně. Spolu se slovenskou a slovinskou se v České republice vyvíjela v posledních deseti letech spotřeba v paritě kupní síly v přepočtu na osobu nejméně v okruhu emerging markets EU. Vysokým růstem prošlo rychle konvergující Pobaltí a Rumunsko. Pandemie přinesla v prvním roce v EU pokles spotřebních vydání. Rozdíl mezi příjmy a propadem vydání na spotřebu představuje odloženou kupní sílu.

Reakce na pandemii, restart ekonomiky a dnes již očekávaná následná celosvětová hospodářská krize patrně významně změní parametry světových trhů, vč. evropských a národních. Celý proces bude ve znamení redukce produkčních a obchodních řetězců. Jejich novou strukturu ovlivní autarkní snahy EU, realizace cílů Zelené dohody pro Evropu a vývoj geopolitické situace. Převís poptávky nad nízkou nabídkou vstupů vyrovnají vysoké ceny. Následně porostou náklady a tím i cenové hladiny. Trhy budou hledat novou rovnováhu. Finanční kapacitu domácností, vytvořenou v letech 2020 a 2021, pohltí vysoká inflace.

Nadnárodní společnosti se patrně budou snažit pokračovat v exploataci levné české práce a v realizaci mimořádných zisků mimo území ČR. Rekonstrukce ekonomiky v podmínkách nových tržních struktur a nedostatku pracovníků se však neobejde bez investic do digitalizace, robotizace a umělé inteligence. Bude záležet na hospodářské politice státu a postupu sociálních partnerů, kolik vytvořených prostředků zůstane v ČR jako zdroj investic, růstu a zkvalitnění životní úrovně.

- 1 Cenou práce se rozumí náklady práce, tj. náklady zaměstnavatele na zaměstnance. Zahrnují mzdu, resp. plat, náhrady, sociální požitky, zákonné sociální náklady, další dobrovolné nebo sjednané sociální výdaje, personální náklady a další případné platby.
- 2 Blíže Eurostat (b), vlastní propočty.
- 3 Chorvatsko sdílelo osud zemí jižního křídla EU, které jsou ve vysoké míře závislé na turistismu a HDP se jim značně propadlo, ve stálých cenách Maltě o 8,2 %, Kypru o 5,2 %, Řecku o 9,0 %, Itálii o 8,9 %, Francii o 7,9 %, Španělsku o 10,8 % a Portugalsku o 8,4 %. Srov. blíže Eurostat (a).
- 4 Podíl průměrné náhrady zaměstnancům na zaměstnance na produktivitě (HDP na pracovníka). Viz MPSV (a).
- 5 „PPS vyjadřuje takový kurz mezi dvěma měnami, při kterém si lze v obou zemích nakoupit stejné množství zboží.“ Blíže Košťálová (2019).
- 6 V korunovém vyjádření český průměrný výdělek vzrostl o 3,1 %, blíže ČSÚ (únor 2022).
- 7 Blíže MPSV (2021).
- 8 Velká část domácností kombinuje příjem ze závislé pracovní činnosti a příjmem z podnikání.
- 9 Poslanci si museli být v roce 2020 při schvalování novely zákona o daní z příjmů vědomi toho, že

omezená dvouletá platnost je fikcí a že trvalé výrazně snižují příjem státního rozpočtu. Odhady zvýšení deficitu se pohybují kolem 100 mld. Kč v roce 2021. Kališková a Šoltés (2022) dospěli na základě kvantilového rozdělení výdělků a po úpravě nezdanitelné částky k sumě 116 mld. Kč v roce 2022. V dalších letech zátěž poroste.

- 10 Blíže OECD (2021).
- 11 Blíže Kontas Management: Taxes in Romania (2021).
- 12 Vývoj srovnatelné cenové hladiny závisí vedle domácí produktivity na pohybu inflace (množství a rychlost obrátu oběživu) a směnného kurzu.
- 13 Blíže ČSÚ (2022), březen 2022.
- 14 Existuje řada definic životní úrovně. Všechny se shodují v zahrnutí objemu spotřebovaných hmotných statků a služeb a životních podmínek, které však specifikují rozdílně. Nejsou k dispozici vyčerpávající metody jejího měření. Není jasné, zda spotřebu vztahovat na jednotlivce, nebo na domácnost. Domácnosti se však liší velikostí, strukturou příjmů a výdajů, věkovým složením, které výdaje rodiny ovlivňuje. Rozdílné podmínky by měl vyrovnávat soubor spotřebních ekvivalentů. Čeští novináři a politici často redukují životní úroveň na relaci HDP v PPS per capita k EU. Jejich postup je zavádějící, neboť podle údajů Eurostatu český HDP na obyvatele v PPS v roce 2020 dosáhl 93 % úrovně EU 27, spotřeba domácností však pouze 79 %.

Zdroje:

CRIF (2022): V roce 2021 začalo podnikat nejvíce lidí od roku 2012. Tisková zpráva 25. 1. 2022, dostupné z <https://www.crif.cz>

ČSÚ (2021): Struktura mezd zaměstnanců – 2020, ČSÚ Praha 2021, kód 110026-21, tab. A 7, dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zaměstnancu-2020>

ČSÚ (2022): Mzdy a náklady práce - časové řady, , tab. č. 1 Průměrná hrubá měsíční mzda a průměrný počet zaměstnanců (na přepočtené počty) únor 2022, dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/pmz_cr

Eurostat (a): Economy and finance: National accounts (ESA 2010): GDP and main components (output, expenditure and income), dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat (b): Economy and finance: National accounts employment data by industry (up to NACE A*64) , , dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat (c): Economy and finance: Final consumption expenditure of households by consumption purpose (COICOP 3 digit) (nama_10_co3_p3) , , dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat (d): Population and social conditions: Labour market: Labour cost levels by NACE Rev. 2 activity (lc_lci_lev), dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat (e): Population and social conditions, Labour market, Earnings, Nett earnings and tax rates, dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat (f): Economy and finance: Prices: Purchasing power parities, dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat (g): Economy and finance: National accounts: Population and employment, dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat (h): Economy and finance: Prices: HCIP annual data, dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Kališková K. – Šoltés M. (2022): Spočítali jsme za vás: Dopady zrušení superhrubé mzdy, snížení odvodů na sociální pojištění a zavedení daňových prázdnin, IDEA 2022, dostupné z <https://idea.cerge-ei.cz/zpravy/spocitali-j sme-za-vas>

Kontas Management (2021): Taxes in Romania, dostupné z <https://www.romanian-accountants.com/taxes-in-romania>

Košťálová T.: Kouzlo parity kupní síly, STATISTIKA & MY č. 6/2019, ČSÚ 2019, dostupné z <https://www.statistikaamy.cz/2019/06/kouzlo-parity-kupni-sily/>

MPSV (a): Metodiky certifikované MPSV, Sledování nákladů práce jako výrobního faktoru v ČR a v zahraničí, dostupné z <https://www.mpsv.cz/web/cz/metodiky-certifikovane-mps-v-2>

MPSV (2021): Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 2013 – 2020, Praha červenec 2021, ISBN 978-80-7421-249-9, tab. č. 2 a 3, dostupné z <https://www.mpsv.cz/web/cz/prijmy-a-zivotni-uroven>

OECD (2021): Taxing Wages 2021, OECD, Publishing Paris 2021, dostupné z <https://www.oecd.org/ctp/tax-policy/taxing-wages-20725124.htm>

Ing. Jan Vlach

(j.vlach@post.cz) byl dlouholetým pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Research Institute for Labour and Social Affairs), Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00. Zabýval se problematikou ceny práce a je spoluautorem certifikované metodiky jejího sledování a analyzování.

Sociologický časopis Czech Sociological Review

Vychází nové číslo 2/2022

Z obsahu

Statí

Aleš Kudrňáč, Jan Klusáček: Dočasný nárůst důvěry ve vládu a dodržování protiepidemických opatření na počátku koronavirové krize

Eva M. Hejzlarová, Anna Pospěch Durnová: Spor o domácí výroby jako příklad aktivizace občanské sféry: koncept societalizace Jeffreyho Alexandera

Vladimír Naxera: Směrem k principům populistické komunikace? Téma korupce ve volebních programech českých politických stran

Recenzní esej, knižní recenze

Sociologický časopis / Czech Sociological Review
Recenzovaný oborový vědecký časopis vydávaný
Sociologickým ústavem AV ČR, v. v. i.
Přináší zásadní statí rozvíjející českou sociologii.

Obsah časopisu je dostupný online na <https://sreview.soc.cas.cz>

Vychází 6x ročně (4x česky, 2x anglicky).

Cena jednoho výtisku je 85 Kč. Předplatné na rok je 510 Kč.

Předplatné zajišťuje SEND Předplatné s.r.o. <https://send.cz/>

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
Tiskové a ediční oddělení
Jilská 1, 110 00 Praha 1,
tel. 210 310 217
e-mail: casopis@soc.cas.cz

Sociologický časopis Czech Sociological Review

Ročník 58 (1992)
Číslo 2

2–22

ALEŠ KUDRŇÁČ, JAN KLUSÁČEK: Dočasný nárůst důvěry ve vládu a dodržování protiepidemických opatření na počátku koronavirové krize

EVA M. HEJZLAROVÁ, ANNA POSPĚCH DURNOVÁ: Spor o domácí výroby jako příklad aktivizace občanské sféry: koncept societalizace Jeffreyho Alexandera

VLADIMÍR NAXERA: Směrem k principům populistické komunikace / Téma korupce ve volebních programech českých politických stran

Anketa o oddlužovací akci Milostivé léto

Od 28. října 2021 do 28. ledna 2022 proběhla v České republice oddlužovací akce Milostivé léto, která umožnila výhodné zbavení se exekuce dlužníkům veřejnoprávních subjektů (a některých soukromoprávních, které se k akci dobrovolně připojily). Současná vláda České republiky chystá na podzim 2022 druhou a prý konečnou etapu Milostivého léta.

Časopis Fórum sociální politiky přináší anketu, která respondentům nabídla možnost zhodnotit první fázi této oddlužovací akce a formulovat doporučení pro její pokračování nebo zasadit danou problematiku do širších sociálních, ekonomických a sociálně politických souvislostí. Redakce oslovila řadu sociologů, ekonomů, právníků a dalších relevantních aktérů. Předkládáme celkem 14 abecedně řazených anketních odpovědí a jsme připraveni se tématu věnovat i v dalších vydáních Fóra sociální politiky.

Závažné problémy kolem exekucí dále trvají

Pavla Aschermannová

Hlavní myšlenkou Milostivého léta je nastavit období, kdy bude pro dlužníky veřejnoprávních dluhů možné zaplatit alespoň jistinu a část nákladů svého dluhu. Poté dojde k „omilostnění“ od hrazení zbytku. Podívejme se na situaci, během které tato úprava exekučního řádu (dále též EŘ) vznikala, v trochu širších souvislostech.

Milostivé léto vznikalo v předcovidovém období relativní prosperity. Tisíce lidí však neúspěšně bojovalo (a stále bojuje) s mnoha exekucemi a nemalá část dlužníků svůj boj už vzdala. Bylo zřejmé, že situace minulých let byla vůči lidem, kteří nezvládli platit své závazky, krutá a že je nutné jim pomoci. Diskuse se točila okolo systému exekucí a debatovalo se nad nějakou celkovou úpravou a zavedením principu 1 dlužník = 1 exekutor.

Postupně začalo být zřejmé, že prosazení výrazné změny exekučního řádu nebude možné. Mnoho politiků a neziskových organizací začalo řešit alespoň nějaký způsob redukce exekucí. Když se nakonec novela EŘ schvalovala, dostalo se do ní více úprav starých exekucí. Tyto úpravy se ale částečně překrývají a není úplně zřejmé, jak budou fungovat.

Milostivé léto je první opatření, které se již realizovalo. Můžeme tedy alespoň trochu predikovat, jaká bude funkčnost dalších změn. I přes celkem velkou podporu napříč politickým spektrem a pečlivou přípravu naráží na nejasnosti ve výkladu a čelí bojkotu části věřitelů i exekutorů. Nyní není tak důležité dohadovat se s exekutorskou komorou, kolika lidem Léto pomohlo. Důležitější je, abychom si uvědomili, jak těžké je v exekučním systému cokoli prosadit a jak tuhý odpor velkých věřitelů a exekutorů je. Nechali jsme je mnoho let utužovat si pocit, že jsou vždy v právu, že jejich boj je správný bez ohledu na prostředky, které používají. Pokud máme s málo funkčním, drahým a nevyváženým systémem exekucí něco

udělat, musíme se připravit na mnoho překážek a protivenství.

Mgr. Pavla Aschermannová

(aschermannova@rubikoncentrum.cz) je právníčkou neziskové organizace RUBIKON Centrum z. ú. (Non-governmental non-profit organization RUBIKON Centrum z. ú.), Novákových 8, 180 00 Praha 8, Česká republika. Zaměřuje se na exekuční a insolvenční právo.

Opakováním Milostivého léta dáváme najevo jeho neúčinnost a vychováváme dlužníky k účelovému oddalování plnění dluhů

Antonín Blažek

Nemám nic proti tomu, pokud se stát bude při správě svých pohledávek chovat rozumně a cíleně část dluhu odpustí, pokud to jeho občanům pomůže. Bohužel v případě opakování Milostivého léta tento přístup chybí.

Odsuzuji vnucené promíjení příslušenství dluhu u pohledávek obcí, neboť ty mají podle Ústavy ČR právo vlastnit majetek. Při Milostivém létu to najednou neplatí a stát do správy majetku vstupuje vrchnostensky, bez náhrady. Proto bych v případě opakování Milostivého léta preferoval jeho aplikaci toliko na pohledávky státu, nikoli na pohledávky obecní. V žádném případě by ale neměly být promíjeny zaviněné náklady řízení.

Z hlediska principu rovnosti před zákonem lze Milostivé léto považovat za nepřipustné zvýhodňování jednoho z věřitelů – státu – na úkor soukromých věřitelů, protože dlužník je pobízen, aby plnil právě jemu. Dále je třeba mít na zřeteli, že plnění dlužníka učiněná v době jednoho roku před prohlášením úpadku mohou být neúčinná a věřitel je bude muset vydat do majetkové podstaty.

Samo opakování Milostivého léta jen ukazuje na jeho bezzubost ohledně řešení dlouhodobých marných exekucí. V rámci Milostivého léta své dluhy splatili ti, kterým darovaly peníze neziskové organizace

a ti, kteří byli v exekuci teprve krátce a měli majetek. Ti se vyplatili velmi levně, ale fakticky se na Milostivém létě bezdůvodně „svezli“, protože exekutor by dluh vymohl celý, kdyby mu v tom Milostivé léto nezabránilo.

Velmi zřetelné pak bylo programové chování dlužníků, kteří po schválení Milostivého léta v době před jeho účinností začali exekuce účelově obstruovat a přestali dluhy splácet, aby mohli platit až tehdy, kdy to pro ně bude výhodnější. To považují za základní nešvar této pobídkové legislativy. Dlužníci si zvyknou programově vyčkávat na příhodnější dobu pro zaplacení dluhu. Kdo zaplatil na základě rozsudku po prohraném sporu, je bit, kdo zaplatí až v exekuci, je odměněn. Není to spravedlivé ani výchovné.

JUDr. Antonín Blažek

(blazek@akba.cz) je advokátem se sídlem v Uherském Hradišti, Masarykovo nám. 329, 686 01 Uherské Hradiště, Česká republika. Provozuje tzv. generální praxi. (JUDr. Antonín Blažek is a lawyer based in Uherské Hradiště. He runs a so-called general practice).

Ozdravení společnosti, ekonomiky i odhalení systémových chyb

Radek Hábl

Minimálně patnáct tisíc lidí se díky Milostivému létu již zbavilo všech svých exekucí a další tisíce budou následovat, až budou zastaveny i zbývající případy. V kontextu těchto předběžných dat je třeba si uvědomit, že v exekuci nejsou izolováni jedinci, ale i jejich rodiny. Reflexi přinášejí Milostivé léto je tak třeba rozšířit i tímto směrem a k výsledkům přičíst i jeho pozitivní sociální a ekonomický aspekt.

Kromě toho, že Milostivé léto pomohlo značnému počtu lidí, upozornilo i na řadu systémových přešlapů. Například na štěpení pohledávek některých veřejnoprávních věřitelů, kdy dluh u jednoho člověka je rozdělen na více částí a vymáhán přes různé exekutory. Nebo je více pohledávek

předáváno různým exekutorům. To se týká například VZP či Dopravních podniků Praha a Brno. Další moment, na který akce upozornila, je velký rozdíl mezi původním dluhem a celkovou vymáhanou částkou. Z celkové dlužné částky představovala jistina dluhu pouhých 20 %, zbylých 80 % bylo příslušenství dluhu. Právě několikanásobné navýšení původního dluhu o úroky, poplatky a náklady na vymáhání je důvodem, proč se statisíce lidí cyklí v nesplatitelných exekucích.

Dále se ukázalo, jak významně nám chybí pravidlo jeden dlužník = jeden exekutor, které by významně zjednodušilo nejen Milostivé léto, ale odstraněním systémových duplicit by významně zefektivnilo a zlevnilo celý proces exekučního vymáhání a radikálně by snížilo administrativní zátěž zaměstnavatelů.

Přestože druhá oddlužovací akce bude obsahovat určité legislativní změny týkající se například lhůt na odpověď exekutora, pro efektivnější zlepšení by se měla rozšířit i na daňové a správní exekuce nebo přeprodané pohledávky.

Ať už dopadne druhé kolo jakkoli, to první dopadlo, alespoň dle předběžných dat, úspěšně.

Ing. Radek Hábl

(radek@institut-predluzeni.cz) je zakladatelem a ředitelem Institutu prevence a řešení předlužení (Institute for Debt Prevention and Resolution), Jičínská 226, 130 00 Praha 3, Česká republika. Zaměřuje se na problematiku zadluženosti domácností, exekuce a insolvence.

Dluhy se mají splatit, ale někdo na to nemá

Ida Kaiserová

Podle zprávy ČTK se díky akci Milostivé léto podařilo zbavit exekuce 15 tis. lidí, kterým bylo celkem zastaveno 42 tis. exekucí. Podle Exekutorské komory ČR toto číslo představuje 3,2 % z 1,3 mil. vhodných případů (ČTK, 2022).

Výše uvedené tedy znamená, že na 96,8 % vhodných případů neměla akce Milostivé léto žádný vliv. Důvody jsou víceméně známe – dlužníci neměli informace ani vhodný kapitál, dluží hodně, ale jinde než u veřejných subjektů, neochota některých exekutorů, obstrukce ze strany VZP apod.

24 let žijí v regionu, který je dnes strukturálně znevýhodněným územím. V naší obci máme 18,46 (dvojnásobek celostátní situace) procentní zatíženost exekucemi (Otevřená společnost, 2019). Při velikosti domácností 2–3 osoby to může znamenat, že dopady exekucí v naší obci trpí něco mezi 37 až 45 procenty obyvatel.

Několik případů znám napřímo. Samoživitelky, bez kvalifikace, bez výživného.

Jejich život je sérií špatných individuálních finančních a pracovních taktik. A taky souborem strukturálních nespravedlností, které jsou pro některé jedince či skupiny běžnou životní kulisou. Málokomu přijde významné, že mají dluhy, protože samy živí děti, protože je veřejný zaměstnavatel donutil fungovat ve švarcsystému, protože bydlí v zemi, kde jsou obydlená místa bez veřejných služeb. Kde krajské instituce nepociťují za tyto „poměry“ zodpovědnost. O tom, že jsou v nevýhodné situaci kvůli svému pohlaví, ani nemám chuť se rozepisovat...

Za Milostivé léto jsem vděčná. Jsem ráda, že se poprvé někdo funkčně vlomil do rétoriky „dluhy se mají splatit“ a „každý je individuálně zodpovědný sám za sebe“. O to jde totiž především: erodovat a změkčit ten kamenný slovník exekutorské komory či neoliberalního státu a začít přemýšlet o tom, kdo se má zcela v duchu původního zdroje Milostivého léta zastávat sirotků a vdov.

Zdroje

ČTK: Při milostivém létu se 42.000 exekucí zbavilo 15.000 lidí, uvedli exekutoři, 31. 3. 2022, dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/pri-milostivem-letu-se-42-000-exekuci-zbavilo-15-000-lidi-uvvedli-exekutori/2185886>

Otevřená společnost, o. p. s.: Mapa exekucí, 2019, dostupné z: <http://mapaexekuci.cz>

Mgr. Ida Kaiserová, Ph.D.

(ida.kaiserova@makai-atelier.cz) působí ve společnosti MAKAI atelier, náměstí Míru 10, 301 00 Plzeň, Česká republika. Zaměřuje se na problematiku veřejného prostoru a veřejných politik.

Milostivé léto jako šance na nový začátek bez ohledu na způsob vymáhání dluhu

Stanislav Křeček

V souvislosti s Milostivým létem jsme s kolegy v Kanceláři veřejného ochránce práv řešili několik zásadních otázek. Hned v začátku akce se objevily případy dlužníků zdravotních pojišťoven, kteří si nebyli jisti, jestli se po zaplacení dlužného pojistného osvobodí také od placení penále. Výklad zdravotních pojišťoven se totiž různil a některé pojišťovny nepovažovaly penále za příslušenství dluhu. Teprve Ministerstvo spravedlnosti jasně řeklo, že penále je v této dluhové amnestii příslušenstvím dluhu. Jiný výklad by podle mne popřel celý smysl dluhové amnestie.

Jsem si vědom toho, že nastavení podmínek Milostivého léta je především politické rozhodnutí. Rád bych ale v této souvislosti upozornil, že právě skončená dluhová amnestie se nevztahovala na celou

skupinu dlužníků – netýkala se například lidí, kteří sice měli dluhy u nějaké veřejnoprávní instituce, ale nevymáhal je soudní exekutor, nebo třeba dlužníků, kteří své závazky dobrovolně spláceli.

My se přitom v Kanceláři dlouhodobě snažíme přesvědčovat úřady, aby prováděly přednostně právě daňovou exekuci, protože ta s sebou nese menší exekuční náklady pro dlužníka. V případě Milostivého léta ale byli tito dlužníci v nevýhodě. Upozornil jsem proto ministra financí, že současně nastavení podmínek Milostivého léta vyvolává určité nespravedlnosti, pro které je třeba hledat společně řešení.

Uvítal bych, kdyby se zákonodárci do budoucna shodli na takové podobě podmínek Milostivého léta, aby šanci na nový začátek měli všichni, bez ohledu na způsob vymáhání jejich dluhu.

JUDr. Stanislav Křeček

(kreczek@ochrance.cz) je veřejným ochránce práv, Kancelář veřejného ochránce práv (Office of the Public Defender of Rights), Údolní 39, 602 00 Brno, Česká republika.

Prerozdělení, nebo dluh?

Robin Maiale

Je dilematem dnešní společnosti, že jsme zahlceni nabídkami úvěrů a půjček, zatímco jakmile už dlužíme, čelíme odsouzení stran ducha protestantské askeze. Zároveň ve společensko-ekonomickém systému vykazujícím tendenci k nadprodukcí (či podspotřebě: dle toho, z jakého autora vycházíme) není příliš složité se zadlužit – přebytky úzké společenské skupiny se nabízí propojovat s nedostatkem širších společenských vrstev. Toto propojení po druhé světové válce na Západě zajišťoval sociální stát prostřednictvím prerozdělování. Po jeho systematickém oslabování, počínajíc koncem sedmdesátých let 20. století, se oním nástrojem stal dluh. Prostřednictvím dluhu si nižší a střední vrstvy udržují životní úroveň, aniž by jejich spotřeba byla kryta tržními příjmy či majetkem. Mohou tak nadále nerušeně spotřebovávat, přestože nejmajetnější 0,01 % v České republice vlastní 36 % veškerého majetku (Shorrocks et al. 2019). Na rozdíl od sociálního státu, v němž docházelo k vlastnickým přesunům od těch bohatších směrem dolů, ekonomiky fungující na dluhu zpravidla (a nepřekvapivě) vykazují opačnou distribuční dynamiku.

Ať je důvodem nesplácených dluhů nedbalost, zoufalá ekonomická situace nebo jen omezené kognitivní schopnosti vyjádřit celkovou cenu současné spotřeby, nelze systémové nedostatky připisovat výlučně individuálnímu jednání. Ač právní znalci mohou namítat, že soudní rozhodnutí

ukládající dlužníkovi zaplatit věřiteli musí zůstat nezpochybnitelné, připomeňme, že mnohé z nejtemnějších kapitol lidských dějin byly v souladu s tehdy platným právem a společenský pokrok se odehrával jemu navzdory. Milostivé léto je jen symbolickým výrazem tohoto pokroku, který má dnes oporu nejen ve vznešených pojmech milosti, ale i v přízemním ekonomickém kalkulu.

Zdroj

Shorrocks, A., Davies, J., & Lluber, R.: Global Wealth Databook 2019. Credit Suisse Research Institute, 2019, s. 168.

Ing. Robin Maialeh, Ph.D.

(robin.maialeh@vupsv.cz) je ředitelem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (Research Institute for Labour and Social Affairs), Dělnická 213/12, 170 00 Praha, Česká republika. Zaměřuje se na ekonomickou nerovnost, politickou ekonomii a metodologii vědy.

Bliží se oddlužení bez zaplacení i jen deseti procent jistiny

Adam Rakovský

Důvody Milostivého léta jsou jasné – za dvacet let se v důsledku různých opomenutí státu (nedomyšlená úprava odměn advokátů a exekutorů, vymáhání veřejnoprávních pohledávek externě, vysoké zákonné sazby za prodloužení atd.) nahromadilo vůči fyzickým osobám mnoho exekucí (jak co do objemu vymáhaných částek, tak co do četnosti), u kterých je tvrzeno, že jsou nespravedlivé, avšak legální. Za problém přitom nejsou považovány samotné dluhy, a proto Milostivé léto řešilo tyto otázky na principu „Dluhy se mají platit!“ s tím, že po zaplacení jistiny ony „nabalené“ nároky zaniknou. Reakce podnikatelského sektoru byla nadšená – Milostivé léto je nominováno na zákon roku. Reakce mnoha jiných věřitelů také – mnohé banky se připojily, aniž měly zákonnou povinnost.

Kritika přišla v zásadě pouze od exekutorů a projevila se jak v některých rozhodnutích, kde soudy formálnímu a zaujatému „nemilostivému“ čtení novely nedaly za pravdu, tak v médiích. Otázku protiústavnosti odpověděl na konferenci k 20. letům výročí Exekutorské komory prof. Gerloch záporně. Upřímně řečeno, je mi kritika odpuštěná jiných nákladů než jistiny nesrozumitelná. Jako autor textu Milostivého léta vycházím z toho, že nejspíše příští rok bude účinná novela oddlužení fyzických osob, která umožní oddlužení bez zaplacení i jen deseti procent jistiny (o nákladech vymáhání nemluvě). Jde přitom o úpravu vyvolanou evropskou směrnicí, kterou schválila i Česká republi-

ka. Nikoho přitom ani nenapadne kterýkoliv z argumentů proti Milostivému létu použít proti této „evropské oddlužovací“ novele, a to je přitom úprava, která umožní oddlužení i od soukromoprávních dluhů vůči soukromoprávním subjektům! Ledaže by v celé Evropě upadlo právní vědomí a byla omezena vymahatelnost práva...

JUDr. Adam Rakovský

(rakovsky@rakovsky.com), advokát/attorney-at-law, partner v Rakovský & partners s.r.o., Václavská 12, Praha 2, Česká republika. Spoluautor návrhu zákona o soudních exekutorech, návrhu tzv. Milostivého léta a desítek odborných článků k insolvenčním, exekucím a veřejným dražbám.

Nedělejme z dlužnické amnestie systém

Martin Slaný

Úspěch Milostivého léta je do značné míry bublinou. Počet dlužníků, kteří se zbavili exekucí, je asi 2 %, úbytek počtu exekucí ani ne procento. Většina exekucí je dlouhodobých a již došlo k odepsání pohledávek. Přesto Milostivé léto není bez nákladů – ať už jde o ušlý příjem (splátka vytváří mimořádný zisk), nebo nemalé administrativní náklady. Pokud se jednalo o akci ojedinělou a úzce zaměřenou (původně se zamýšlelo zahrnout i daňové a správní exekuce stejně jako přeprodané pohledávky – což bych považoval za ohromnou chybu), pak to považuji za určitou formu mimořádné amnestie. A mimořádnou by měla zůstat.

Systematicky se opakující dlužnický pardon by vedl ke zhoršení platební morálky a morálnímu hazardu s nemalými společenskými náklady. Dlužníci by rychle pochopili, že stačí vydržet a zahlcovat soudy, exekutory a zaměstnance oddělení správy pohledávek dost dlouho, a pardon se dříve nebo později dostaví. Opakování Milostivého léta by způsobilo další nespravedlivé přerozdělování bohatství, ale v konečném důsledku by zatížilo věřitele i dlužníky.

Nenechejme se čísla o exekucích zmást, že je v ekonomice nějaký obrovský dlužnický problém. Obyvatelé v ČR jsou ve financích velmi konzervativní a například objem vkladů u bank je vyšší než objem poskytnutých úvěrů, který je v mezinárodním srovnání podprůměrný. Dlouhodobě vidím spíše obrácený problém. Ve společnosti je už léta budována teze, že dlužník je (vždy) obětí svého věřitele a na řešení se musí společnost složit. Ostatně co jiného je neustálé překrývání dluhu jižních států eurozóny. Dlužnickou nezodpovědnost nepřímou stimulovala i dlouhodobá politika nízkých úrokových sazeb (reálných záporných), které smazávala časovou hodnotu peněz. A je-li v ekonomice

něco „zadarmo“, dříve nebo později vystane problém.

Ing. Martin Slaný, Ph.D.

(martin.slany@vse.cz) působí jako hlavní ekonom investiční skupiny DRFG a přednáší makroekonomii na Vysoké škole ekonomické v Praze (katedra ekonomie, Národohospodářská fakulta; Department of Economics, Faculty of Economics, Prague University of Economics and Business), nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika. Zaměřuje se na makroekonomickou analýzu, trhy práce a měnovou politiku.

První Milostivé léto bylo nedostupné pro velmi chudé lidi

Linda Sokačová

První Milostivé léto hodnotím jednoznačně pozitivně, podle mne by se mělo v budoucnu opakovat vícekrát. V minulosti byla exekuční a dluhová legislativa nastavena problematicky a nespravedlivě. To často způsobilo situace, kdy dlužné částky kvůli nekvalitním praktikám a různým příslušenstvím dluhů dosáhly doživotně nesplacitelné výše, ať už jde o notoricky známé dluhy za nezaplacení jízdného a jejich účelové rozdělování nebo o neproporční nárůsty dlužných částek za nájemné kvůli poplatku z prodloužení (který byl už našťastí zrušen). Dluh na nájemném ve výši několika desítek tisíc korun se tak mohl vyšplhat na statisíce. Všechny tyto nespravedlnosti mohly být částečně napraveny díky Milostivému létu. Akce byla zaměřena na závazky vůči veřejnoprávním subjektům, v průběhu se k ní ale přidávaly dobrovolně i některé soukromé subjekty. Vedle toho, že Milostivé léto může ulevit dlužníkům, přináší i často jedinou příležitost pro splacení dluhu také pro věřitele.

I proto, že se přidávaly komerční společnosti, kterým to zákon neukládal, je naprosto skandální, že VZP vynakládala nemalé finance na to, aby celou akci obstruovala a neumožnila lidem se oddlužit. To by se do budoucna nemělo opakovat.

Milostivé léto je však nedostupné pro velmi chudé lidi, kteří nemají na pokrytí běžných nákladů, natož aby měli úspory. Pozitivním krokem byla angažovanost obcí či neziskových organizací, které za účelem pomoci zmíněným velmi chudým spoluobčanům pořádaly sbírky. Při dalších „kolech“ Milostivého léta je to oblast, která určitě stojí za proaktivní řešení.

Mgr. Linda Sokačová

(linda.sokacova@amnesty.cz) pracuje jako ředitelka české pobočky Amnesty International, mezinárodní lidskoprávní organizace, která se zabývá i ekonomickými, sociálními a kulturními právy; Kodaňská

1441/46, 101 00 Praha 10 – Vršovice, Česká republika. Mgr. Linda Sokačová se zaměřuje na sociální a rodinnou politiku, lidská práva a otázky diverzity a inkluze.

Příležitost začít s evidence-based policy

Michal Šoltés

Existuje mnoho důvodů si myslet, že Milostivé léto byl a do budoucna bude dobrý nápad. Oddlužení lidí přineslo, a jistě ještě přinese, mnoho pozitivního. Exekuce jsou jedním z nejvýznamnějších celospolečenských problémů normální doby a je dobře, že mu veřejnost věnuje pozornost.

Exekuce systematicky vytlačují dlužníky z formálního trhu práce. Ztrátou zaměstnání negativní důsledky exekucí ale zpravidla teprve začínají. Vytlačení dlužníků z trhu práce pravděpodobně vede ke zhoršení fyzického i mentálního zdraví, zhoršení vztahů v osobním a rodinném životě či k nárůstu kriminálního chování. Co hůř, negativní vliv nenesou jenom dlužníci, ale i jejich okolí. Namátkou: pravděpodobně dochází k nárůstu rozvodovosti a zhoršení docházky a prospěchu dětí ve škole. Důsledkem je nejen ztráta veřejných rozpočtů, ale i narůstající nedůvěra ve veřejné instituce a neochota podílet se na veřejném životě.

Příspělo Milostivé léto ke zlepšení situace dlužníků a k jejich návratu do pracovního a běžného života? Pomohlo Milostivé léto dlužníkům vrátit se na trh práce? Vrátili se na svoji původní pozici nebo do pozice s nižší přidanou hodnotou? Kolik lidí neskončilo a neskončí díky Milostivému létu ve vězení? Kolik manželství a rodin se nerozpadlo? A kolik dětí dokončí školu, kterou by bez Milostivého léta jinak nedokončilo?

Považuji za selhání veřejného sektoru, ale i akademického prostředí, že se nikdo neptá na podobné otázky, nikdo nesbírá dostatečně detailní data a že nikdo nevyhodnocuje dopad Milostivého léta. Přišli jsme tak o možnost o druhé etapě rozhodnout po věcné a daty a výsledky podložené diskusi. Místo toho nám nezbyvá než se jen domnívat a odhadovat, jak velký, a zda vůbec nějaký, mělo Milostivé léto vliv na dlužníky a jejich okolí. Stejně jako to činím já v předchozích odstavcích. Je potřeba si přiznat, že evidence-based policy je v ČR stále cizí pojem a nezáměr (či neschopnost) vyhodnocení Milostivého léta je jen symptomem tohoto problému.

Druhé etapě Milostivého léta bych přál, aby některá z výzkumných institucí měla kapacitu, ochotu a politickou sílu se podobným otázkám věnovat.

Mgr. Michal Šoltés, M.A., Ph.D.

(soltesm@prf.cuni.cz) je odborným asistentem na Katedře národního hospodář-

ství Právnické fakulty Univerzity Karlovy (Department of Economics, Faculty of Law Charles University), nám. Curieových 901/7, 116 40 Praha 1. Věnuje se ekonomii veřejného sektoru, politické ekonomii, ekonomii kriminality a ekonomické analýze práva.

Milostivé léto popírá preventivní funkci exekučního práva

Martin Štika

Lze připustit krátkodobý efekt Milostivého léta v tom, že malá skupina dlužníků vyřešila jednu ze svých mnoha exekucí. Na jeho případný dlouhodobý efekt si budeme muset několik let počkat. Je však otázka, jestli v době masivního politického populismu se tím bude chtít někdo zabývat. Proto je Milostivé léto v drtivě většině využíváno jako instrument politického kapitálu. Z odborného hlediska výrazně popírá preventivní funkci exekučního práva.

Vycházím-li z toho, že myšlenka Milostivého léta má svůj biblický základ, tzn. má být jednou za 49 let, tak absolutně nechápu jeho opakování v tak krátkém časovém horizontu. Pokud stát hodlá dluhy promíjet, je to jeho volba. Nemůže ovšem zpětně promíjet nebo snižovat zákonem garantované nároky na odměny exekutorů a advokátů. Považuji za nutné, aby stát vynaložené náklady exekutorům a advokátům v plném rozsahu nahradil ze státního rozpočtu.

Z dostupných dat Exekutorské komory ČR (dále též EK ČR) jasně vyplývá, že i přes celoplošnou nákladnou a masivní kampaň v rámci Milostivého léta zastavili exekutoři pouhých 42 tisíc případů (tj. 3,2 %). Milostivé léto zcela zbavilo exekucí 15 tisíc lidí. Podle údajů se ale nesnížil průměrný počet exekucí na jednoho dlužníka (tj. v ČR aktuálně 6,37). Do Milostivého léta se tedy zapojili spíše lidé s nižším počtem exekucí (EK ČR, 2022). Je to jasný signál, že Milostivé léto není vyhledávaným institutem exekučního práva. Naopak, je přeceňovaný pouze vybranými politiky a neziskovými organizacemi, kteří namísto systematických změn exekučního práva (zavedení principu jeden povinný – jeden místní exekutor) upravují amnestující instituty. Z tohoto pohledu pokládám Milostivé léto i jeho případné opakování za nepochopení úlohy exekučního řízení v právním řádu České republiky.

Zdroj

EK ČR: Milostivé léto využili lidé s nižším počtem exekucí, stát „odpustil“ více než jednu a půl miliardy na příslušenství. Tisková zpráva z 31. 3. 2022, dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/aktuality-promedia/2943-ek-cr-milostive-letu-vyuzili-lide-s-nizsim-poctem-exekuci-stat-odpustil-vice-nez-jednu-a-pul-miliardy-na-prislusenstvi?w=>

JUDr. Ing. Martin Štika

(martin.stika@exekutorstika.com) je soudním exekutorem (Judicial Officer) v Hradci Králové (Velké nám. 162, 500 03 Hradec Králové, Česká republika), přidruženým členem Právní a legislativní komise Exekutorské komory ČR a doktorandem na Katedře občanského práva Právnické fakulty ZČU v Plzni.

Vyvarovat se stejných chyb

Pavel Tintěra

Milostivé léto I skončilo, ať žije Milostivé léto II, volá zákonodárce a chystá opakování této „jednorázové“ akce. Pomoc nepřiměřeně zadluženým lidem nerozpouští ani exekutoři. Exekutorská komora ČR opakovaně deklarovala, že tento záměr přijímá. Výhrady směřují k systémovosti, spravedlivosti a komplikovanosti celého řešení.

Od začátku jsme poukazovali na nedomyšlenost akce. Proč typově stejný dluh (např. na nájemném) se jednomu dlužníkovi odpustí, protože dluží obci, a druhému nikoliv, protože dluží soukromníkovi? Co je spravedlivého na tom, že dluh vymáhaný exekutorem se odpustí, ale dluh vymáhaný soudem nebo správním orgánem ne? Jednu nespravedlnost (nepřiměřeně vysoké příslušenství) nahrazuje jiná. Soudní exekutoři jsou tu proto, aby vymáhali pohledávky. Po dvaceti letech svého působení se ale dostali do situace, kdy dluhy odpouští a exekuce ex lege zastavují. Proč tedy existují insolvence? A proč by měl stát odpouštět své pohledávky na úkor soukromých osob s využitím nesystémové a komplikované právní úpravy?

Soudní exekutoři jsou především právníci, profesionálové a odborníci. Vědí, že vymáhání práva je citelným zásahem do všemožných práv dlužníků. Proto tento proces musí být legislativně perfektně uchopený, text zákona jednoznačný. To se v případě Milostivého léta nepovedlo a jsou za to – neprávem – viněni soudní exekutoři.

Očekával bych, že se při opakování Milostivého léta vyvarujeme stejných chyb. Nevadí mi, že se stát snaží vrátit do běžného života mnoho zoufalých lidí ani že se vzdává někdy nepřiměřených nároků. Ale nepřesvědčil mě způsob, jakým k tomu přistupuje. A právě tady vidím největší problém Milostivého léta.

Mgr. Pavel Tintěra

(tintera@eurakovnik.cz) je soudním exekutorem Exekutorského úřadu v Rakovníku (Judicial Office Rakovník), Husovo náměstí 22, 269 01 Rakovník, Česká republika. Je členem Prezidia Exekutorské komory ČR, působí v redakční radě odborného

časopisu soudních exekutorů Komorní listy. Věnuje se vzdělávání soudních exekutorů i veřejnosti v oblasti exekuční práva a finanční gramotnosti.

Rychlou cestu z dluhů je třeba zprostředkovat daleko větší skupině obyvatel

Lucie Trlifajová

Milostivé léto přináší určité uznání toho, že problém exekucí není jen problémem jedince, nýbrž společnosti jako celku. Že předluženost v Česku není často výsledkem individuálního selhání, ale systému, který dokázal z malých částek vytvořit nesplacitelný dluh (Hábl, Trlifajová a kol., 2021). Nejzávažnější důvody, které vedly ke vzniku dluhových pastí, jsou sice převážně věci minulosti, s důsledky v podobě mnohdy statisícových dluhů se ovšem lidé potýkají dodnes.

Odpovědi na problém systémových nastavení doposud stály na individuálních schopnostech. S Milostivým létem přebírá část odpovědnosti za současný stav stát. Nicméně stále je to gesto milosti, nikoliv uznání chyby v nastavení legislativního rámce a přístupu veřejných institucí, které selhaly v ochraně velké části obyvatel. Odpovědnost a v některých případech přímý profit, který ze systému vymáhání dluhů měly veřejné instituce nebo na ně navázané subjekty, zůstávají upozaděny.

Nutnost sehnat v krátkém čase (navíc v době rapidního růstu cen energií) původní dlužnou jistinu vylučuje lidi, kteří jsou nejvíce zachyceni v dluhových pastech. Jak může člověk, jenž donedávna ani nemohl disponovat vlastním účtem a ze mzdy mu při dalších exekucích zůstalo mnohdy méně, než co mají lidé na sociálních dávkách, legálně ušetřit, aby zaplatil jistinu? Pokud má řadu dalších exekucí

vzrostlých do nesplacitelných částek, v čem splacení jedné změní jeho situaci?

Před dvěma lety vydal Eurofound (2020) publikaci, která zkoumá předluženost v EU. Hned první věta říká, že dluhy jsou příčinou i efektem chudoby a sociálního vyloučení. S touto logikou bychom se měli dívat na lidi zachycené v dluhových pastech. Je důležité, aby se Milostivé léto opakovalo. Je nicméně důležité hledat cesty, jak rychlou cestu z dluhů zprostředkovat daleko větší skupině obyvatel.

Zdroje

Hábl R., Trlifajová L. a kol.: Proč je u nás 5 milionů exekucí? 20 let historie dluhových pastí. Praha: Centrum pro společenské otázky - SPOT, 2021. Dostupné z: <https://www.pracevobci.cz/upload/studies/24/Jak-rostly-dluhy-FINAL.pdf>

Eurofound: Addressing household over-indebtedness. Publication office of the European Union: Luxembourg, 2020. Dostupné z: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19044en.pdf

Mgr. Lucie Trlifajová (lucie.trlifajova@soc.cas.cz) je antropoložka a analytička sociálních politik, působí v Sociologickém ústavu AV ČR, v. v. i. (Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences), Jilská 1, 110 00 Praha, Česká republika, a v Centru pro společenské otázky – SPOT (Centre for Social Issues – SPOT), Na Spojce 11, 101 00 Praha. Zaměřuje se na problematiku chudoby a sociálních nerovností, prekarizace, dluhů a jejich dopadů na společnost.

Šance pro předlužené uniknout ze začarovaného kruhu

Alena Zieglerová

Byznys advokátů a exekutorů začal v roce 2001, kdy stát pro vymáhání pohle-

dávek akceptoval tržní podmínky, spíše však zákon džungle. Vysoké poplatky k tíži dlužníka za vyplnění jednoduchých formulářů byly ukázkou dobře promazaného stroje na růst předlužení. Dlužníci spláceli přednostně tyto poplatky a až pak samotný dluh (jistinu). V průběhu splácení ovšem poplatky stále rostly. Lidé svůj dluh několikanásobně přeplatili, přesto stále museli splácet, protože na něj ještě nepřišla řada. O dvacet let později, i přes zlepšení regulace nových dluhů, zůstaly statisíce dlužníků v neřešitelné situaci staré dluhové zátěže.

Ve Sněmovně se naštěstí vytvořila skupinka poslanců, která se rozhodla pohnout s balvanem starých exekucí tak, aby alespoň ti, kdo dluží veřejným institucím, mohli své dluhy uhradit bez poplatků. V zákoně pro to vytvořili prostor vymezovaný třemi měsíci. Jelikož to připomíná biblické léto Hospodinovy milosti, nazvali akci Milostivé léto. Kdo stihнул od exekutora zjistit, kolik činí původní dluh, a částku poslat spolu s poplatkem 908 korun na jeho účet, zbavil se dluhů vůči veřejným institucím nadobro.

Výsledky Milostivého léta se dosud vyhodnocují. Veřejná zdravotní pojišťovna ještě polovinu ze splacených pohledávek vyřizuje. Úhradu jistiny zkomplikoval také krach několika dodavatelů energií. Už teď je ale jasné, že akce se vyplatila. Věřitelé si polepšili o splacené dluhy, ke kterým by se jinak nedostali.

Mgr. Alena Zieglerová (alena.zieglerova@socialniinkluzie.cz) je vedoucí sekce zaměstnanosti a příjmů Institutu pro sociální inkluzi (Institute for Social Inclusion), Šternberkova 1258/7, 170 00 Praha – Holešovice, Česká republika. Zaměřuje se na politiku zaměstnanosti a sociálního zabezpečení osob ohrožených sociálním vyloučením.

Nové policy briefs VÚPSV

Během letošního jara vydal VÚPSV několik dalších policy briefs. V této ediční řadě nabízí stručná shrnutí odborných poznatků a kvalifikovaná doporučení ohledně aktuálních témat sociální politiky.

Jarní policy briefs se opírají zejména o tyto odborné monografie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí:

Rákoczyová, Miroslava – Trbola, Robert – Sirovátka, Tomáš: Individuální práce s obtížně umístitelnými uchazeči o zaměstnání: případová studie na vybraném kontaktním pracovišti Úřadu práce ČR. Praha: VÚPSV, v. v. i. – Výzkumné centrum Brno, 2022. – 66 stran – ISBN 978-80-7416-422-4 (print), ISBN 978-80-7416-423-1 (pdf); dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_492.pdf

Nešporová, Olga: Homoparentální rodiny. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2021. – 94 stran. – ISBN 978-80-7416-410-1 (print), 978-80-7416-411-8 (pdf); dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_486.pdf

Vyhliďal, Jiří – Marešová, Helena – Tábořská, Marie – Horáková, Markéta: Vyhodnocení cílenosti a dopadu programu veřejně prospěšných prací realizovaného v roce 2016. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2021. – 94 stran – ISBN 978-80-7416-426-2 (print), ISBN 978-80-7416-427-9 (pdf); dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_495.pdf

Čtvrtý letošní policy brief – Reflexe záchranné sociální sítě v období covidu-19 – identifikace rizikových skupin – přináší první průběžné výsledky výzkumné aktivity VÚPSV "Reflexe záchranné sociální sítě v období covidu-19". Zaměřila se zejména na detekci rizikových skupin a zmapování negativních důsledků covidu-19 na jejich sociální situaci. Z důvodu dostupnosti statistických dat bylo zatím možné provést hodnocení dopadů pandemie za období 2019–2020.

Všechny nové policy briefs jsou v plném znění k dispozici zde: <https://www.vupsv.cz/publikace-vyzkumnych-pracovniku/policy-briefs>

Call for Papers

Ladies and Gentlemen

I cordially invite you to participate in the **VII International Scientific Conference „Social security systems in the light of demographic, economic and technological challenges“**, which will be held in **Poznań on 28–29 September 2022**. Remote participation is also possible.

The aim of the conference is to identify the biggest current challenges to social security systems (in particular pension systems and long-term care for the elderly) and the labour market (especially in terms of ageing populations). We believe that the meeting will provide an excellent opportunity to discuss and exchange knowledge, views and experiences on current trends concerning the reform of social security systems worldwide and the adjustment of labour market conditions to the needs of elderly persons.

We invite the following groups to participate in the conference:

- Scientists (representing various scientific disciplines) who are addressing issues surrounding social security, the labour market and the living conditions of the elderly,
- Representatives of financial institutions that provide pension products and other financial services related to long-term saving and investing.
- Representatives of state and local government social security system institutions.

The conference topics include the following:

I. Challenges for social security systems with a particular emphasis on pension schemes:

1. Short-term and long-term demographic and economic challenges to social security systems,
2. Current trends in the reform of social security systems worldwide,
3. The results of reforms introduced to social security systems and how to measure them,
4. Additional and supplementary pension systems – design, products, efficiency,
5. Responsible investing and ESG as a trend in the investment of pension funds,
6. Cultural aspects of the functioning and reform of social security systems,
7. Retirement awareness and decisions taken by pension scheme participants. The roles of education and counselling in pension systems,
8. The potential for the use of behavioural economics in the reform of pension systems,
9. The impact of the COVID 19 pandemic on the functioning of social security systems,
10. Other issues related to social security systems

II. Challenges for the labour market

1. The present and future of labour markets in the context of ageing populations – opportunities and challenges for employees and employers
2. The impact of the fourth industrial revolution on the nature of jobs and social security
3. Additional pensions as a human resource management instrument in companies
4. New technologies and innovations as instruments for improving communication between social security institutions and beneficiaries
5. The logistic aspects involved in shaping the working and living conditions of the elderly
6. Counteracting the digital exclusion of the elderly and cybersecurity
7. Age management
8. Other issues related to the labour market.

For further information on the conference and attendance registration please visit the conference website: <https://mke2022.put.poznan.pl>

We look forward to your participation at the conference.

dr hab. Marek Szczepański, Professor at the Poznań University of Technology,
Chairman of the Conference Organising Committee

Logika cti

Jan Keller

Philippe d'Iribarne: La logique de l'honneur. Gestion des entreprises et traditions nationales. Paris: Seuil 1989.

Článek pojednává o studii z oblasti práce a organizace firem, o knize v mnoha ohledech netypické a v jistém smyslu přelomové. Francouzský antropolog a ekonom Philippe d'Iribarne v ní v roce 1989 analyzoval vliv kultury a historie tří zemí na mentalitu pracovníků a na firemní prostředí. Ve všech třech analyzovaných případech se specifickým způsobem prolíná modernita s tradicí. Ve Spojených státech vychází bezmezná úcta ke kontraktu ze silné náboženské tradice. Ve Francii koexistuje moderní vztah k technické kompetentnosti s přesvědčením, že každý má svou stavovskou čest. V Nizozemí moderní způsoby vyjednávání vyrůstají z tradiční ochoty hledat konsenzus mezi odlišnými zájmovými skupinami.

Philippe d'Iribarne pohlíží kriticky na přenesení amerických (a v době, kdy svoji knihu připravoval, také japonských) principů řízení do praxe firem různých zemí. Nesouhlasí s tím, že se jedná o univerzální principy řízení. Na příkladu Francie, Spojených států a Nizozemí dokládá, v jaké míře je život firem ovlivňován tradicemi země, v níž působí. Ukazuje, jak odlišné mohou být způsoby, jimiž se jednotlivci váže na firmu a kolektiv, ale i způsoby, jimiž se odlišují požadavky legitimní a nelegitimní; pohled na to, co člověk respektuje a co neuznává.

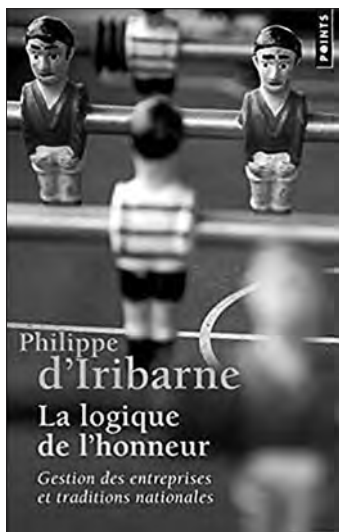
Ve všech zkoumaných zemích postupoval d'Iribarne se svým týmem stejným způsobem. Nejprve zkoumá prostředí továrny téhož průmyslového odvětví a téhož typu výroby, aby zjistil, co je v dané zemi specifické pro pravidla společné práce. Poté analyzuje ty hodnoty a zvyky v dějinách země, které se formovaly po staletí a na které jsou navázány způsoby organizace práce a obsah pravidel, jimiž se podniky řídí. Nakonec shrnuje přednosti a slabiny příslušných národních praktik řízení.

Pro francouzské firmy, jejich pojmání práce a řízení, je příznačná „logika cti“. Projevuje se snahou pracovníka sám si vyložit, co je třeba dělat, a pocitem zodpovědnosti za takto konanou práci. Francouzi často nerespektují pravidla a předpisy, když usoudí, že jinak by to šlo provést lépe. Francouzský pracovník se považuje za suverénního aktéra, který skládá účty především sám sobě, svému svědomí a svému smyslu pro čest. Různá očekávání řadových pracovníků a nadřízených se slaďují neformálními cestami. Časté jsou ostré pře a následné smířování. Když se strany nedomluví, nastupuje arbitráž, proto se každý snaží o určitou umírněnost, aby k ní nemuselo dojít.

D'Iribarne odvozuje tyto poměry z francouzských dějin. Inspiruje ho Montesquie, který „logikou cti“ rozumí povinnosti fixované zvykově a specifické pro skupinu, k níž člověk náleží. Logika cti je vázána na hrdosť, kterou člověk cítí ke svému „rangu“. Logika stavovské společnosti

dodnes vysvětluje nízkou úctu Francouzů k zákonům. Před libovůlí panovníka je nechránil zákon, nýbrž stavovské svobody, jež byly ovšem distribuovány velice nerovnoměrně a s řadou výjimek a privilegií. Dodnes je společnost rozdělena na skupiny, z nichž každá má svá zvláštní práva, své zvyky, svá privilegia a své povinnosti.

Z výše uvedeného vyplývají určité důsledky pro způsob řízení firmy. Pestrou mozaiku stavovské cti různých skupin pracovníků nelze formalizovat do podoby všeobecně závazných kontraktů, cílů

a obecných pravidel. Význam vykonávané profese zůstává vysoký právě tak jako role neformálního jednání. Rizikem této konstelace je, že se každá skupina soustředí jen na svá práva a privilegia, jako tomu bylo ke konci Starého režimu. Další nevýhodou je, že identita řemesla či stavu může být vážnou překážkou flexibility.

Zásady řízení, které jsou prosazovány po celém světě, jsou ve skutečnosti specifické pro americkou firmu a vyrůstají z tamější historie. Klíčovým motivem je požadavek férové směny mezi sobě rovnými. Součástí tohoto stylu řízení je přesné definování povinností každého, jednoznačná formulace cílů při ponechání určité volnosti ve výběru prostředků k jejich dosa-

žení, pečlivá evaluace krátkodobých výsledků, odměňování a sankcionování podle individuálního výkonu. Pro americký způsob řízení je charakteristické, že nadřízený výhradně rozhoduje o tom, co chce od podřízených obdržet. Určuje suverénně povinnosti těch, kdo pro něho pracují, a stejně suverénně vyhodnocuje výsledky. Mnohem přesněji než jinde jsou kodifikovány odměny a sankce.

Tato mentalita, konstatuje autor, je dědictvím zbožných obchodníků. Právě oni, jak si všiml již Alexis de Tocqueville, kladli důraz na význam směny mezi rovnými, přičemž tlak morálky měl udržovat vztahy mezi silnějšími a slabšími „svobodné a férové“. Zároveň byli Američané od počátku pod silným vlivem náboženských komunit. Společnost chápou jako síť kontraktů mezi sobě rovnými, přičemž rovnost je odvozena z rovnosti před bohem. Toto historické dědictví umožňuje sladit pocit příslušnosti ke komunitě s vyhraněným individualismem. Směna a morálka jsou tímto způsobem propleteny.

Přednosti i slabiny amerického stylu řízení jsou nasnadě. Nadřízený v USA bezprostředně kontroluje práci podřízených. Každoročně dochází k jejich evaluaci kvůli určení výše platu pro příští období. Pečlivě je zdokumentováno, za co jsou udíleny odměny a za co sankce. Kvůli tomu musejí být cíle precizně stanoveny. To předpokládá perfektní měřitelnost výsledků. Úsilí o měřitelnost bývá dokonce silnější než snaha řešit problémy. Zásada stanovovat detailně cíle a krátkodobě je vyhodnocovat vede ke snaze o kvantifikaci, která nemůže postihnout věci obtížně měřitelné. Evaluování se spíše chtějí vyhnout špatnému hodnocení, jež by je mohlo připravit o práci, než doufat ve skvělou odměnu za mimořádný výkon. Snaží se přitom šéfovi zalíbit více než ve Francii. Skutečnost, že je často nemožné zcela objektivně měřit přínos každého člena firmy, a to navíc v dlouhodobější perspektivě, vede Američany k důrazu na firemní komunitu, tedy na dlouhodobost a na společnou participaci. Jsou přitom využívány prvky náboženské. Manuály řízení se začaly plnit

slovy typu inspirovat, důvěřovat, věřit v nemožné. Šéfové se po vzoru evangelistů přesunují ze svých kanceláří do terénu. Stylizují se jako guru či dobrý pastýř. Důraz kladou na víru, na rituály a na firemní mýty. V manažerské literatuře to vede k prosazování hesel jako „náleženost k firemní komunitě“, „vzájemná důvěra“, „lidé jako hlavní zdroj firmy“.

Opět jiný model uspořádání pracovních vztahů a řízení firem nachází d'Áribarne v Nizozemí. Nizozemskou mentalitu představuje jako paradoxní kombinaci vyhraněného individualismu a skupinového až stádního principu. Radikální nezávislost každého je doprovázena jeho podřízením skupině. Klíčovým slovem je zde hledání konsenzu. Důraz je kladen na vyslechnutí druhého, na vysvětlování, domlouvání se, přesvědčování, diskusi. Nadřazení přitom nemají příliš prostoru pro udílení odměn a sankcí. Namísto tlaku preferují zdůvodnění, proč požadují to či ono. Je v tom nizozemská tradice, kdy se velký význam přikládá tomu, co si myslí druhí, a velká pozornost je věnována faktům. Diskutují

rádi, snaží se argumentovat věcně a málokdy se neshodnou. V rámci skupin i mezi různými skupinami panuje velká míra rovnosti. Šéf je respektován ve stejné míře, v jaké jsou respektováni všichni ostatní. Podřízení nepoklonkují nadřazeným, firma potřebuje všechny, i ty na nižších pozicích.

Také zde autor dešifruje váhu historického dědictví. Nizozemí nevzniklo z vůle panovníka, ale Utrechtskou smlouvou uzavřenou v roce 1579 mezi provinciemi. Odtud směs nezávislosti a snahy o kompromis. Smlouva tehdy spojila sedm nezávislých provincií, přičemž si každá zachovala svoji vlastní vládu a společné rozhodování muselo být jednohlasné. To vyžadovalo hodně přesvědčování, ale také mechanismy, které omezovaly moc silnějších. Hledání všeobecně přijatelného konsenzu má ovšem také své problematické stránky. O věcech, které jsou příliš vyhraněné a v nichž jsou zájmy jednotlivých partnerů příliš neslučitelné, se raději nediskutuje. Samotné jednání nebývá vždy zcela idylické. Ti, kdo s výsledkem jednání

nesouhlasí, se stahují do sebe, nepřijdou do práce, dělají se nemocnými. Hledání konsenzu nadto brzdí rychlost změn. Dohodnout se na něčem novém zabere obvykle hodně času.

Ve všech třech analyzovaných případech se specifickým způsobem prolíná modernita s tradicí. Ve Spojených státech vychází bezmezná úcta ke kontraktu ze silné náboženské tradice. Ve Francii koexistuje moderní vztah k technické kompetentnosti s přesvědčením, že každý má svou stavovskou čest. V Nizozemí moderní způsoby vyjednávání vyrůstají z tradiční ochoty hledat konsenzus mezi odlišnými zájmovými skupinami.

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc. (jan.keller@osu.cz) je profesorem na Katedře zdravotně-sociálních studií Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity (Faculty of Social Studies, University of Ostrava), Českosobratská 16, 702 00 Ostrava, Česká republika. Zaměřuje se na dějiny sociologie, sociologii organizace a na problematiku sociálního státu.

Recenze

Naše budoucnost je lokální

Jan Bittner

Norberg-Hodge, Helena: Naše budoucnost je lokální: kroky na cestě k ekonomice štěstí. Praha: PeopleComm, 2021, 159 stran, ISBN 978-80-87917-72-5.

Recenzovaná kniha staví na kritice ekonomické globalizace, proti které nabízí vlastní pozitivní vizi: lokalizaci. Téma obratu světové ekonomiky ke stabilním a udržitelným lokálním ekonomikám se objevovalo již v reakci na klimatickou krizi, ale s příchodem pandemie či války na Ukrajině získalo na aktuálnosti. Svým nekritickým přístupem kniha bohužel nevyužívá svého potenciálu. Černobílé vyobrazení po všech stránkách škodlivé současné globální ekonomiky a naopak idealizované „ekonomiky štěstí“ inspirované tradičními kulturami ani zvolená forma krátkých a spíše nahodilých kapitol čtenáře o pravdivosti svého názvu nepřesvědčí.

České vydání knihy *Naše budoucnost je lokální* od spisovatelky a ekologické aktivistky Heleny Nordberg-Hodge přichází ve správnou chvíli. Na opatření k zachování stabilní globální teploty nám zbývají pouhé tři roky (IPCC, 2022). Mezitím stále bojujeme s pandemií, která ekonomicky otřásla dlouhými a složitými výrobními řetězci. Náhlý nedostatek zdravotnického materiálu a později třeba elektronických čipů či polovodičů odkryl rizika uvnitř globální ekonomiky. Navíc, dokáže-li jedna zaseklá loď v průplavu ohrozit provoz automobilky na druhém konci světa, měli bychom začít zabývat se něčím dosud nepředstavitelným: přehodnocením podoby ekonomické globalizace.

Jedna z deseti zásad ekonomie podle autora celosvětově používané učebnice Gregoryho Mankiwa zní: „Z obchodu mohou profitovat všichni“ (Mankiw, 2008).

Nemusí. Helena Nordberg-Hodge dokonce považuje mezinárodní obchod, potažmo volný pohyb kapitálu, za původce největších světových problémů od klimatické změny a nevratných škod na životním prostředí přes rozpad komunit, násilí a politický extremismus až po podlomené zdraví a zhoršení životních podmínek na globálním Severu i Jihu. To ji vede k názoru, že správnou cestou je odmítnutí ekonomické globalizace jako takové.

Přestože je její kritika v mnohem relevantní, použitý jazyk i forma bohužel nepomáhají důvěryhodnosti jejích sdělení. Krátké, někdy i jednoduše stavové kapitoly autorce neumožňují argumentačně podepřít svá tvrzení, která pak působí spíše jako série obvinění než ucelená kritika. Na druhou stranu, z této přímočarosti a zkratkovitosti číší naléhavost, se kterou se autorka obrací na čtenáře. Vyjádřeno v kontextu

historických teplotních výkyvů na Antarktidě, tornáda na Jižní Moravě, devastujících požárů v Evropě i Americe: autorka nechodí kolem horké kaše. Na to zkrátka není čas.

Své hodnocení ekonomické globalizace ilustruje známými anekdotickými příklady, jako jsou zcestovalé tresky – v Norsku vylovené, v Číně zpracované a zpět v Norsku prodané. Taková dělba práce dává smysl pouze ve dvou prostředích: ve virtuálním světě ekonomických modelů a ve světě, kde životní prostředí vstupuje do našeho vnímání ekonomiky jako vnější prvek – jako externalita.

Kritika globální ekonomiky se přesto jeví jako příliš dogmatická. Příkladem budiž postoj k technologickému rozvoji. Na jednu stranu autorka zcela po právu kritizuje technooptimisty, kteří věří, že dosud neobjevené technologie vyřeší blížící se klimatickou katastrofu. Její reakce je však přehnaná, když kritizuje rozvoj technologií paušálně. Nestaví se odmítavě pouze k nadějším vkládaným do technologického rozvoje, ale i k podpoře inovací prostřednictvím hospodářské politiky, ke vzdělávání zaměřenému na technologie, a dokonce k investicím do technologií ve zdravotnictví.

Měli bychom hledat ponaučení z minulosti, nikoli si ji pouze romantizovat, stojí v textu. Bohužel, právě to autorka činí ve vztahu k zaměstnanosti v zemědělství, ve kterém se rovněž projevuje nedůvěra v technologie, které prý berou práci. Hodnoty návratu k přírodě nebo budování komunity kolem společné půdy jsou bezesporu žádoucí lokalizační prvky, ale je to právě technologický rozvoj, který umožňuje vyvážení se z náročných, zdravotně

závadných nebo zkrátka jen monotónních prací, mezi které lze práci na poli bezesporu zařadit, zvláště bez pomoci (ná)strojů. Návrat k pracovní intenzivnímu zemědělství jen nahrává tupé kritice karikující snahu lokalizačního hnutí jako pokusy o návrat na stromy.

Kniha se opakovaně vrací k tématu mezinárodního obchodu, především v podobě mezinárodních obchodních smluv, které mají sloužit jen zájmům byznysu. Takové zjednodušení opět opomíjí mnohé výhody třeba ve formě ochrany spotřebitelů v rámci mezinárodního práva. Podobně se dívá na komplexní otázky již zmíněných technologií, politiky nebo médií. Černobílé vidění je důsledkem zjevné frustrace při osobním sledování rozpadu tradičních kultur vlivem zájmů velkého byznysu. Její sdělení však v knize působí příliš radikálně, což může být i pro člověka se stejnou hodnotovou výbavou hůře stravitelné.

Autorka ale nezůstává jen u kritiky ekonomické globalizace a nabízí svou vizi: lokalizaci. Svou představou zmenšování měřítka na lokální úroveň navazuje na ekologickou klasiku E. F. Schumachera *Malé je milé* (Schumacher, 1973), ale bohužel nepřináší mnoho nového. Samotný pojem lokalizace, představující svébytnou alternativu propletených hodnotových řetězců a moci nadnárodních koncernů, však v knize postrádá důslednou prezentaci. Sama úvodní definice spočívá pouze v odstranění veřejné podpory nadnárodním korporacím a snížení závislosti na exportu. Klíčový pojem celé knihy by si zasloužil více pozornosti.

Pro šíření myšlenek lokalizace a růst lokalizačního hnutí proto tolik nepřispívá samotný autorský text, jako spíše dvě závě-

rečné pasáže dodané nakladatelem. Tou první je tzv. *příručka pro kolibříka*, která představuje 22 konkrétních věcí, kterými může z pozice jednotlivce člověk pomoci řešit ekologickou krizi sociálně – od podpory lokálních ekonomik po omezení vlastního odpadu. Druhou přidanou částí je pak obsáhlý seznam lokalizačních projektů a iniciativ v Česku a na Slovensku.

Cíl knihy přesto spočívá v něčem větším než jen v inspiraci existujícími lokalizačními „alternativami“. Autorka volá po strukturální změně ekonomiky i společnosti. Volá po podpoře lokálních ekonomik, místních komunit a po spolupráci. V době, kdy se kupí jedna krize na druhou, potřebujeme takové pozitivní vize. Souhlasím s autorkou, že naše budoucnost je lokální. Ale nepřesvědčila mě o tom, že se k cíli dostaneme návratem do minulosti.

Zdroje

IPCC: Sixth Assessment Report, 2022, dostupné z: <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>
Mankiw, N. G.: Principles of Economics (5th edition). South-Western College Pub., 2008.
Schumacher, E. F.: Small Is Beautiful: Economics as if People Mattered. Blond & Briggs, 1973.

Ing. Jan Bittner (jan.bittner@vse.cz) je doktorandem na Fakultě podnikohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze (Faculty of Business Administration, Prague University of Economics and Business), nám. Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3 - Žižkov, Česká republika, a družstevníkem v nakladatelství IDEA. Jako ekonom se věnuje otázce odměňování. Pracovně jej momentálně nejvíce vytěžuje péče na rodičovské „dovolené“.

Covid-19: velký reset

Jan Mertl

Schwab, Klaus – Malleret, Thierry: Covid-19: velký reset. Brno: Riva Publishing, 2021, 274 stran, ISBN 978-80-908322-2-0.

Recenzovaná kniha se věnuje možným dopadům pandemie covidu-19 na světovou ekonomiku. Pojímá covid-19 jako externí šok a zamýšlí se nad tím, jaké důsledky takový šok může mít a k jakým socioekonomickým změnám to může vést. To je na jedné straně zajímavé a důležité, na druhé straně takovým šokem může být leccos, a tudíž řada prezentovaných úvah ve skutečnosti není specificky vázána na tuto pandemii. Kniha tedy pracuje s „krizí vyvolanou pandemií koronaviru“, ale převážně se zabývá sociálně-ekonomickými riziky na makro a mikroúrovni a krizovými scénáři obecně. Ty jsou tak vypovídající a aktuální, jak silná je kvalita predikcí a prognóz, na nichž jsou založeny. Knihu lze tedy doporučit čtenářům, kteří mají rádi přemýšlení o budoucnosti, civilizačních trendech a úvahy o změnách v moderní společnosti.

Kniha Covid-19: velký reset se věnuje dopadům, které může mít proběhnuvší pandemie covidu-19 na světovou ekonomiku a fungování jednotlivých sociálně-ekonomických systémů. Její anglická verze vyšla v červenci 2020, čímž je dán stav informací, který mohli mít v té době

autoři k dispozici. Vzhledem k charakteru knihy však není aktuálnost vývoje pandemie pro její obsah úplně zásadní. Autoři totiž pracují s pandemií covidu-19 jako s externím ekonomickým šokem, který výrazně ovlivní svět, jak jsme na něj byli dosud zvyklí. Samotnými medicínskými

a epidemiologickými aspekty pandemie se prakticky nezabývají a soustředí se na scénáře a důsledky, které vidí jako možné, nebezpečné či nevyhnutelné.

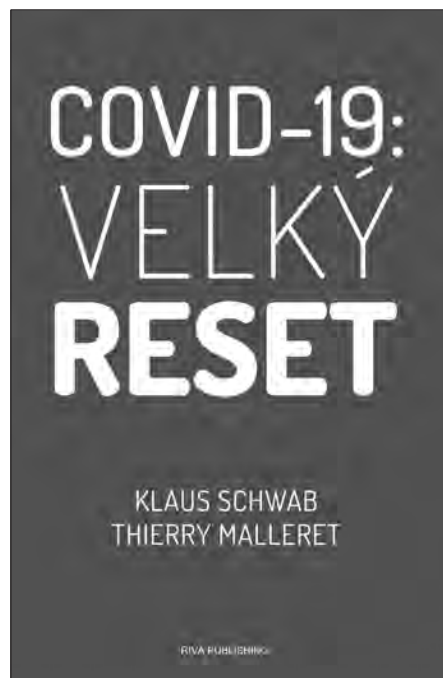
Kniha je rozdělena do tří hlavních kapitol, které se postupně věnují makroekonomické, mikroekonomické a individuální

(osobní) dimenzi sociálně-ekonomického rozvoje. Makrokategorie člení na ekonomickou, společenskou, geopolitickou, environmentální a technologickou. V oblasti mikroekonomie se zabývají zejména otázkami fungování podniků, digitalizací, myšlenkou „účastnického kapitalismu“ a změnami v chování lidí ovlivňujícími práci, poptávku po zboží a volný čas.

Autoři upozorňují, že řadu problémů současného světa ignorujeme a že externí šok může tyto problémy zvýraznit či prohloubit. Zabývají se problémem v globální dimenzi, tedy i vztahy mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi, problematikou chudoby v mezinárodním měřítku, vztahy mezi USA a Čínou nebo otázkami životního prostředí, které je globální ze své podstaty. Z hlediska sociální politiky se kniha věnuje dlouhodobým tématům, jako jsou sociální smír, rizika sociálních nepokojů, mechanismy současného kapitalismu a participace občanů či zaměstnanců na fungování podniků. Ukazují, že komplexnost současného světa je značná, zmiňují též rychlost života, četnost změn a tlak na efektivitu jako faktor, který způsobuje křehkost řady sociálně-ekonomických systémů a procesů. Nepřímě tak potvrzují známý fakt, že neviditelná ruka trhu sice většinou skutečně nějak vyřeší problémy, které by jinak musel složitě a s časovým zpožděním řešit člověk či stát sám, ale ne vždy je vyřeší tak, jak chceme či jak by bylo žádoucí například z pohledu odolnosti či dlouhodobé udržitelnosti systému jako celku.

Ve třetí kapitole zaměřené na individuální důsledky se autoři zabývají rovněž dopady karantén a omezení na osobní život. Zmiňují kontroverznost a intenzitu diskusí o jednotlivých opatřeních a řadu dalších vlivů či sporů, které v průběhu minulých dvou let dobře známe i z Česka. Tudíž víme, že nemají jednoduché nebo obecně přijímané řešení, a v těchto pasážích knižka ze současné perspektivy působí už trochu repetitivně. Navíc je zřejmé, že lépe (kvalitněji, střídavě, pozitivněji, zdravěji,

kreativněji) můžeme žít vždycky. V tomto směru mi přijde propojování a interpretace epidemie coby impulsu, abychom se již konečně obrátili k ctnostnému životu, jako poněkud přehnané.

Zahrnutí makroekonomické i mikroekonomické dimenze je naopak vhodné, protože externí šoky mají skutečně dopady na obě části ekonomie, ač jsou v rámci analýz často redukovány na složku makroekonomickou. Je zjevné, že pandemie ukončila období nízké inflace a nízkých úrokových sazeb, ač například Evropská centrální banka v době psaní této recenze s jejich zvyšováním stále ještě váhá. Ale i na mikroekonomické úrovni pandemie ovlivnila například dodavatelské řetězce, kdy spoléhání se na princip minimalizace skladových zásob bylo oslabeno. Jak autoři píší, princip just-in-time (přesně na čas) může nahradit princip just-in-case (pro jistotu).

Autoři upozorňují také na situaci řady mezinárodních institucí či mechanismů

v různých zemích světa, jejichž problémy jim byly patrné už před pandemií, a ukazují, jak na zmíněné subjekty zapůsobila či jaké věci odhalila. Nastínění těchto problémů je většinou přesné a ukazující jejich podstatu, někdy je však jen heslovité a poukazující na daný problém výčtovým způsobem, takže čtenář, který se v problematice neorientuje, musí autorům věřit, že to tak opravdu je a že do výčtu rizik se řadí ještě to či ono. V tomto smyslu je hodnocená kniha možná až příliš rozvětvená, ale faktem je, že také pandemie dopadala/dopadá často i na věci, které bychom nečekali.

Co se týká předložených prognóz a predikcí, jejich význam je dán kvalitou podkladů a analýz, z nichž vycházejí, a samozřejmě také intuicí autorů. Je zřejmé, že přemýšlení o budoucnosti může najít u řady čtenářů odezvu, neboť tento typ uvažování nabízí odpovědi na otázky „co bude dál?“, „co nás čeká?“, které si řada lidí v obtížných obdobích existence lidstva celkem logicky klade. Na druhé straně obraz v křišťálové kouli bývá leckdy neostří a před jejím použitím je nutno ji řádně přešetřit, což vyžaduje nemalou zručnost a talent.

Knihu lze tedy doporučit čtenářům, kteří mají rádi přemýšlení o budoucnosti, civilizačních trendech a úvahy o změnách v moderní společnosti. Ohledně koronavirové pandemie samotné už jsme podstatně dál, než když autoři tuto publikaci psali, ale to nevadí. Problémy a scénáře, jimiž se zabývají, tady zůstávají.

Doc. Ing. Jan Mertl, Ph.D.

(jan.mertl@outlook.com) absolvoval doktorské studium na Národohospodářské fakultě VŠE v Praze u prof. Krebse. Nyní je docentem v oboru hospodářská politika a katedře financí Vysoké školy finanční a správní (Department of Finance, University of Finance and Administration), Estonská 500, 101 00 Praha 10. Odborně se věnuje sociálnímu zabezpečení, veřejným financím a zdravotní politice.

Stát výzkumné pracovnice VÚPSV v prestižní mezinárodní publikaci „Family Formation Among Youth in Europe“

Věra Kuchařová, výzkumná pracovnice VÚPSV, přispěla do mezinárodní kolektivní monografie zaměřené na strukturální příležitosti a omezení při zakládání rodin mladými lidmi v jedenácti zemích. Autoři podle společné rámcové osnovy analyzují u každé země její socioekonomické a institucionální podmínky, demografické trendy a příslušné normativní rámce s cílem identifikovat a popsat tamní podmínky přechodu k rodičovství.

Věra Kuchařová ve své kapitole o trendech a podmínkách formování rodiny v České republice kromě jiného uvádí, že česká společnost je z hlediska základních právních norem a svého hodnotově normativního nastavení otevřena různým vzorcům rodinného chování. Veřejné politiky se zaměřují především na to, aby všechny děti měly co možná stejné a dobré podmínky pro svůj život a rozvoj, nicméně tyto podmínky se liší podle formy rodinného soužití, a to nejen mezi manželskými rodinami a rodinami sólo rodičů, ale i mezi rodinami sezdáných a nesezdáných párů.

Kniha „Family Formation Among Youth in Europe: Coping with Socio-Economic Disadvantages“ vznikla za podpory COST (European Cooperation in Science and Technology) – organizace, která z fondů EU finančně podporuje mezinárodní a interdisciplinární spolupráci na výzkumných aktivitách se záměrem propojovat výzkumné iniciativy v různých vědních oborech v evropských i dalších zemích.

Publikace je jedním z výsledků spolupráce v rámci aktivity COST YOUNG-IN (CA17114) - <https://www.cost.eu/actions/CA17114/>.
Webové stránky kolektivní monografie: <https://www.infoagepub.com/products/Family-Formation-Among-Youth-in-Europe>

The first year of the coronavirus pandemic and the cost of labour

The article addresses the impact of the coronavirus pandemic in 2020 on the development of labour costs, net earnings and consumption costs in the „new“ EU market economies (Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Croatia, Lithuania, Latvia, Hungary, Poland, Romania, Slovenia and Slovakia). Expansive fiscal and monetary policies allowed the EU to stabilise its economic potential as performance declined in the first year of the pandemic. Employment in the dependent and self-employed sectors declined only to a minimum extent. The author states that the traditional Czech policy of cheap labour and restrictive economic policies in the last financial crisis and the manoeuvring of the exchange rate led to a process of stagnation. The Czech economy finally witnessed recovery and a subsequent boom in 2014, one year later than neighbouring countries. Due to the rigidity of the economy, Czech labour prices did not begin to grow until 2016. The lagging behind in earnings compared to those of other EU emerging markets led to a relative loss in the earnings of Czech employees. The onset of the coronavirus pandemic only served to exacerbate this long-term trend.

Evaluation of the „Compassionate Summer“ debt relief scheme

The „Compassionate Summer“ scheme, which ran in the Czech Republic from 28 October 2021 to 28 January 2022 allowed for exemption from debt recovery proceedings for those who had incurred debts with public institutions (and certain private entities that voluntarily joined the scheme). The government of the Czech Republic is currently preparing the second and, supposedly, final stage of the scheme, which is due to run in the autumn of 2022. The Social Policy Forum journal presents a survey that has been designed to evaluate the first phase of the debt relief scheme, to formulate recommendations for its continuation and to position the issue in the broader social, economic and socio-political context. The editorial staff consulted a number of sociologists, economists, lawyers and other relevant actors when preparing the survey. We provide a total of 15 survey questions and plan to address this topic in future issues of the Social Policy Forum journal.

The logic of honour

The article addresses a study that was conducted in the field of the work and organisation of companies that is in many respects both non-typical and, in a sense, ground-breaking. In 1989, the French anthropologist and economist Philippe d'Iribarne analysed the influence of the cultures and histories of three countries on the mentality of employees and the corporate environment. In all three cases analysed,

modernity was found to blend with tradition in specific ways. In the United States, total contractual respect stems from a strong religious tradition. In France, a modern relationship with technical competence co-exists with the belief that everyone has their honour. In the Netherlands, modern approaches to negotiating have emerged from a traditional willingness to seek consensus between different interest groups.

Review of the publication „Local is Our Future“; Norberg-Hodge, Helena: Naše budoucnost je lokální: kroky na cestě k ekonomice štěstí. Praha: PeopleComm, 2021, 159 pages, ISBN 978-80-87917-72-5.

The reviewed book is based on a critique of economic globalisation, against which it offers its own positive vision: localisation. The topic of the return of the world economy to the form of stable and sustainable local economies emerged in response to the climate crisis; however, with the advent of the Covid pandemic and the war in Ukraine, it has increased in relevance. Unfortunately, due to its uncritical approach, the book does not manage to fulfil its potential. The consistently black-and-white depiction of the harmful global economy and, conversely, the idealised „economy of happiness“ inspired by traditional cultures, as well as the selected presentation approach involving short and somewhat random chapters, are unlikely to convince the reader of the truth of the title chosen for the book.

Review of the book „Covid-19: The Great Reset“; Schwab, Klaus – Malleret, Thierry: Covid-19: velký reset. Brno: Riva Publishing, 2021, 274 pages, ISBN 978-80-908322-2-0.

The reviewed book discusses the potential effects of the covid-19 pandemic on the world economy. The book views Covid-19 as an external shock and considers the potential consequences of this shock and the possible socio-economic changes that may follow. On the one hand, the book is interesting and makes some important points, on the other, shocks can occur under any set of circumstances; thus, many of the considerations presented are not, in fact, specifically linked to the pandemic. Hence, while the book purports to work with the „crisis caused by the coronavirus pandemic“, it deals mainly with socio-economic risks at the macro and micro levels and crisis scenarios in general. The risks and scenarios are only as indicative and current as the quality of the predictions and forecasts on which they are based. The book can, therefore, be recommended to readers who like to think about the future, civilisational trends in general and changes in modern society.

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předemných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedené oblasti, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt

Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Czech Republic, tel. +420 211 152 711, <https://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

© Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

MK ČR E 17566

ISSN 1802-5854 print, 1803-7488 online

Cena: 60 Kč